

LIETUVOS KARINIO LAIVYNO IR LIETUVOS KARIUOMENĖS KARINIŲ JŪRŲ PAJĖGŲ KONTINGENTAI, VEIKLA IR TRADICIJOS: LYGINAMASIS ASPEKTAS

Rima Krasauskienė

*Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas,
Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos*

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2022.37.4>

Anotacija. Straipsnio tikslas – atliekant Lietuvos karinio laivyno jūrinio kontingento pasirengimo lygio, veiklos ir tradicijų analizę, lyginimą su to meto kaimyninių šalių ir šiandieninio laivyno karių parengimu, nustatyti, kokia buvo ir yra šio kontingento kokybė ir tarnybos motyvacija.

Tarpukario Lietuvos laivyno kario kokybinio vertinimo problematika pirmiausia yra susijusi su jūrininko visuomeninio statuso sampratos genezės analize. Todėl straipsnyje nagrinėjama problematiką galima apibūdinti keliais aspektais keliant šiuos klausimus: kokia buvo jūrų karininko kaip lyderio ir jaunų karių mokytojo samprata tarpukario Lietuvoje, kokią įtaką tai turėjo tarnybai ir sprendimų priėmimui, kaip atsispindėjo viešojoje erdvėje? Kokios buvo jo mokymosi galimybės, palyginti su kaimyninių valstybių karininkų galimybėmis? Straipsnyje nagrinėjamos karių dalykinės (profesinės) ir moralinės (vertybinės, dorovinės) kompetencijos, gilinamasi į laivyno užduotis ir galimų priešų spektrą, analizuojamos jūrinės tradicijos, kurios buvo vienos svarbiausių karių motyvuojančių veiksnių, verčiančių didžiuotis savo profesija visuomenėje.

Straipsnio chronologinės ribos apima du laikotarpius. Pirmasis laikotarpis – nuo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės sukūrimo, kai kilo poreikis turėti tinkamai parengtų jūrinių specialybių specialistų ir patiems juos rengti, iki 1940 m. birželio mėn., kai buvo įvykdyta sovietinė okupacija, o Lietuvos karinis laivynas likviduotas ir atiteko Sovietų Sąjungai. Antrasis laikotarpis apima Lietuvos karinio laivyno kūrimo pradžią nuo 1992 m. liepos 4 d. (kai Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas Pakrančių apsaugos rinktinei ir Atskirojo laivų diviziono laivams iškilmingai įteikė naujo pavyzdžio karo laivų vėliavas) iki mūsų dienų.

Pagrindiniai žodžiai: tarpukario Lietuvos karo laivynas, karo laivas „Prezidentas Smetona“, jūrininkai, profesinė kompetencija, Lietuvos laivyno tradicijos.

IVADAS

Lietuvos Nepriklausomybė buvo paskelbta 1918 m. vasario 16 d., o tų pačių metų lapkričio 11 d. suformuota laikinoji Lietuvos Vyriausybė. Lietuvoje reikėjo sutelktos gynybinės jėgos, įtvirtinsiančios valstybingumo siekius, ir šis vaidmuo buvo patikėtas kariuomenei. Nuo 1917 m. suformuotuose tautiniuose daliniuose Rusijos kariuomenėje tarnavę lietuviai stėjo ginti valstybės, tik jau su nepriklausomos valstybės vėliava. Pirmieji 11 lietuvių savanorių buvo registruoti Vilniuje 1918 m. spalio 16 d. 1918 m. lapkričio 23 d. ministras pirmininkas A. Voldemaras Krašto apsaugos ministerijai išleido įsakymą, kuriuo paskelbė apie kariuomenės formavimą. Ši data ir tapo oficialia Lietuvos kariuomenės atkūrimo diena. Tuo metu, kai vyko kovos dėl nepriklausomybės, gimė, formavosi ir augo Lietuvos kariuomenė, kurią jau sudarė pagrindinės jos rūšys: kavalerija, pėstininkai, aviacija ir artilerija, išskyrus laivyną.

Lietuvos karinės akcijos metu 1923 m. sausį prie Lietuvos buvo prijungtas Klaipėdos kraštas – ilgametėje kovoje dėl įsitvirtinimo Baltijos jūros pakrantėje buvo iškovota svarbi istorinė pergalė. Istoriografijoje keliami šie klausimai: ar neužteko priėjimo prie jūros ties Šventąja ir Palanga? Ar ne per vėlai lietuviai atsigręžė į jūrą? Giliau paanalizavus tarpukario Lietuvos, kaip jūrinės valstybės, įvaizdį ir jos kokybinį poreikį, pastebima, kad visuomenei tai yra aktualu ne tik ekonomiškai ar kultūriškai, bet ir gynybine prasme.

1921–1924 m. Lietuvos kariuomenė buvo sumažinta bei pertvarkyta pritaikant taikos meto sąlygoms. Atkreipiant dėmesį į didėjančią geopolitinį pavojų, 1935 m. buvo imtas įgyvendinti kariuomenės modernizavimo planas – reformuota jos valdymo struktūra, įkurta nemažai naujų dalinių. Kariuomenės vado S. Raštikio įsakymu 1935 m. rugpjūčio 1 d. buvo įkurtas Lietuvos karinis laivynas kaip atskira pajėgų rūšis. Laivo „Prezidentas Smetona“ vadui karo atveju turėjo paklusti pasienio policijos kateriai, turintys užtikrinti uosto kontrolę. Pasienio policijos katerių būklė buvo nevienoda. Pasieniečių motorinių barkasų „Savanoris“ ir „Lietuvaitė“ mediniai korpusai buvo seni ir supuvę, „Aitvaras“, „Šaulys“, „Partizanas“ ir „Žaibas“ buvo geresnės būklės. Šie laivai drauge su karo laivu „Prezidentas Smetona“ sudarė visą karinį laivyną¹.

¹ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*. Vilnius, 2003, p. 21, 152–160.

1918–1940 m. Lietuvos kariuomenėje buvo naujų tradicijų kūrimosi metas. Tuometėje periodinėje spaudoje buvo rašoma, kad tradicijos yra pradas, kuris skiria karo meną nuo amato². Tradicijos vaidino labai svarbų vaidmenį: jos teikė pastovumo jausmą ir darė milžinišką įtaką karių auklėjimui, kėlė pasididžiavimą dėl priklausymo karių bendruomenei, taip pat laivynui, kurio tradicijos formavosi užsienio jūrų pajėgų pavyzdžiu, nes pirmieji laivyno karininkai buvo carinės Rusijos karo mokyklų auklėtiniai. Vėliau į laivyną tarnauti atėjo Vakarų Europos karo mokyklas baigę arba jose stažavęsi jaunuoliai, todėl pradedama justi Vokietijos, Italijos ir Prancūzijos karo mokyklų įtaka. Lietuva pamažu tradicijomis ir vertybėmis artėjo prie vakarietiškos valstybės modelio, kartu išlaikydama ir savo autentiškumą, kuris atsispindėjo kariniuose ritualuose ir tradicijose, taip pat karių elgesyje.

1940 m. birželio 15 d. SSRS okupavus Lietuvą, jos pajūryje 1940 m. liepos pabaigoje vyko tylus, tačiau simboliškai reikšmingas pasipriešinimas okupantams. Jiems perėmus karo laivą „Prezidentas Smetona“, trys jo karininkai – laivo vadas jūrų kpt. Povilas Julius Labanauskas, jūrų lttn. Ričardas Bernardas Nakas ir kpt. lttn. Vytautas Kuizinas – iš Švento-sios uosto išplaukė maža jachta, su savimi pasiėmę tik laivo vėliavą.

Ką gi laivynas nuveikė per tuos penkerius gyvavimo metus, kokius mokslus buvo baigę jo kariai ir civiliai darbuotojai? Ir kas gi tokie buvo tarpukario karo jūrininkai, kokias vertybes pripažino ir puoselėjo, kokie buvo jų tarnybos iššūkiai, kas juos motyvavo tarnauti, ko galėtų pasimokyti šiandienos Karinių jūrų pajėgų kariai ir kokių klaidų nekartoti? Šie klausimai aktualūs ne tik tai mokslinė prasme. Atsakymai į juos gali padėti ugdant šiuolaikinio Lietuvos karinio laivyno personalą, tad į jų paiešką ir yra orientuota šio tyrimo analitinė dalis.

Tarpukario Lietuvos karinio laivyno jūrininkų išsilavinimo ir galimybių lyginimas su Estijos, Latvijos ir Lenkijos laivynų personalo pasirengimu gali padėti atsakyti, kodėl Lietuvos karinis laivynas tarpukariu buvo atsilikęs ir silpnesnis už kaimynių, o dabartinis yra tarp Baltijos šalių karinių jūrų pajėgų lyderių? Atrodytų, kad lyginami tarsi nepalyginami dalykai: tarpukariu Lenkija kėlė pavojų Lietuvai, tačiau dabar ši kaimynė yra viena aktyviausių NATO partnerių ir svarbių sąjungininkių užtikrinant kolektyvinę Lietuvos gynybą. Tarpukario Lietuvos geopolitinė padėtis labai

² Skausmas. Tradicijos. *Kardas*, 1927, Nr. 17–18, p. 242–243.

skyrėsi nuo dabartinės situacijos. Kaimyninės demokratinės valstybės sąjungininkės rūpinasi savo gynyba, gyventojų gerove, o ne modeliuoja galimus konfliktus. Valstybės finansinė padėtis prieškariu buvo sudėtinga, todėl šiuo aspektu (finansavimo) mūsų dienų kariuomenės ir laivyno taip pat nelabai galima lyginti, bet kariuomenės tikslai ir ambicijos liko panašios.

Autorė straipsnyje kelia šiuos uždavinius:

1. Išanalizuoti tarpukario Lietuvos karinio laivyno kontingento profesinį ir karinį pasirengimą, mokymosi galimybes, lyginant su Estija, Latvija, Lenkija ir šiuolaikinėmis Lietuvos kariuomenės Karinėmis jūrų pajėgomis (toliau – KJP), jų profesinį potencialą, karių pasirengimą atlikti savo pareigas ir vykdyti iškeltas užduotis.

2. Ištirti ir palyginti Lietuvos karinio laivyno įkūrimo ir atkūrimo istoriją, veiklą, karių kasdienybę ir tarnybos problemas, atskleisti tarpukario kariniam laivynui kilusias grėsmes ir palyginti jas su šių dienų realijomis.

3. Išnagrinėti tarpukario Lietuvos karinio laivyno simbolius, skiriamuosius ženklus, tradicijas ir jų tęstinumo mūsų dienomis ypatumus ir nustatyti, kokią jie turi motyvuojančią galią.

Rašant straipsnį buvo naudojami turinio analizės (tarpukario periodinių šaltinių interpretacijos), literatūros analizės, archyvinių dokumentų ir teisės aktų analizės, sintezės, istorinis analitinis, aprašomasis tyrimo ir lyginamasis metodai. Kadangi istorijos faktai tiriama pasitelkiant įvairius šaltinius (statistinius, naratyvinius, memuaristiką), šis darbas yra kritinė šaltinių analizė, o lyginimui yra paimti su šiandiene KJP veikla susiję dokumentai, saugomi ilgą laiką, bet tyrėjams prieinami ribotai.

Istoriografija

Palyginus su kitais karinės srities tyrimais, pažymėtina, kad tarpukario Lietuvos karinio laivyno kūrimosi kontekstas lietuviškoje istoriografijoje tyrinėtas nedaug, nors faktografinės medžiagos archyvuose surinkta nemažai. Menką domėjimąsi jūra ir marinistine kultūra lėmė geopolitinės ir ekonominės reikšmės vertinimo ribotumas. Apie tarpukario laivyną daugiausia rašė karo istorikas Gintautas Surgailis. Jis nagrinėjo karo laivo „Prezidentas Smetona“ įsigijimo istoriją, jūrininkų rengimo procesą, uniformas, laivo ginkluotę, jo reprezentacinę reikšmę, planus laivyną plėtoti, pristatė Lietuvos kariuomenės pasiekimus jį kuriant ir su

tuo susijusias ateities gaires, aptarė tarpukario laivyno karininkų – vadų, kapitonų, lyderių – indėlį į įvaizdžio formavimą tarpukario Lietuvos visuomenėje³, rašė, kad „Prezidentas Smetona“ buvo labiau simbolinis, nei tikras karo laivas, kadangi jau buvo tiek fiziškai, tiek morališkai pasenęs ir galėjo pasiekti tik pusę savo pradinio greičio, sunaudodamas itin daug kuro. Potenciali Lietuvos karinio laivyno vystymo programa buvo sukurta, bet nebuvo įgyvendinta⁴.

Karo jūrininkų rengimo problematiką Lietuvoje ir užsienyje, jų stipendijavimo niuansus, remdamasis archyvine medžiaga ir literatūriniais šaltiniais, aptarė Feliksas Žigaras⁵.

Bronius Krikštopaitis atsiminimuose „Jūrų keliais“⁶ taip pat rašė apie karo jūrininkų rengimo problemas, prie Aukštesniosios technikos mokyklos atidarytą jūrininkų rengimo skyrių, kuriame turėjo būti rengiami karininkai, kuris vėliau tapo tik prekybinio laivyno specialistų rengimo institucija.

J. M. Laurinaitis 1927 m. pateikė savo išvalgas, kaip turėtų būti parasytas karybos terminų žodynas. Tarp įvardytų karybos terminų sričių, tokių kaip artilerija, radijas, elektra, telefonas, fortifikacija, telegrafas, gimnastika, sportas, įgulos tarnyba, komandos, kulkosvaidis, minosvaidis, mokymas, oreivystė, aviacija, pionieriai, pėstininkai, rikiuotė, ryšiai, susisiekimas, raštinė, administracija, raiteliai, sanitarija, šaudyba, šautuvas, taktika, technika, tiekimas, topografija, teisė, jis išskyrė jūrininkystės (laivyno) terminų skyrių⁷. Deja, dabartiniams tyrėjams jo surinktos karybos terminijos medžiagos likimas nėra žinomas.

Žinyno principu informatyvų leidinį su komentarais parengė Romaldas ir Romualdas Adomavičiai. Jie pateikė Lietuvos laivyno kūrimo iniciatorių ir dalyvių biografijas, jūrų ir pasienio apsaugos laivų, 1921–1940 m. plaukiojusių su Lietuvos vėliava, istorijas⁸. Autoriai nau-

³ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 56.

⁴ Surgailis, G. Lietuvos karo laivynui – 60 metų. *Karys*, 1995, Nr. 7, p. 26–27.

⁵ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*. I dalis. Vilnius, 2018.

⁶ Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais*. Vilnius, 2015, p. 29.

⁷ Laurinaitis, J. M. Kariškojo žodyno reikalu. *Mūsų žinynas*, 1927, Nr. 37, p. 82.

⁸ Adomavičius, R., Adomavičius, R. *Prie Lietuvos laivyno ištakų. Žmonės ir laivai*. Klaipėda, 2019, p. 46–139.

dojosi Latvijos valstybės archyvo medžiaga, JAV išeivių surinkta medžiaga ir atsiminimais, Lietuvos archyvuose rasta dokumentais. Vertingą medžiagą papildė autorių parengti straipsniai apie jūrinės politikos ištakas Lietuvoje ir kvalifikuotų jūreivių rengimą Lietuvos laivynui nepriklausomos Lietuvos metais. Nors leidinys labiau yra apie civilinio laivyno atsiradimą ir jo kontingento lavinimą, bet jūreivių rengimas kariniam laivynui vyko ir Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje, taigi randame daug sąlyčio taškų tarp jūrų karininkų karjeros vingių.

Lietuvos jūrų muziejaus istorikas Romualdas Adomavičius *in Memoriam* savo tėvui Romaldui Adomavičiui sudarė ir 2019 m. išleido knygą „Prezidentas Smetona“. Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą⁹. Tai – Lietuvos jūrų muziejaus archyvo ir privačių kolekcijų mažai žinomų tekstų, karinio laivyno jūreivių atsiminimų apie pirmąjį Lietuvos karo laivą, su juo susijusių žmonių biografijų ir nuotraukų rinkinys.

Vytautas Jokubauskas, remdamasis archyviniais dokumentais ir literatūra, skyrė dėmesio karinio laivyno planams ir galimybėms apginti Klaipėdą 1939 m. Autorius konstatavo, kad visam pajūriui apginti nebūtų užtekę vien sausumos pajėgų, kad ir kokios efektyvios tuo metu jos būtų buvusios, – Klaipėdos gynybai reikėjo ir karinio laivyno¹⁰, be to, valstybė nebuvo apsisprendusi, kas yra potencialus Lietuvos priešas – Lenkija ar Vokietija.

Audronės Petrauskaitės studijoje nušviečiama, kaip kariuomenės raidos tendencijos yra susijusios su kario vertybinės sistemos pokyčiais. Kariuomenėje keičiasi ne vien jo santykiai su visuomene, bet ir individo santykis su karo tarnyba. Tokie pokyčiai reikalauja tiek atitinkamo individo požiūrio į savo profesinę veiklą, tiek kitokių asmens savybių, o tai savo ruožtu lemia jo naujus profesinio ugdymo tikslus, metodus bei uždavinius, t. y. naujos karinio ugdymo koncepcijos poreikį. Anot autorės, karys turi būti ne tik lyderis, bet ir technikas, vadybininkas, pilietis ir mokinytis, o jo profesinė veikla grindžiama tarptautine patirtimi¹¹.

⁹ Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą. Klaipėda, 2019.

¹⁰ Jokubauskas, V. *Lietuvos kariuomenės pasirengimas eventualiam karui su Vokietija 1939 metais*. [Magistro baigiamasis darbas.] Klaipėda, 2009, p. 53.

¹¹ Petrauskaitė, A. Dorovinės vertybės ir šiuolaikinė kariuomenė. *Šiuolaikinės visuomenės vertybinės orientacijos ir Lietuvos kariuomenė*. Vilnius, 2008, p. 98.

Klaipėdos universiteto doktorantas Valentinas Kulevičius aptarė tarpukario Lietuvos galimybes turėti savo laivyną, kaip tai viešajame diskurse reflektuojama ir siejama su valstybingumu, poreikiu turėti ne tik prekybinį, bet ir karinį laivyną, gerai parengtą jūrų laivyno personalą¹². Jis tyrė karinio laivyno kūrimo problematiką, jūrų kapitono Teodoro Reingardo, baigusio mokslus Rusijos karinėse jūrų pajėgų mokyklose, tarnavusio carinės Rusijos kariniame laivyne, pastangas ugdyti jaunus jūrininkus, kurie įneštų į Lietuvos laivybą tautiškumo ir valstybingumo elementų¹³.

Apie tarpukario ir šiuolaikinės kariuomenės laivyno uniformas, skiriamuosius ženklus ir tradicijas savo bakalauro baigiamajame darbe rašė Klaipėdos universiteto absolventas Darius Jankauskas¹⁴. Tačiau Lietuvos laivyno tradicijos šiame darbe buvo tik paliestos, aptartos fragmentiškai.

Kaip vieną svarbesnių ritualų Vygantas Vareikis ir Vytautas Jokubauskas smulkiai ir tiksliai aprašė Vasario 16-osios šventimą Klaipėdoje, kur ceremonijose visada dalyvauja karo jūrininkai. Jie žygiuoja parade, dalyvauja šv. Mišiose, rengia orkestro defiliadas (pasirodymus), minėjimus kartu su savo bendraminčiais¹⁵.

Naujausias tyrimas, fragmentiškai palietęs ir Lietuvos karinio jūrų laivyno veiklą nuo 1990 m., yra aprašytas doktoranto Egidijaus Papečio disertacijoje, apgintoje Klaipėdos universitete 2021 m.¹⁶

Apie kario garbės suvokimą, pašaukimą, moralines vertybes, karių santykius ir jų poreikį tapti išsilavinusiais ir raštingais nemažai rašyta tarpukario laikraščiuose ir žurnaluose „Karys“, „Kardas“, „Mūsų žinynas“, „Mūsų jūra“. Juose autoriai rašo, kokie standartai taikomi kariuomenei ir jos nariams – visų lygių kariams, kad jie būtų tikri tautos ir valstybės gynėjai. Straipsniuose nestokojama patarimų karių ben-

¹² Kulevičius, V. *Lietuvos kaip jūrinės valstybės koncepcija XX a.: ištakos, raida ir įgyvendinimas*. [Magistro baigiamasis darbas.] Klaipėda, 2019, p. 32.

¹³ Ten pat, p. 34.

¹⁴ Jankauskas, D. *Tarpukario Lietuvos kariuomenės tradicijų perėmimas šiandieninėje Lietuvoje*. [Bakalauro baigiamasis darbas.] Klaipėda, 2011, p. 31–32.

¹⁵ Vareikis, V., Jokubauskas, V. *Nepriklausomybės diena. Vasario 16-osios minėjimas Klaipėdoje*. Klaipėda, 2018, p. 12.

¹⁶ Papečys, E. *Lietuvos Respublikos gynybinės galios transformacija 1990–2004 m.: tarp individualios ir kolektyvinės gynybos*. [Daktaro disertacija.] Klaipėda, 2021.

druomenei, kaip turėtų būti ugdomos, saugomos ir gerbiamos tradicijos. Šiandieninėje karinėje periodikoje taip pat rašoma, kad išsilavinęs ir motyvuotas specialistas yra patikimas partneris tiek taikos, tiek karo metu, o tradicijų tęsimas kelia pasididžiavimo kariniu laivynu jausmą. Žmogiškųjų išteklių profesinės kompetencijos ugdymas tiek tarpukario, tiek šiandieninėje Lietuvoje buvo ir yra labai aktualūs. Siekiant užtikrinti užduočių įvykdymo efektyvumą, būtina, kad darbuotojai būtų profesionalūs, patikimi, moralūs ir kompetentingi. Bet kurios organizacijos, atstovaujancios privačiam ar viešajam sektoriui, personalo kompetencija šiame informaciniame amžiuje tampa vienu pagrindinių organizacijos plėtros išteklių ir sąlygų. Tik kvalifikuoti ir kompetentingi organizacijos nariai yra pajėgūs įveikti pokyčių metu atsirandančias problemas ir kurti pridėtinę vertę tiek sau, tiek organizacijai.

Rengiant straipsnį buvo naudotasi Lietuvos centrinio valstybės archyvo 832 fondu (*Karo laivas „Prezidentas Smetona“*), kuriame yra saugomi sukaupti karo laivo dokumentai, ir 386 fondu (*Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija*), kuriame galima rasti dokumentų apie tarpukario laivynui kilusias grėsmes ir galimus jų įveikimo būdus.

Buvusio KJP vado Raimundo Sauliaus Baltuškos¹⁷, Lietuvos kariuomenės vado Arvydo Pociaus¹⁸ ir Savanorių rinktinės Klaipėdos skyriaus vado Cirilio Norkaus¹⁹ atsiminimai suteikė daug naudingos informacijos apie Lietuvos karinio laivyno atkūrimo niuansus po 1990 metų ir tarnybos problematiką. Straipsnio autorės 27 metų tarnybos KJP štabo administracijoje patirtis leidžia kritiškai analizuoti ir daryti objektyvias išvadas apie šią dieną laivyno gyvenimą, neatskleidžiant naudotos riboto naudojimo ir slaptos informacijos. Dalis naudotų dokumentų neturi slaptumo statuso, tačiau yra prieinami tik siaurai vartotojų grupei KAS dokumentų valdymo informacinėje sistemoje DokVis – @vilys, taip pat KAM intraneto svetainėje <http://vidinistst>. Kiti dokumentai, naudoti analizei atlikti, yra viešai prieinami KAS interneto tinklalapiuose www.kam.lt, www.kariuomene.lt, www.lrs.lt.

¹⁷ Baltuška, R. *Baltijos jūra ir Lietuvos laivynas*. Vilnius, 2009.

¹⁸ Pocius, A. *Nematomuose apkasuose*. Vilnius, 2017.

¹⁹ Norkus, C. *Tėvynės labui*. Klaipėda, 1999.

Šiuo straipsniu siekiama papildyti tarpukario Lietuvos kariuomenės istorijos tyrimus, o kai kurios išvalgos galėtų pasitarnauti besidomintiems karinio laivyno problematika stebint, kaip idėja būti *„jūrine valstybe“*, o ne *„valstybe prie jūros“* skynėsi kelią ir dabar sėkmingai yra įgyvendinama.

I. TARPUKARIO LIETUVOS KARINIO LAIVYNO PERSONALAS IR JO POTENCIALAS

1.1. Karių profesinis ugdymas ir mokymas, palyginti su šiandieniū jūreivių rengimu

Gestemiundėje (Vokietija) pagamintą minų tralerį M-59 šalies pakrančių apsaugai užtikrinti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija įsigijo 1927 m. pavasarį už 272 225 Lt. Pagrindinė laivo, pavadinto „Prezidentas Smetona“, užduotis buvo persekioti jūrų sienos pažeidėjus – spirito kontrabandininkus, tačiau kartu jis atliko ir jūrinės valstybės reprezentavimo funkciją – įgula priimdavo aukštus valdžios pareigūnus ir ekskursijas, atvykusias iš įvairiausių Lietuvos vietų. Jūros šventės metu laivu galėjo būti plukdomi klaipėdiečiai ir kiti svečiai. „Prezidentas Smetona“, pertvarkius patalpas, tapo prezidentine jachta valstybės vadovybės išskylos rengti. Jis 1933 m. pradžioje buvo perduotas Krašto apsaugos ministerijai, įsigijus geriau pakrančių apsaugai pritaikytų laivų. Kapitono Antano Kaškelio vadovavimo metu laivas buvo pradėtas ruošti karo tarnybai, o 1935 m. rugpjūčio 1 d. oficialiai įsteigus Karinį jūrų laivyną, „Prezidentas Smetona“ tapo mokomuoju karo laivu. Jame praktiką atlikdavo būsimi pasienio, uosto ir prekybinio laivyno jūreiviai ir jūrų puskarininkiai.

Bandomasis plaukimas 1935 m. spalio 26 d. tapo istorinis, kadangi ant laivo stiebo pirmą kartą buvo iškelta Lietuvos karinio laivyno vėliava ir juo pirmą kartą į jūrą išplaukė karinė įgula.

Atkurtos valstybės kariuomenės karininkų išsilavinimas nebuvo vienodas, nes nevienoda buvo ir tarnybos patirtis: vieni – ištarnavę 10–12 metų, kiti – 3–4 metus. F. Žigaras pažymi, kad tuometėje kariuomenėje tarnavo kariai, baigę carinės Rusijos karo mokyklas prieš Pirmąją pasaulinį karą ir karo metu, praporščikų mokyklas, tarnavę Vokietijos kariuo-

menėje, nebaigę jokių karo mokslų, o tik pasižymėję kautynėse, taip pat 1920 m. baigę pirmąsias Lietuvos Karo mokyklos laidas. Kartu su Karo mokykla nuo 1921 m. balandžio 1 d. Kaune pradėjo veikti penkių mėnesių trukmės Aukštieji karininkų kursai, be kurių karininkas negalėjo gauti aukštesnio kaip majoro karinio laipsnio. Buvo dėstomi tėvynės pažinimo, higienos, taktikos, karo istorijos, karo technikos, šaudymo ir kiti dalykai²⁰. Nors kursas sudarė Bendrasis, Artilerijos, Inžinerijos, Technikos, Aviacijos ir Kūno (fizinio lav.) skyriai, čia nebuvo tikslingai mokoma tų dalykų, kurių reikėjo laivyno personalui. Lietuvos jūrininkų sąjunga 1935 m. pasiūlė Klaipėdoje įsteigti jūrininkystės mokyklą, kuri būtų tautinio laivyno organizavimo pradžia, nes per tuometį jūreivių surašymą paaiškėjo, kad labai trūksta laivų mechanikų, laivavedžių, mašinistų ir daugybės kitų sričių specialistų, be kurių laivų valdyti ir prižiūrėti neįmanoma²¹. Iki 1931 m. Lietuvoje nebuvo aukštosios karo mokyklos, todėl įgyti specifinių žinių ir susipažinti su vakarietiška karine mintimi karininkai buvo siunčiami į užsienį. Tai reglamentavo 1921 m. lapkričio 22 d. *Karininkams aukštąjį karo mokslą užsienyje studijuojantiems įstatymas*²², todėl juo buvo pasinaudota ir rengiant laivyno karininkus. Tokie karininkai sudarė 3 proc. visų tuo metu užsienyje parengtų Lietuvos karininkų²³.

1923 m. prie Kauno aukštosios technikos mokyklos buvo įsteigtas Jūreivystės skyrius. Nors jis veikė tik keletą metų, čia spėjo pasimokyti ir buvo parengti tolesnėms jūrininkystės studijoms 40 moksleivių. Vasaras studentai leisdavo Klaipėdoje, praktikuodavosi laivuose, o išlaikę egzaminus buvo siunčiami tęsti mokslų į Suomiją²⁴.

Tarpukario periodiniuose leidiniuose „Mūsų jūra“, „Inkaras“ ir „Jūra“ randame informacijos apie jūrininkų mokyklas užsienyje, ten studijuojančius ar laivuose praktiką atliekančius lietuvius, buvusių ar besimokan-

²⁰ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. II d.*, p. 5–17.

²¹ Memorandumai jūrininkystės klausimais. *Jūra*, 1935, Nr. 1, p. 13.

²² Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. II d.*, p. 146.

²³ Kasparaitė-Balaišė, L. *Lietuvos kariuomenės kovinis rengimas: sistema ir kontingentas 1924–1940 m.* [Daktaro disertacija.] Kaunas, 2020, p. 279–280.

²⁴ Puzinavičius, B. Karininkas – pedagogas ir vadas. *Karo archyvas*, t. 21. Vilnius, 2006, p. 73.

čių kadetų atsiminimų ir išpūdžių aprašymų.

1923–1940 m. jūreivių rengimo tiek civiliniam, tiek kariniam Lietuvos laivynui procesą būtų galima suskirstyti į tris laikotarpius.

Pirmasis – 1923 m. Kaune įkurta Lietuvos jūrininkų sąjunga imasi aktyvios jūrininkystės propagandos, ragina kuo efektyviau išnaudoti atgautą Klaipėdos uostą, kuriant savo prekybos ir karinį laivyną. Tais metais prie Kauno aukštesniosios technikos mokyklos įkuriamas Jūrininkų skyrius. Jame vaikinai, išklausę teorijos kursą, atlieka plaukiojimo praktiką suomių burlaiviuose ar norvegų garlaiviuose. Būtent čia pradedami rengti kvalifikuoti specialistai kariniam laivynui, nes Klaipėdoje registruoti laivai buvo Vokietijos bendrovių. Nors juose plevėsavo trispalvė, priimti atlikti praktikos „atėjūnų“ lietuvių laivų šeimnininkai nesiruošė.

Antrasis laikotarpis – 1930–1935 m. pasaulinė ekonomikos krizė, Lietuva vis dar nesukūrusi savo prekybos laivyno, o Lietuvos jaunuoliai laivybos žinių semiasi Latvijos, Belgijos, Olandijos ir Prancūzijos jūrų mokyklose.

Trečiasis laikotarpis – 1936–1940 m. Klaipėdoje įkuriama Jūrininkystės inspekcija, sukurama ir tobulinama jūrininkų rengimo sistema. Atsiranda vis didesnė specialistų paklausa, kadangi Lietuvos laivynas sparčiai kuriasi ir auga. Jaunuoliai grupėmis siunčiami studijuoti ir stažuotis į Italijos ir Prancūzijos jūrų mokyklas²⁵. Tai buvo vienintelis bandymas tarpukario Lietuvoje rengti savo jūrininkystės specialistus.

Dėl jūrinių specialybių specialistų rengimo Karo technikos štabas 1935 m. spalio pradžioje kreipėsi į laivo „Prezidentas Smetona“ vadą, kad šis taip pat pareikštų savo nuomonę, koku būdu būtų galima rengti jūrų karininkus²⁶. A. Kaškelis atsakė, kad yra poreikis parengti 20 jūrų karininkų tarnauti šiame laive, taip pat planuojamuose išigyti povandeniniuose laivuose ir kateriuose, laivyno bazėje, dirbtuvėse ir administracijoje. Kadangi parengti karininką trunka ilgai (4 metai studijų ir 2 metai patirčiai įgyti), motyvuotus jaunuolius nedelsiant reikia siųsti mokytis į Jungtines Amerikos Valstijas ir kitas užsienio valstybes, kur rengiami navigacijos, inžinerijos ir navigacijos-artilerijos specialistai. Taupumo sumetimais bent 4–5 žmones, baigusius jūrų prekybos mokyklas, tikslinga

²⁵ Adomavičius, R., Adomavičius, R. *Prie Lietuvos laivyno ištakų*, p. 48.

²⁶ 1935 m. spalio 12 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui Nr. 1850. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 4, l. 15.

siųsti į užsienį pagilinti karybos žinių ir stažuotis. Kaip alternatyvą laivo vadas matė galimybę specialistus rengti atsargos karininkų mokyklose²⁷.

Kandidatais, planuojančiais mokytis užsienyje, buvo domimasi Valsybės saugumo departamente, prašoma pateikti informaciją apie jaunuolių politines pažiūras, teistumą, netinkamą elgesį viešose vietose, tautines ypatybes ir pan.

Kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis, 1936 m. pavasarį duodamas interviu, pabrėžė, kad tinkamas kariuomenės pasirengimas karui priklauso nuo dviejų veiksnių – gero apginklavimo bei aprūpinimo ir gero „kadru“ (karininkų, puskarininkų ir kareivių) parengimo ir išmokslinimo. Šiuos du veiksnius jungia ir stiprina karių moralė ir dvasios jėga, be kurios neįmanoma laimėti ir kuri nedidelių valstybių kariuomenėse vaidina lemiamą vaidmenį²⁸.

1936 m. rugsėjį kandidatams, kurie ruošėsi studijuoti jūrininkystę savo lėšomis, bei stipendininkams Jūrininkystės inspekcija pasiūlė karo prievolę atlikti mokomajame laive „Prezidentas Smetona“. Tarnaudami jaunuoliai įgydavo tiek jūrinės, tiek karinės praktikos. Po tarnybos laivo vadas A. Kaškelis pasirašydavo jų charakteristikas dėl tinkamumo dirbti laivuose. Gavusieji neigiamą įvertinimą buvo braukiami iš sąrašų. Įvairiu metu karo laive tarnavo 17 kandidatų į stipendininkus: M. Slabšys, V. Rakas, Z. Balsevičius, A. Kudirka, V. Juknevičius, J. Babilius, A. V. Kružikauskas, B. Stačinskas, A. Jovaiša, E. Kriščiūnas, P. Grigonis, V. Gričius, K. Kapčius, S. Marcinkevičius²⁹. Du studentai – būsimas šturmanas Ignas Dzikas (1936-01-23–1936-09-16) ir mašinistas Antanas Krukonis (1935-10-20–1936-09-16) – ištarnavo jaunesniojo puskarininkio laipsnį.

Pirmasis jūros sienos apsaugos laivo „Prezidentas Smetona“ kapitonas (1927-06-15–1927-12-01) Adomas Daugirdas buvo baigęs jūrų karo mokslus Peterburge, Balaklavos povandeninių laivų karininkų mokykloje, iki 1918 m. tarnavo povandeniniame laive „Tiulen“³⁰. Jo įpėdinis Antanas Kaškelis (1927-12-01, 1932–1935 – laivo prižiūrėtojas, 1935-08-01–1939-12-01 – vadas) taip pat jūrų karo mokslus baigė Ru-

²⁷ 1935 m. spalio 16 d. raštas karo technikos viršininkui Nr. 63sl. *Ten pat*, I. 16.

²⁸ Stankaitis, M. Karinis tautos auklėjimas. *Kardas*, 1936, Nr. 7, p. 175.

²⁹ Adomavičius, R., Adomavičius, R. *Prie Lietuvos laivyno ištakų*, p. 105.

³⁰ Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. *Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą*, p. 28.

sijoje, prekybos laivyno mokykloje, Kronštato laivyno praporščikų kursuose, Vladivostoko Aleksandro jūrų tolimojo plaukiojimo mokykloje. Tarnavo Tolimuosiuose Rytuose tolimojo plaukiojimo kapitonu, dalyvavo Rusijos–Japonijos kare, ekspedicijoje į Japonijos pakrantes, plaukiojo laivais „Mameliuk“ ir „Livonija“. Pirmojo pasaulinio karo metu plaukiojo garlaiviu „Car“ ir Baltijos laivyno transporto laivu „On“, vėliau Archangelske vadovavo traleriams „Skum“, T-7, T-4, T-20, T-22, T-13, T-23 ir tralerių grupei³¹. Karininkas laisvai kalbėjo rusiškai, galėjo susikalbėti angliškai, truputį mokėjo lenkiškai ir latviškai.

A. Kaškelį pakeitė Povilas Julius Labanauskas (1939-11-18–1940-07-20), 1928 m. liepos 28 d. gavęs Vyriausybės stipendiją, mokslus baigė Italijoje, Livorne, ir 1931 m. grįžo į Lietuvą. Tais pačiais metais išsiųstas į Italijos karinį laivyną atlikti plaukiojimo praktikos. Ją atliko 1931 m. gruodžio 19–1933 m. rugsėjo 6 d. Viduržemio jūroje, laive „Antoniotto Usadimare“, kreiseryje „Trento“, povandeniniuose laivuose „Vettor Pisani“ ir „Giovanni Bausan“. Po praktikos taip pat Italijoje baigė Aukštuosius jūrų karininkų kursus. Nuo 1937 m. spalio 15 d. iki 1938 m. spalio 26 d. mokėsi Prancūzijoje, Tulone, laivyno torpedų ir elektros karininkų mokykloje, ir atliko praktiką laive „Condorcet“³². Tai buvo neabejotinas eruditas, papildomai baigęs daugybę kursų savarankiškai, laisvai kalbėjęs italų, anglų, prancūzų kalbomis, dosniai dalijęsis patirtimi, atsakingai ugdes skautus, būriuotojus ir jūrų šaulius.

Italijos, Livorno, karo laivyno akademijos absolventas, 1932 m. spalio 21 d. savo iniciatyva išlaikęs Italijos aukštojo mokslo valstybinius egzaminus, studijavęs Prancūzijoje, inžinerijos mokykloje, Vytautas Kuizinas (1935-08-01–1940-07-20) – vienas labiausiai išsilavinusių ir patyrusių tarpukario laivyno karininkų. 1933 m. kovo 18–spalio 31 d. tarnavo povandeniniuose laivuose „Mameli“ ir „Delfino“, po to iki 1934 m. liepos 1 d. mokėsi Aukštuosiuose karininkų, taip pat Lengvosios jūrų zenitinės artilerijos ir torpedų kursuose Italijoje. Vėliau stažavosi kreiseriuose „Molocello“, „Gorizia“, karo laive „Leone“³³. Praktikos įgijo Atlanto vandenyne, Baltijos, Šiaurės ir Viduržemio jūrose. 1938 m. rugsėjo

³¹ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 162.

³² Ten pat, p. 165–168.

³³ Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. II dalis*, p. 213.

27 d. – 1939 m. spalio 26 d. komandiruotas į Prancūziją pasisemti torpedų mokslo žinių. V. Kuizinas mokėjo italų, rusų, lenkų, anglų kalbas, galėjo susikalbėti prancūziškai ir turėjo vokiečių kalbos pradmenis.

Laivo inžinierius Antanas Michelevičius (1927) jūrinės patirties įgijo Pirmojo pasaulinio karo metu Rusijos karo laivyne. Bocmanas (1927-07-01–1928-03-10), laivo vadas (1940-06-01–09-01) ir motorlaivio „Partizanas“ vadas (1936–1940) Juozas Tamašauskas mokėsi Rusijoje, Vladivostoko jūrų karo mokykloje, ten pat tarnavo Amūro karo flotilėje, laivuose „Svirj“ ir „Moriak“. Likvidavus Lietuvos kariuomenę, Krašto apsaugos ministerija jį įpareigojo pasirašyti aktą dėl laivo „Pirmūnas“ (buvęs „Prezidentas Smetona“) perdavimo sovietams³⁴. Šturmanas Kostas Burbulis (1937-04-02–11-01) mokslus baigė Belgijoje, plaukė aplink pasaulį į Tolimuosius Rytus, atlikdamas laivavedžio praktiką, buvo vienas labiausiai patyrusių specialistų³⁵. Kitas šturmanas – Adomas Janonis (1927-08-01–09-01, 1929-06-10–1931-08-20), baigęs jūrų mokyklą Peterburge, įgijo patirties realiuose mūšiuose. Pirmojo pasaulinio karo metu tarnavo Dunojaus garlaivių kompanijos garlaivio „Velikij Kniaz Aleksandr Michailovič“ kapitono padėjėju³⁶.

Laivo inžinierius Adolfas Darginavičius (tarnyba laive 1935-08–1940-05-09) taip pat mokėsi Peterburgo jūrų mokyklos technikos skyriuje, tarnavo Baltijos kariniame jūrų laivyne ledlaužio „Truvor“ mechaniku, garlaivių remonto skyriaus vedėju, buvo labiausiai patyręs inžinierius mechanikas³⁷. Iš A. Darginavičiaus pareigas perėmė jaunesnysis jūrų lttn. Juozas Baltramiejus Teleiša (1940-05-31–1940-07-27), laikinai ėjęs laivo „Pirmūnas“ vado pareigas (1940-07-27–1940-09-01), 1936 m. spalio 1 d. gavo stipendiją mokytis Rygos jūrų mokykloje, bet pasimokęs iki 1937 m. gegužės mėn., rugpjūtį stipendijos atsisakė ir nuo 1937 m. gegužės 1 d. iki 1939 m. birželio 25 d. plaukiojo komerciniuose laivuose AB „Lietuvos Baltijos Lloydas“, o nuo 1939 m. liepos 4 d. iki rugpjūčio

³⁴ Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. *Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą*, p. 46.

³⁵ Adomavičius, R., Adomavičius, R. *Prie Lietuvos laivyno ištakų*, p. 309.

³⁶ Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. *Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą*, p. 30.

³⁷ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 164.

1 d. praktikavosi laive „Prezidentas Smetona“³⁸. Mokslus Rygoje baigė 1940 m. balandį ir paprašė leisti atlikti praktiką laive³⁹.

Jūreivis Romanas Vilčinskas-Vilkas (1930-03-01–08-01, 1937-01-27–10-01), atlikdamas tarnybą dar pasieniui priklausančiame laive, paprašė skirti valstybės stipendiją, kad galėtų studijuoti jūrų karo mokykloje Latvijoje, Liepojoje. Prašymas buvo patenkintas. Po studijų ir plaukiojimo praktikos jis išvertė į lietuvių kalbą Latvijos jūrininkystės įstatymus, rengė jūreivystės ir laivininkystės įstatymų projektus.

Balys Jucevičius, motorlaivio „Aitvaras“ vadas (1935-01-01–1938-05-10), baigė Klaipėdos vidaus vandenų ir pakrantės laivininkystės laivo vado kursą ir gavo atitinkamas teises.

1936 m. lapkričio mėn. laivo ataskaitos duomenimis, į jį iš 6 atvykusių naujokų 5 buvo baigę pradinę mokyklą arba mokėsi joje ir 1 asmuo, baigęs aukštesnę negu pradžios mokyklą⁴⁰. Visiškų analphabetų ar mokančių tik skaityti laivyne apskritai nebuvo, nes buvo gana griežti reikalavimai atrenkamiesiems į tarnybą laive šauktiniams.

1940 m. Lietuvai praradus nepriklausomybę ir patį laivyną, jaunuoliai grįžo iš studijų, nes nebematė prasmės mokytis jūrininko amato. Vyriausybė jiems leido mokytis tik neutraliose šalyse (Latvijoje, Švedijoje), tačiau naujoji sovietų valdžia įsakė visiems grįžti iš studijų Vakarų Europoje. Bet tęsti mokslų SSRS nesiryžo niekas, juolab kad į užsienyje buvusius žmones sovietų pareigūnai žiūrėjo labai nepalankiai ir įtariai. Tokiomis aplinkybėmis, likus kelioms savaitėms iki studijų pabaigos (1939 m. rugsėjį), jų Prancūzijoje nebaigę mašinų karininko padėjėjas Viktoras Lapas, kuris buvo gavęs valstybės stipendiją ir siekė tapti povandeninio laivo inžinieriumi Bresto jūrų karo mokykloje, ir navigacijos karininkas Ričardas Bernardas Nakas (1939 m. lapkritį)⁴¹. Sudaryta Lietuvos kariuomenės komisija, atsižvelgusi į Prancūzijos mokyklos direktoriaus geras rekomendacijas ir išlaikytus egzaminus, pripažino R. Nako jūrų karo mo-

³⁸ Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. *Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą*, p. 48.

³⁹ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 173.

⁴⁰ 1936 m. gruodžio 5 d. ataskaita apie laivo naujokų išsimokslinimą Nr. 1354. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 5, l. 339.

⁴¹ Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. *Apie Lietuvos karo laivą ir jo įgulą*, p. 41, 44.

kyklos kursą baigtu. Jūrų j. lt. R. Nakas laisvai kalbėjo prancūziškai, rašė rusų ir anglų kalbomis⁴².

Ne tik į karininkų, bet ir jūreivių pasirengimą kariuomenės vadovybė žiūrėjo rimtai. Tai įrodo faktas, kad karo technikos viršininkas atsisakė priimti Rapolą Čemešką į raštvedžio-ūkio viršininko pareigas, nes jis turėjo per mažai šio darbo patirties, nors buvo baigęs Jūrų institutą Olandijoje, gavęs tolimojo plaukiojimo šturmano diplomą, su karine drausme buvo susipažinęs Karo mokykloje ir Karo invalidams šelpti komitete trejus metus dirbęs buhalteriu⁴³. Su tokiu vadovybės sprendimu nesinorėtų sutikti, nes situacija, susijusi su personalu, nuolat keitėsi, o šis kandidatas, galbūt vėliau galėjęs tarnauti laive paskirtas į kitas pareigas, nebent buvo kitos informacijos apie R. Čemešką, kurios atsakyme laivo vadui vadovybė neatskleidė.

Puskarininkiai ir jūreiviai buvo rengiami pačiame laive pagal detalų mokymo planą, kurio pagrindu buvo sudaromos mokymo programos. Į mokomąjį laivą siųsdavo savanorius arba planuojančius mokytis prekybos laivyno mokyklose po 5 mėnesių tarnybos kituose technikos daliniuose. Kariai iš pradžių mokydavosi bendrojo jūrininkų kurso dalykų, po to išeidavo specialią programą, mokymų pabaigoje visi buvo egzaminuojami. Tai labai detaliai aprašo G. Surgailis⁴⁴. 1937 m. puskarininkių ir jūreivių mokymo ir pratybų tvarkaraščiai byloja, kad garo katilų pažinimo, jūrininkystės, šaudybos, ginklų, fizinio lavinimo, valčių valdymo paslapčių pavaldinius dažniausiai mokė A. Darginavičius, V. Kuizinas ir P. Labanuskas. Sielovados klausimais gelbėjo įgulos kapelionas Vladislovas Gronis, higienos paskaitas skaitė įgulos gydytojas kpt. Stasys Tuminas⁴⁵.

Kaip ir karininkai, laivo laivūnai turėjo savo pareigybines instrukcijas, kur buvo aprašytos jų teisės ir pareigos⁴⁶. Laivūnas buvo tarp visų laivo viršilų ir puskarininkių vyriausias pagal pareigas žmogus (po karininkų). Laivūnai dėl savo pareigų svarbos buvo atleidžiami nuo budėjimų, bet

⁴² Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 174.

⁴³ 1935 m. lapkričio 22 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui Nr. 2305. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 4, l. 23–25.

⁴⁴ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 57–70.

⁴⁵ 1937 m. sausio–balandžio mėn. karo laivo „Prezidentas Smetona“ puskarininkių mokymo tvarkaraštis. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 11, l. 21, 23, 31.

⁴⁶ 1935 m. spalio 20 d. patvirtintos laivūno teisės ir pareigos. *Ten pat*, l. 9.

turėjo mintinai žinoti visų viršilų, puskarininkių ir jūreivių pavardes, jų gebėjimus ir silpnąsias vietas, skirstyti laive darbus ir kontroliuoti, kad jie būtų gerai ir saugiai atliekami.

Laivo vadui ypač svarbu buvo, kad įguloje būtų patyrusių jūreivių, bet jų niekur neruošė, tad vienintelis būdas tinkamai juos parengti buvo praktinis darbas ir ilgametė patirtis siekiant įgyti jūrininko specialybę. Tačiau patirtis parodė, kad, išmokę šio amato, jūreiviai sukdamo komercinių laivų link dėl didesnių atlyginimų ir dėl to tapo pačiu nepastoviausiu, bet labai reikalingu kontingentu. Didelių kliūčių grįžti tarnauti į laivą po privalomosios tarnybos kildavo ir dėl netobulo Karo tarnybos įstatymo, kurio 200 str. teigė, jog po dvejų metų atsargoje liktiniu tapti nebegalima. Šiuo klausimu laivo vadas slapta asmeniškai kreipėsi į karo technikos viršininką⁴⁷, kad būtų pakeisti taikos meto etatai, nes dabartiniai, patvirtinti 1935 m., kadru problemos nesprenžia.

Tarpukario kariuomenėje karinis rengimas vyko pagal nuoseklų visų trijų sudedamųjų dalių rengimo (individualaus, vadų ir kolektyvinio) planą. Pirmiausia kariams buvo suteikiama bazinių įgūdžių, po to – specialiųjų žinių savo pareigoms atlikti, mokoma veikti kartu. Laive karinis rengimas vyko pagal patvirtintus laivo vado tvarkaraščius. Visada raportu buvo pranešama karo technikos viršininkui apie išplaukimą į jūrą ir parplaukimą. Tačiau ne visada pratybos būdavo sėkmingos. 1937 m. rugpjūčio 17 d. laivas iš Klaipėdos išplaukė į Šventąją patikrinti ryšio su krantu ir apžiūrėti su naujokais uosto dirbtuvėse statomų žvejų katerių ir kitų uosto įrenginių. Staiga pakilęs stiprus vėjas užnešė laivą ant seklumos, bangos jį pastatė išilgai kranto, nepadėjo nei išmesti keli inkarai (nutrūko jų grandinės), nei dvi valandas dirbę varikliai (kondensatoriai prisitraukė smėlio, tad teko juos išjungti)⁴⁸. Kritikos iš Klaipėdos uosto valdybos inžinieriaus Rimdžiaus laivo vadas sulaukė dėl neatsargaus įgulos šaudymo uosto teritorijoje: „*Prašau Tamstos, Pone vade, atitinkamo parėdymo, nes gali įvykti nelaimingų atsitikimų.*“⁴⁹

Iš skaudesnių karinio rengimo patirčių paminėtinas 1937 m. rugpjūčio 24 d. laivo šaudymo iš „Oerlikon“ ir sunkiųjų kulkosvaidžių į oro taikinius metu nukritęs lėktuvas, vilkęs šiuos taikinius. Lėktuvui apsisukus

⁴⁷ 1939 m. gruodžio 12 d. raštas karo technikos viršininkui Nr. 311. *Ten pat*, b. 9, l. 1–3.

⁴⁸ 1937 m. rugpjūčio 19 d. raštas karo technikos viršininkui. *Ten pat*, b. 27, l. 138.

⁴⁹ 1938 m. vasario 24 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui. *Ten pat*, l. 249.

ir grįžtant ta pačia kryptimi į laivą, iš 400–500 m virš vandens skrendančio lėktuvo iššoko žmogus ir parašiotu pradėjo leistis į jūrą, vėliau iš 200–300 m ėmė leistis kitas lakūnas, bet jo parašiotas atsidūrė prie pat vandens paviršiaus. Kai tik antrasis lakūnas iššoko, lėktuvas smigo į jūrą. Tai įvyko ties Kunigiškių kaimu. Laivo motorinė valtis priplaukė prie vieno nelaimėlio, o nuleista irklinė valtis – prie kito. Arčiau įkritęs lakūnas tuoj pat buvo ištrauktas iš vandens, o toliau nukritusiojo motorlaivio įgula nerado. Abu skridusieji buvo puskarininkių mokyklos mokiniai: išgelbėtasis – mokinyš Karvelis, nuskendęs – mokinyš Sruogis⁵⁰. Po šių šaudymo pratybių laivo įgula buvo labai sukręsta ir išmoko skaudžią pamoką: saugumas – pirmiausia.

Dėl mažo laivyno karininkų ir puskarininkių skaičiaus jiems nebuvo organizuoti specialūs žiemos mokymai, vykdavę nuo lapkričio 15 iki balandžio 15 d., kaip kituose kariuomenės daliniuose. Žiemos sezonu įgulai buvo nurodoma kartoti savo specialybės programinius dalykus⁵¹.

Nepaisant sudėtingų tarpukario Lietuvos vidaus ir išorės sąlygų, karininkų profesiniam rengimui buvo skiriama pakankamai dėmesio ir lėšų pagal tuometes valstybės galimybes. Tiek ilgalaikių, tiek trumpalaikių kursų rengta įvairioms kariuomenės rūšims, įvairių kategorijų karininkams. Savišvieta užsiimti taip pat buvo galima, jei tik to kariai norėjo, – tam buvo sukaupta pakankamai tiek Vidurio, tiek Vakarų Europos autorių publikacijų ir mokslinės medžiagos.

Lina Kasparaitė-Balaišė savo mokslo darbe (disertacijoje) nustatė, kad tarpukariu mokslus Vidurio ir Vakarų Europos mokymosi įstaigose baigė 141 karininkas ir tarnautojas⁵² (iš viso visų kariuomenės rūšių specialistų), iš jų – 5 laivyno specialistai, bet 1 (V. Lapas) studijų nebaigė dėl prasidėjusio karo. Tai yra labai nedidelis skaičius – 4 karininkai (V. Kuizinas, P. Labanauskas, R. B. Nakas, J. B. Teleiša), todėl darytina išvada, kad vakarietiška karybos patirtis, kurią skleidė grįžę absolventai, buvo vertinama ne kiekybine, bet kokybine prasme. Nors aukštesnio ir žemesnio rango vadams buvo keliami aukšti tiek kvalifikacijos, tiek asmeninių

⁵⁰ 1938 m. rugpjūčio 25 d. raštas karo technikos viršininkui. *Ten pat*, l. 401.

⁵¹ 1938 m. spalio 27 d. Karininkų ir puskarininkių žiemos mokymui nurodymai. *Ten pat*, b. 4, l. 180–181.

⁵² Kasparaitė-Balaišė, L. *Lietuvos kariuomenės kovinis rengimas: sistema ir kontingentas 1924–1940 m.* [Daktaro disertacija], p. 257–278.

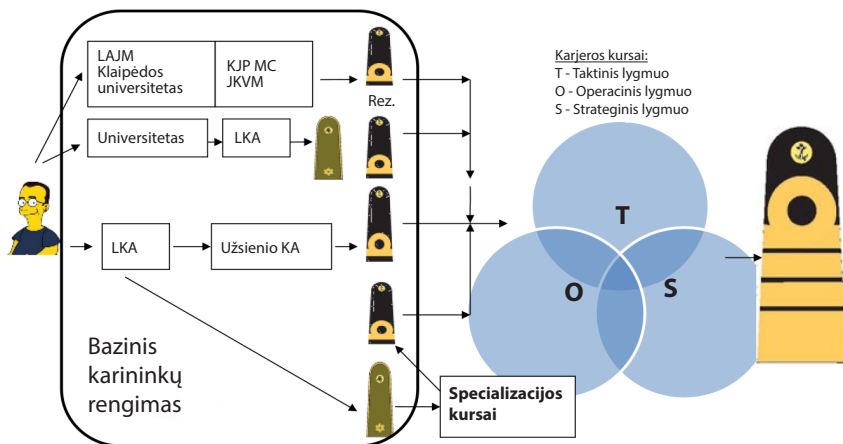
savybių reikalavimai, ne visada to buvo įmanoma pasiekti.

1990 m. atkūrus Lietuvos valstybę ir jos Karinės jūrų pajėgas, šiuolaikinių jūrininkų rengimas buvo tęsiamas, tad galime rasti atitinkamų paralelių su tarpukario jūrininkų rengimu, bet yra ir kardinalių skirtumų. Atkūrus Karinės jūrų pajėgas, po truputį nusistovėjo karininkų rengimo sistema. Švedijos Karalystė buvo pirmoji, kuri padėjo Lietuvai rengti jūrų karininkus. Nuo 1994 m. Švedijos jūrų karo akademiją baigė 27 karininkai. Klaipėdos aukštosios jūreivystės mokyklos auklėtiniai yra pagrindinis šių dienų Karinių jūrų pajėgų karininkų rezervas, nes įstojusi į NATO Lietuva tapo nebe „*paramos gavėja*“, bet „*paramos davėja*“. Už mokslą užsienyje reikia mokėti, o tai valstybei yra per didelė našta, todėl užsienyje karininkai nebėra rengiami. Priešmininių laivų karininkai specializuojasi Belgijoje, NATO Kovos su jūrų minomis centre.

Karys, pageidaujantis eiti vadovaujamas pareigas, turi atitikti reikalavimus, aprašytus pareiginiuose nuostatuose. Krašto apsaugos ministro 2012 m. kovo 1 d. įsakyme Nr. V-219 „*Dėl Karininkų karjeros koncepcijos tvirtinimo*“ nurodyta, kad asmuo, norintis tapti karininku, turi įgyti bazines karininko parengimą. Karininkas, turintis kapitono leitenanto laipsnį, renkasi vadovaujančiojo karininko arba specialisto karjeros kryptį. Jei pasirenkama specialisto karjeros kryptis, karininkui karjeros kursai nėra privalomi, bet pasirinkus vadovaujančio (karjeros) karininko kryptį privalomi visų trijų lygmenų – taktinio, operacinio ir strateginio – kursai. 2021 m. Lietuvos kariuomenės Karinėse jūrų pajėgose tarnavo 25 karininkai, baigę užsienio šalių karinės jūrų akademijas (JAV – 6, Švedijos – 9, Norvegijos – 1, Danijos – 2, Vokietijos – 7). Iš viso užsienyje jūrų karo mokslus baigė 66 karininkai⁵³, bet dėl vienokių ar kitokių priežasčių 62 proc. jų išėjo iš tarnybos KJP į civilinę darbo rinką arba net negrįžo po studijų į Lietuvą. Likę karininkai – Lietuvos aukštesniosios jūreivystės mokyklos (nuo 2008 m. – Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla, toliau – LAJM – moksl. redaktorius) ir kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventai. Atsižvelgiant į tai, kad užsienyje šiandieniniai karininkai nebeugdomi, buvo nuspręsta KJP karininkus rengti Lietuvos aukštesiosiose mokyklose, todėl 2011 m. birželio 14 d. buvo išleistas krašto apsaugos ministro įsakymas „*Dėl bazinio jūrų pajėgų karininkų rengimo organizavimo*“. 2012 m. birželio 27 d. pasirašius trišalę Lietuvos karo akademijos,

⁵³ Karinių jūrų pajėgų jaunesniųjų karininkų rengimo pristatymas, 2020 m.

Lietuvos aukštosios jūreivystės mokyklos ir Karinių jūrų pajėgų sutartį, KJP karininkų rengimas buvo pradėtas vykdyti LAJM bei KJP Mokymo centre. Vykdamas krašto apsaugos ministro 2011 m. birželio 14 d. įsakymą, buvo parengta ir Lietuvos kariuomenės vado 2012 m. spalio 25 d. įsakymu Nr. V-1229 „Dėl bazinio jūrų pajėgų karininkų rengimo organizavimo“ patvirtinta Jaunesniųjų karininkų vadų mokymo programa, vėliau pakeista ir papildyta 2020 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. V-777. Jos tikslas – parengti pakankamai KJP karininkų, įgijusių teorinių karybos žinių ir praktinių įgūdžių, būtinų vadovaujant laivo kovinei daliai taikos ir kovinių veiksmų metu, išmanančių kovinės dalies lygmens vadovavimo principus ir išugdytų patriotiškai. Galimi keturi KJP karininkų rengimo būdai (1 pav.).

1 pav. Keturi būdai tapti KJP karininku šiandieninėje Lietuvoje⁵⁴

Profesinės karo tarnybos jūreiviai ir puskarininkiai rengiami pagal karjeros karių ir karių specialistų modulius⁵⁵. Atnaujinta puskarininkių rengimo koncepcija turėjo būti patvirtinta 2021 m. kovo–balandžio mėn. Dalį reikiamų kursų programų KJP padaliniai parengė patys, atsižvelgdami, ko-

⁵⁴ Karinių jūrų pajėgų veiklos pristatymas, 2014 m.

⁵⁵ Lietuvos kariuomenės vado 2014 m. balandžio 10 d. įsakymas Nr. V-422 „Dėl Krašto apsaugos sistemos puskarininkių rengimo tvarkos aprašo tvirtinimo“.

kių specialybių profesionalų jiems reikia⁵⁶, pvz., 2020 m. 371 karys išklause KJP Mokymo centro kursas, iš jų populiariausi buvo *Bazinis jūreivio kursas*, *Laivo seržanto kursas* ir *Kovos už laivo gyvybingumą kursas*⁵⁷. Kai kurie šiuos kursus išklause pirmą kartą, kai kurie atnaujino žinias. Kursus veda KJP kariai, praktikai profesionalai – instruktoriai, taip sutaupoma laiko ir lėšų, kurių reikėtų grupės karių apgyvendinimui ir transportui. Svarbiausi šių mokymų tikslai – nuolatinis mokymas(is), ugdymas ir savo patirties perdavimas, nes šiuolaikinis jūreivis, seržantas ir laivūnas privalo būti iniciatyvus, siekiantis tobulėti, gebantis dirbti komandoje ir savarankiškai. Mokant suteikiama vadovavimo ir karybos įgūdžių. Visada sveikintina iniciatyva patarti aukštesniesiems vadams, kaip pagerinti tarnybos rezultatus ir išlaikyti aukščiausių standartų KJP liktinių korpusą.

Šiais laikais nuolatinė kaita, transformacijos tapo įprastu reiškiniu, todėl ir Lietuvos kariuomenės KJP lygiuojasi į vakarietiškus išsivysčiusių šalių laivynus ir diegia inovatyvias sistemas, įsisavina šiuolaikinę karo techniką ir naują ginkluotę. O reaguojant į šiuolaikines grėsmes ir geopolitinę padėtį, vis dažniau rengiamasi ekspedicinėms misijoms toli už Lietuvos ribų. Tam reikia atitinkamos technikos ir gerai parengto personalo, kuris galėtų dirbti su ja. Taupant lėšas ir laiką, sudaromos sąlygos kariams baigti kursus savarankiškai, todėl jau beveik dešimtmetį praktikuojamas nuotolinis mokymas. KJP kariai naudoja šia galimybe (<https://jatl.act.nato.int/>) ir jau yra baigę po keliolika kursų.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad tiek tarpukariu, tiek šiandieninėje tarnyboje ugdant profesinę kompetenciją svarbiausia – specialiusis rengimas. Be jo neįmanoma atitikti pareiginių reikalavimų ir tinkamai atlikti pareigų. Būtent profesinės kompetencijos ugdymas, orientuotas į ateitį, įgalina karius reaguoti į besikeičiančią situaciją, įgyvendinti organizacijos siekius ir patenkinti visuomenės lūkesčius. To siekė tarpukario kariuomenės vadovybė, to siekė tiek A. Kaškelis, tiek dabartiniai laivyno vadai, tik šiuolaikinės technologijos, NATO partnerių geranoriškumas dabar suteikia daugiau galimybių jūrininkams lavintis ir tobulėti. Tarpukario kariuomenės vadovybės išsakytos abejonės dėl baigusiujų mokslus užsienyje patriotizmo, nes jo galėjo būti per daug įskiepyta svetimai

⁵⁶ Lietuvos kariuomenės vado 2011 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr. V-1326 „Dėl LK KJP Mokymo centro kursų katalogo tvirtinimo“.

⁵⁷ Karinių jūrų pajėgų Mokymo centro veiklos ataskaita, 2020 m.

šaliai, specifinių tarnybos sąlygų, kurios mums dabar neaktualios, atsi-
spindi suvestinėse šiuolaikinių absolventų (baigusių ir tebetarnaujančių),
kurie atsisako savo pasirinkto kelio ir karininko antpečius iškeičia į sotes-
nį duonos kąsnį, todėl tarnyboje lieka tik patys ištikimiausi, morališkai
tvirčiausi, todėl laivynas keičiasi kokybiškai. Tačiau negalima nesutikti ir
su išeinančiųjų iš tarnybos motyvu, kad valstybę jie gali kurti ir stiprinti
pritaikę savo žinias komerciniame laivyne arba versle, tik apmaudu dėl
valstybės jų mokymui išleistų lėšų ir nepatenkintų laivyno lūkesčių.

1.2. Jūrų pajėgų personalo pasirengimas, palyginti su tarpukario kaimyninių šalių atitinkamo personalo pasirengimu

Kadangi jūrų pajėgų kontingento Lietuvoje praktiškai nerengta arba
tai buvo daroma labai nedidele apimtimi, o puskarininkių rengimo tvar-
kos apskritai nebuvo, laivo „Prezidentas Smetona“ vadas 1935 m. spa-
lio 11 d. patvirtino pirmąją įgulos mokymo programą⁵⁸. Pagal ją pradėti
mokyti atvykę į tarnybą jūrininkai. Vienoje pirmųjų mokymo programų
buvo įrašyta 12 pagrindinių dalykų, išvardytų pagal svarbą, nurodžius,
kurių iš jų paskaitoms daugiausia bus skiriama valandų:

1. *Navigacija*. Pateikiamos pagrindinės žinios apie Žemę, matymo
akiratį, pusiaują, meridianus, paraleles, jūrlapius, Žemės magnetizmą,
laivo kompasą, deviaciją, deklinaciją, kompasų kompensaciją, pakrančių
navigaciją, švyturius, navigacijos signalus, laivų prasilenkimo taisykles,
laivavedybą ir vairavimą, laivo greičio matavimą, astronominę navigaciją
ir laivo padėties nustatymą pagal dangaus kūnų išsidėstymą.

2. *Manevravimo teorija*. Pateikiamos žinios apie burinių ir garu
varomų laivų eigą ir kursą, vėjo poveikį burėms, įplaukimą į uostus,
prisišvartavimą, atsišvartavimą nuo krantinės, inkaro nuleidimą ir
pakėlimą, povandeninių laivų manevravimo galimybes, visų tipų valčių
manevravimą.

3. *Laivų konstrukcija*. Pristatomas trumpas įvadas apie laivų ir valčių
konstrukciją, jų statybą, statybos istoriją, laivų tipus, jų paskirtį.

⁵⁸ 1935 m. spalio 11 d. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ įgulos mokymo programa.
LCVA, f. 832, ap. 1, b. 10, l. 3–4.

4. *Laivų organizacija*. Supažindinama su tarnybos jūroje ir kran-te ypatumais, kaip elgtis oro pavojaus, gaisro, skęstančiųjų gelbėjimo, šaudymo, minų dėjimo metu, garbės sargyboje. Pristatomos taisyklės ir tarptautinė laivų sveikinimosi su karo ir prekybos laivais praktika, bendrosios jūrininkystės tradicijos.

5. *Takelažas*. Apžvelgiami laivų inkaravimo ir švartavimo būdai, tam reikalingos priemonės: inkarai, grandys, virvės, *knechtai*, *fenderiai* ir kt.

6. *Ginklai*. Pateikiama trumpa jūroje naudojamų ginklų istorija, su-pažindinama su laivų artilerija, balistika, ginklų kalibrais, sviedinių ir minų rūšimis ir tipais, aptariamas torpedų dėjimo gylis, greitis, ilgis ir kalibras, kiti ginklai.

7. *Teorinė mechanika*. Aiškinama, kas yra jėga, judėjimas (tiesus, kreivas, pastovus, nepastovus), ramybė.

8. *Bendras laivų mechanizmų apibūdinimas*. Dėstomas kursas apie garo katilus, garo slėgį, ugnies ir vandens vamzdžius.

9. *Katilų katilinėje paskirtys*. Aiškinama apie kietąjį ir skystąjį kurą, katilų vandens, ugnies ir garo tarpus.

10. *Laivų varomosios priemonės*. Garo ir vidaus degimo mašinų ap-žvalga, mašinų sistemos, jūrų ir upių varomųjų prietaisų pristatymas.

11. *Svarbiausios mašinų detalės*. Tai žinių apie cilindrus, stūmoklius, volus ir įvairias sklendes kursas.

12. *Pagalbiniai mechanizmai*. Apžvelgiami garo siurbliai, pompos, gariniai ir rankiniai vairo ir inkaro mechanizmai, kiti programoje neap-tarti įrenginiai.

1936 m. mokymo programa buvo praplėsta ir padidintas mokymui skiriamų valandų skaičius⁵⁹. 30 val. buvo skiriama bendrajam švietimui, kurį sudarė geografijos, istorijos mokymas, santykių su kaimyninėmis šalimis, kelių ir uostų apžvalga, tikybai ir higienai – po 4 val., Vidaus tarnybos statutui, kuriame pateikiamos laivo vidaus, drausmės ir įgulos sargybų taisyklės, – 20 val., apsaugos nuo dujų kursui apie dujokaukių naudojimą, specialių cheminės saugos drabužių dėvėjimą, pavojaus signalus ir pagalbos teikimą apsinuodijusiems dujomis – 8 val., valčių valdymo teorijai – 20 val., rikiuotės mokymams – 24 val., šaudybai ir ginklams – 12 val., jūrininkystei – 90 val., navigacijai – 20 val., sekimui

⁵⁹ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 58–68.

ir ryšiams – 40 val., jūrų ginklų technikai – 40 val., šaudymo jūroje teorijai – 30 val., povandeniniams ginklams – 30 val., bendriesiems veiksmams su įvairiais ginklais – 50 val.

1937 m. buvo patvirtintos jūrų puskarininkių specialybės mokymo taisyklės⁶⁰, pagal kurias jūrininkų kontingentas galėjo būti papildytas kitų kariuomenės dalinių – Priešlėktuvinės rinktinės, Ryšių bataliono, II inžinerijos bataliono – savanoriais, nesergančiais jūrlige, sėkmingai baigusiais minėtus kursus ir išlaikiusiais egzaminus.

Taigi, karinio jūrų personalo rengimas buvo laivo vado rūpestis ir atsakomybė, nes siųsti mokytis į užsienį valstybė išgalėjo vieną kitą, o įvairių sričių jūrininkystės specialistų poreikis buvo nemažas ir nuolatinis. Kariai buvo mokomi kompleksiskai: turėjo tiek teorinių pamokų, tiek pratybų. Šaudymo pratybos vykdavo ir jūroje, ir krante. Be būtinųjų specialybės žinių, buvo svarbios rikiuotės žinios ir įgūdžiai, nes vis dažniau jūrų karininkams tekdavo pasirodyti paraduose ir įvairiuose šventiniuose renginiuose.

1918 m. vasario 24 d. Estija paskelbė, kad yra nepriklausoma respublika, ir po mėnesio buvo okupuota Vokietijos. Okupaciją atlaikiusios tautinės organizacijos paskatino estus grįžti į tėvynę ir burtis į kuriamos valstybinės Estijos kariuomenės gretas. 1918 m. lapkričio 11 d. vokiečiai krašto valdymą perdavė laikinajai vyriausybei, tada prasidėjo pirmųjų savanorių šaukimas. 1918 m. įkurta Estijos savanoriškos savignyos organizacija „Kaitse-liit“ labai pasitarnavo Nepriklausomybės karuose. Ji buvo didžioji pagalba kpt. Pitkai, kuris pirmasis ėmėsi kurti laivyną (vėliau jam už nuopelnus Nepriklausomybės karuose buvo suteiktas viceadmirolo laipsnis), ir pirmajam torpediniam laivui „Lembit“, gautam iš vokiečių 1918 m. lapkričio 16 d.⁶¹ Jūrų kaitselitai pradėti organizuoti 1933 m. pagal suomių pavyzdį. Jų darbas buvo pakrantės stebėjimas ir žvalgyba, minavimo ir tralavimo užduotys, mokymai vyko padedant karo laivyno laivams. Kadangi dalis šių karių neturėjo specialaus iš jūrų laivyno personalo reikalaujamo pasirėngimo, jiems buvo organizuoti mokymai. Šis kontingentas karo atveju turėjo suformuoti jūros stebėjimo, ryšių ir uostų gynybos, tralerių ir laivų mininkų būrius, gynybos nuo povandeninių laivų būrius ir ginti netrumpą

⁶⁰ Ten pat, p. 69.

⁶¹ Soos, J. Estų nepriklausomybės karai. *Mūsų žinybas*, 1931, Nr. 73, p. 275.

Estijos pakrantę, būti parama reguliariajam karo laivynui⁶².

Po Nepriklausomybės karų 1920 m. Estijoje įkurta Jūrevystės mokykla veikė iki 1923 m. Jūrininkystės kursas buvo dėstomas ir Karo mokykloje. 1925 m. Estijoje įkurta Karo akademija (buvę Generalinio štabo kursai, įsteigti 1921 m., 1925 m. pavadinti Aukštąja karo mokykla) estų karininkams rengti⁶³. Tai buvo pirmoji šio tipo mokykla Baltijos šalyse: latviai tokią mokyklą įsteigė vėliau, o lietuviai – paskutiniai. Mokyklos steigimo iniciatoriai buvo estų tautybės karininkai, baigę prieš Pirmąjį pasaulinį karą Rusijos karo akademiją. Mokslas truko dvejus metus. 1921–1940 m. ją baigė 232 karininkai, iš jų – 3 Suomijos ir 3 Latvijos piliečiai. Mokymo kursą sudarė pagrindiniai ir papildomi moduliai. Pagrindinį modulį sudarė taktika, strategija, štabo procedūros ir karo istorija, papildomą – ryšiai, apsauga nuo cheminio ginklo, fortifikacija, topografija, politikos istorija, konstitucijos įstatymai, tarptautinė teisė, karo teisė, ekonomika, statistika, karo psichologija, sociologija, meteorologija, karinio jūrų laivyno karyba, užsienio kalbos: vokiečių, prancūzų, anglų ir rusų. Nuo 1938 m. studijų trukmė pratęsta iki trejų metų, o studijuojamus dalykus papildė karo lyderystė, nacionalinė gynyba, Estijos istorija ankstyvaisiais viduramžiais, karinis administravimas, ekonominė mobilizacija, civilinė gynyba, viešoji ekonomika ir administravimas, valstybės išdas ir praktinis šaudymas. Kariniai laipsniai buvo teikiami vieną kartą per metus – Nepriklausomybės dieną⁶⁴. Kaip matome iš Karo akademijos programos, laivyno specialistų ugdymas labai siauras, daugiau buvo bendrojo lavinimo dalykų, todėl jūrininkai, kaip ir Lietuvoje, buvo siunčiami mokytis į užsienį.

Latvijos pakrančių apsaugos dalinys buvo įkurtas 1919 m., praėjus metams po nepriklausomybės paskelbimo. Nuo 1921 iki 1931 m. eskadros vado pareigas ėjo Archibaldas fon Keiserlingas (*Arhibalds Pēteris Teofīls*

⁶² Salo, U. *Kaitseliit* vaidmuo Estijos gynybos sistemoje 1918–1940 m. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*. Vol. XXVIII. Klaipėda, 2014, p. 207–209 [interaktyvus] [žiūrėta 2020-12-11]. Prieiga per internetą: <http://193.219.76.12/index.php/AHUK/article/view-File/928/1043>

⁶³ Seene, A. The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nation's Higher Military Education. *Baltic Security & Defence Review*. Vol. XI, 2009, p. 99–113.

⁶⁴ Estija. Karininkų tarnybos įstatymas. *Mūsų žinynas*, 1931, Nr. 75, p. 465.

fon Keizerlings)⁶⁵, baigęs jūrų kadetų mokyklą Sankt Peterburge, Rusijos–Japonijos karo dalyvis (suteiktas admirolo laipsnis). Jis buvo svarbiausias asmuo kuriant ir vystant Latvijos laivyną tarpukariu. 1931–1940 m. šias pareigas ėjo Teodoras Spadė (*Teodors Spāde*), 1914 m. baigęs Rygos politechnikos instituto Mechanikos kursą, 1915 m. tarnybos patirties sėmęsis Juodosios jūros laivyne. 1927 m. T. Spadė baigė Karo laivyno akademiją Paryžiuje, tarnavo laive „Virsaitis“, 1938 m. jam buvo suteiktas admirolo laipsnis, Pakrančių apsaugos eskadra pavadinta kariniu laivynu, T. Spadė tapo oficialiu Latvijos karinio laivyno vadu⁶⁶.

Kaip ir Lietuvos, Latvijos karininkiją iš pradžių sudarė buvę carinės Rusijos karininkai. Istorijos prof. Valdis Lumansas teigė: „*Nors latvių karininkai buvo ugdomi Latvijos karo mokykloje („Karaskola“), jie taip pat buvo siunčiami į karo mokyklas Prancūzijoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje ir kitose valstybėse papildomai rengti.*“⁶⁷ Kadangi dauguma latvių laivų atkeliavo iš Prancūzijos („Varonis“, „Spidola“, „Ronis“, „Viesturs“, „Imanta“), jūrininkų rengimas daugiausia ten ir vyko: „*Iki 1933 m. laivyne tarnavo apie 500 žmonių, iš jų – 59 karininkai bei 435 liktiniai ir jūreiviai.*“⁶⁸

Tarpukario Latvijos karo prievolinkai buvo vyrai nuo 17 iki 50 m., o karininkai ir karo valdininkai – iki 55 m.⁶⁹ Bendrasis karinis rengimas skirstytas į naujokų, kareivių, rezervo karių, puskarininkų ir karininkų rengimą. Mokant naujokus ypatingas dėmesys buvo skiriamas individualiam mokymui, kuris trukdavo 10 savaičių. Kareivių mokymas trukdavo 15,5 mėnesio, jo metu, be bendrųjų karybos, buvo suteikiama karo etikos, istorijos žinių, higienos įgūdžių, ugdomas patriotizmas. Atsargos karininkams primenamos būrio vado pareigos, statutų nuostatos, atnaujinamos topografijos žinios, tobulinami pranešimų rašymo įgūdžiai. Jų mokymai trukdavo 6 savaites. Visi kiti rezervo kariai buvo skirstomi į

⁶⁵ Admirals Keyserlings „freiwilliger“ Abschied. *Riga am Sonntag*, 1931, Nr. 224, p. 3 [interaktyvus] [žiūrėta 2021-01-20]. Prieiga per internetą: http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_003_rias1931s01n224|article:DIVL163query:archibald%20von%20keyserling|issueType:P

⁶⁶ Admiralis Teodors Spade. *Latvijas kara muzejs* [interaktyvus], [žiūrėta 2021-01-20]. Prieiga per internetą: http://www.karamuzejs.lv/lv/Izstades/generali/admiralis_SpadeTeodors.aspx

⁶⁷ Lumans, V. O. *Latvia in World War II*. New York, 2006, p. 38.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Latvių karo prievolės įstatymas. *Mūsų žinynas*, 1931, Nr. 81, p. 474.

netarnavusius, seniai tarnavusius ir pamiršusius įgūdžius bei tarnavusius Latvijos kariuomenėje. Puskarininkiai buvo supažindinami su naujausia ginkluote, mokomi eiti karininkų padėjėjų pareigas. Jiems dėstomi dalykai apėmė taktiką, topografiją, ryšius, karo administraciją, psichologiją, higieną, apsaugą nuo cheminio ginklo, šaudybą, statutus, karo pedagogiką ir užsienio kalbas: vokiečių, rusų, prancūzų, taip pat specialųjį rengimą pagal kariuomenės rūšį. Visose bendrojo lavinimo valstybinėse ir privačiose mokyklose buvo įvestas karinis mokymas⁷⁰.

1935 m. Latvijoje įsteigtą karo mokymo centrą sudarė Aukštoji karo mokykla, Karo mokykla ir Karininkų kursai. Aukštojoje karo mokykloje karininkams buvo suteikiamas bendrasis ir specialusis išsilavinimas. Šiuos mokslus reikėjo būti baigus pretenduojant į aukštesnes nei pulkininko leitenanto pareigas inžinieriams, sanitarijos, veterinarijos ir teisės specialistams. Karo mokykla rengė specialistus kariuomenei ir jūrų laivynui, taip pat pėstininkus liktinius ir puskarininkius. Į mokyklą buvo priimami tikrosios karo tarnybos ir atsargos kariai, jūrininkai iki 21 m., kiti – iki 25 m., baigę aukštesniąją mokyklą ir savo dalies mokomosios kuopos kursą. Jūrininkų rengimas truko trejus metus, iš jų dvejus – jūrininkystės mokykloje ir karo mokykloje (trečiuosius) Rygoje ir Liepojoje⁷¹. Sėkmingai baigusieji karo mokyklą įgydavo pranašumą juos teikiant aukštesniam laipsniui gauti (baigusiems labai gerai pažymiais laipsnis buvo suteikiamas dvejais metais, gerai baigusiems – metais anksčiau). Kaip paskatinimą jie dar gaudavo nemokamai drabužius, ginklus ir vienkartinę dviejų mėnesių jaunesniojo karininko algos dydžio išmoką⁷².

Lenkija, atsižvelgdama į kaimyninių valstybių santykius ir galimą karą, 1924 m. įvedė naują karo doktriną ir pradėjo stiprinti kariuomenę ir laivyną⁷³.

Lenkijoje jūrų karo mokyklų sistema veikia nuo 1921 m. ir ten sėkmingai rengiami jūrų karininkai iki šių dienų. Išskiriami keturi šios sistemos gyvavimo laikotarpiai: 1) 1921–1939 m., kai intensyviai buvo rengiami specialistai jūrų ir upių laivynams; 2) 1939–1945 m. mokykla gyvavo

⁷⁰ Latvių kariuomenės auklėjimas ir mokymas. *Ten pat*, 1929, Nr. 55, p. 225–233.

⁷¹ Jonaitis, A. Latvijos nepriklausomybės 20 m. sukakties proga. *Mūsų žinynas*, 1938, Nr. 11–12, p. 881.

⁷² Latvija. Karo mokymo centras. *Ten pat*, 1935, Nr. 125, p. 164.

⁷³ Lenkija. Lenkų kariuomenė 1930 metais. *Ten pat*, 1931, Nr. 72, p. 231–232.

tremtyje, efektyviausiai veikė Didžiojoje Britanijoje; 3) 1946–1991 m., kai mokykla išgyveno daugybę reformų, modernėjo, po Varšuvos bloko griūties įgijo NATO partnerių pasitikėjimą; 4) nuo 1991 m. iki dabar rengia aukščiausio lygio karo jūrininkus pagal visus NATO standartus⁷⁴.

Lenkijos jūrinių reikalų departamentas 1919 m. pasirašė dešimties metų laivyno vystymo programą, pagal kurią 1920 m. Torunėje buvo įsteigti Upių flotilės karininkų kursai, 1921 m. – 18 mėnesių trukmės Parangiamieji laivyno instruktorių kursai. Baigusieji kursus sudarė 1922 m. įkurtos Jūrų karininkų mokyklos pagrindines mokytojų pajėgas, joje buvo rengiami denio karininkai. Studijos trukdavo dvejus metus, bet po kelerių metų buvo pailgintos iki trejų. 1928 m. ši mokykla pervardinta KJP karininkų kadetų mokykla, bet mokymo programa liko ta pati. Technikos karininkai nebuvo rengiami, tik karjeros, nors remonto dirbtuves laivynas turėjo. Todėl šalia Jūreivystės fakulteto 1931 m. buvo įsteigtas Technologijų fakultetas. 1931–1939 m. šiame fakultete studijavo 42 karininkai. Po teorinių mokymų klasėse būsimieji karininkai atlikdavo praktiką: mėnesį – remonto dirbtuvėse, du mėnesius – laivuose⁷⁵. Baigę mokslus geriausi absolventai (tiek denio, tiek technikos karininkai) buvo apdovanojami kartais su Lenkijos prezidento dedikacija. 1939 m. rugsėjo 11 d. mokyklos viršininkas kpt. Tadeusz Podjazd-Morgensteras gavo įsakymą uždaryti mokyklą, o kadetus išsiųsti į Upių flotilės Pinske jūrų dalinius. Studijos buvo tęsiamos Prancūzijoje ir Didžiojoje Britanijoje, Devenporte, Lenkijos laive „Gdynia“, nes prasidėjus karui labai trūko jūrų karininkų. 1943 m. Didžiojoje Britanijoje veikė lenkų Laivyno rezervo karininkų kadetų mokykla, 1946 m. Lenkijoje veiklą atnaujino Jūrų karininkų mokykla, 1955 m. Aukštesniųjų jūrų karininkų mokykla,

⁷⁴ Bedzmirowski, J. The Maritime Military School System in Poland: A Historical Sketch. *The Journal of Slavic Military Studies*. Vol XXII, 2009, p. 419–436 [interaktyvus], [žiūrėta 2021-01-11]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13518040903084824>

⁷⁵ Lenkijos jūrų karo akademija tarpukariu [interaktyvus], [žiūrėta 2021-01-11]. Prieiga per internetą: <https://www.amw.gdynia.pl/index.php/en/about-us/our-history>

o 1987 m. įsteigta Jūrų akademija⁷⁶.

Lietuvių jūrininkų rengimo programoje, palyginti su estų, trūko karo psichologijos, karo lyderystės, papildomų užsienio kalbų pamokų, kurias galėjo vesti visi laive tarnaujantys karininkai ir kurioms būtų skirta nors po kelias valandas. Latviai buvo bene vieninteliai, į savo mokymo programą įtraukę tokį dalyką kaip patriotizmas, nes Lietuvoje patriotizmas buvo ugdomas fakultatyviai, laisvalaikio, o ne privalomai. Prancūzijos parama latviams ir lenkams padėjo padaryti didelį proveržį tiek išsigyjant laivų, tiek mokant personalą, o Lietuvoje vieno laivo vadas, tik idėjinis laivyno vadas, rengė savo kontingentą savarankiškai, kad pasiektų bent minimalią jūrininkų pasirengimo kokybę. Lietuvos karininkai ir liktiniai buvo išsilavinę ir labai motyvuoti, patys asmeniškai mokė teorijos ir praktikos atėjusius tarnauti jaunuolius, tačiau rimtos jūrų karo mokymo įstaigos labai trūko.

1.3. Karininkų ir puskarininkų asmenybės ugdymas

Siekiant pakelti karininkų kultūros lygį, tarpukariu buvo steigiami klubai, ramovės. 1919 m. įsteigtas Lietuvos kariuomenės karininkų ir karo valdininkų klubas 1924 m. buvo pervardintas Lietuvos karininkų ramovė, 1923 m. įsteigta Karo mokslų draugija. Šios įstaigos organizuodavo turiningą laisvalaikį, populiarino karininko profesiją ir karo mokslus, ugdė kario pašaukimą, kaupė literatūrą karo tematika, metodinę medžiagą, skirtą karininkų ir puskarininkų švietimui. Buvo skiriama dėmesio patriotizmo skiepijimui, aiškinimui, kodėl reikia ginti Tėvynę tarnaujantiems kariams ir jaunimui – potencialiems kariams. Buvo skaitomos paskaitos, kviečiama dalyvauti įvairiuose renginiuose, diskusijose ir susitikimuose mokyklose. B. Puzinavičius rašo: „*Paskaitas skaitė apie 150 karininkų, <...> o Karo mokslo draugijos ir kariuomenės vadovybės*

⁷⁶ Kitowski, Z. Faculty of mechanical and electrical engineering of Polish Naval academy – eighty five years of training and scientific research work. Part I: 1931–1955. *Scientific journal of Polish Naval academy*, 2017, No 4(211), p. 89–112 [interaktyvus], [žiūrėta 2021-01-11]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/37069/Downloads/\[23005300%20-%20Scientific%20Journal%20of%20Polish%20Naval%20Academy\]%20Faculty%20of%20Mechanical%20and%20Electrical%20Engineering%20of%20Polish%20Naval%20Academy%20E2%80%94%20Eighty%20-%20Five%20Years%20of%20Training%20and%20Scientific%20Research%20Work.%20Part%20I%20_%201931%E2%80%931955.pdf](file:///C:/Users/37069/Downloads/[23005300%20-%20Scientific%20Journal%20of%20Polish%20Naval%20Academy]%20Faculty%20of%20Mechanical%20and%20Electrical%20Engineering%20of%20Polish%20Naval%20Academy%20E2%80%94%20Eighty%20-%20Five%20Years%20of%20Training%20and%20Scientific%20Research%20Work.%20Part%20I%20_%201931%E2%80%931955.pdf)

*pastangomis buvo pasiekta, kad 1930–1931 m. karinis jaunimo rengimas būtų įrašytas į bendrojo lavinimo mokyklų planus.*⁷⁷ Patriotinio rengimo programas rengė patys šios draugijos nariai, o minėtų organizacijų kelti uždaviniai aktualūs iki šių dienų.

Karo jūrininkai, laivo įgulos nariai, be mokslų ir kasdienės tarnybos, turėjo ir kitų užduočių – tobulėjo dvasiškai, dalyvavo įvairių draugijų veikloje. Kaip viena tokių minėtina Klaipėdoje įsteigta *Katalikų bažnyčios Klaipėdoje statybai remti draugija*. Jos veikloje dalyvauti Generalinio štabo leidimą gavo mjr. Antanas Kaškelis, j. psk. Bronius Namajūnas, j. psk. Aleksas Varvuolis, civiliai tarnautojai Vacys Guščauskas, Stasys Petrauskas, Kazys Rušinas, Augustas Žvirblis ir Bronius Balkus⁷⁸.

V. Bulvičius, kabėdamas apie asmenybės ugdymą, pažymėjo, kad ir koks sudėtingas būtų karininkų darbas, jie privalo visada likti dėmesingi, neprarasti budrumo, kontroliuoti savo elgesį, nervingumą, nuolat stebėti ir vertinti situaciją, negali būti suirzę, nors ir pavargę, savo veido išraiška demonstruoti negatyvumo aplinkiniams, turi būti taktiškai tiek tarnyboje, tiek kitur, gebėti bendrauti su įvairaus amžiaus, skirtingo išsilavinimo ir religijų žmonėmis, būti fiziškai stiprūs ir sveiki, be to, „*geri karininkų šeimos nariai, sutariantys su kitais karininkais bei branginantys karininko garbę*“⁷⁹. Savisaugos instinktas negali užgožti valstybės interesų, o įsakyimų vykdymas yra nekvestionuojamas, net kai išorinės priemonės to nebeverčia daryti.

Kaip matome, reikalavimai karininkams buvo labai aukšti, tačiau pasitaikydavo ir girtavimo, ir vagysčių, ir lošimo, ir apsileidimo atvejų, ir protekcijų paieškų.

Kariai buvo auklėjami ir ugdomi nuolat ir kiekviena tinkama proga. Laivas turėjo, kad ir nelabai turtingą, bet savo biblioteką, ir knygų skaitymas buvo labai skatinamas. Joje visada buvo mokslinės ir grožinės literatūros, beveik visa periodinė spauda. Pvz., 1938 m. laivas reguliariai gaudavo „Lietuvos aidą“, „Kari“, „Ūkininko patarėją“, „Trimitą“, „Skautų aidą“, „Kariūną“, „Vakarus“, „Darbą“, „Balticher Beobachter“, „Bibliografijos žinias“, „Policiją“, „Mūsų Vilnių“, „Blaiviają Lietuvą“, „Mūsų laikraš-

⁷⁷ Puzinavičius, B. Karininkas – pedagogas ir vadas. *Karo archyvas*. T. XXI. Vilnius, 2006, p. 76.

⁷⁸ 1936 m. rugsėjo 4 d. raštas karo techniko viršininkui. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 5, l. 295.

⁷⁹ Bulvičius, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994 m. leidimas, p. 128.

tį“ ir kt.⁸⁰

Pilietiniu karių auklėjimu imta rūpintis jau pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, o nuo 1936 m. ypač daug dėmesio skirta karių kultūros lygiui kelti. Susirūpinta karo istorijos medžiagos tvarkymu, tuo užsiėmė Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriuje įdarbintas „Mūsų žinyno“ ir „Karo archyvo“ redaktorius plk. lt. Vytautas Steponaitis. Kariuomenės štabe buvo renkama informacija apie okupuotų ir kitų sričių savanorių, Nepriklausomybės karo kautynių dalyvių nuopelnus. Karininkų ramovė nuo 1934 m. rengė paskaitų ciklus karininkams ir išvažiuojamąsias paskaitas provincijos įguloms. Tai buvo laikoma svarbiu ir naudingu kultūrinio karių auklėjimo darbu⁸¹. Laisvalaikis, praleistas su muzika, skaitant knygas, lankant spektaklius, susitikimai su artimaisiais, nors ir trumpos, bet labai laukiamos atostogos – visa tai buvo daug geriau negu ilgos vadų kalbos ir sveikinimo ditirambai rikiuotėje ir veiksmingas visų karių (tiek lietuvių, tiek latvių, tiek estų) paskatinimas.

Jūrų arba karo laivyno karininkais paprastai vadinami karininkai, baigę karo mokslus specialiose jūrų karo mokyklose arba akademijose. Prekybos laivyno specialistą pavadinti „*jūrų leitenantu*“ arba (dar blogiau) „*jūrų kapitonu*“ reiškė didelį karo laivyno karininko laipsnio pažeminiimą. 1936 m. liepos 23 d. laivo „Prezidentas Smetona“ vadas parašė nepasitenkinimo raštą „Lietuvos aido“ redaktoriui, kad šis paneigtų 1936 m. liepos 21 d. Nr. 330 išspausdintą informaciją apie „*vieną prekybos laivyno šturmaną, pavadintą jūrų leitenantu, kuris dalyvavo Buriavimo mokyklos vadovybės pasikeitime*“. Kapitonas išdėstė, kad taip, kaip ir karo jūrininkai, vadinami prekybos laivyno specialistai, bet prekybos laivyno jūrininkai, jei nėra įgiję jūrų karininko laipsnio karo tarnyboje, neturi teisės vadintis „*jūrų*“, ir pareikalavo, kad redaktorius paskelbtų laikraštyje paaiškinimą. Savo karišku išskirtinumu laivo vadas skatino didžiulis visą įgulą, o visuomenę mokė, kaip skirti šiuos du dalykus.

Garbė buvo neatsiejamą karininko įvaizdžio dalis, todėl tarpukariu veikė karininkų garbės teismai, kur buvo svarstomi nusižengę karininkai. Į žemesniųjų karininkų garbės teismo sudėtį 1936 m. buvo siūloma įtraukti keturis laivo „Prezidentas Smetona“ karininkus, atitinkančius aukštos moralės reikalavimus: jo vadą mjr. A. Kaškelį, inžinierių mecha-

⁸⁰ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 53.

⁸¹ Stankaitis, M. Karinis tautos auklėjimas. *Kardas*, 1936, Nr. 7, p. 178.

niką kpt. A. Darginavičių, artilerijos karininką lt. P. Labauską ir navigacijos karininką lt. P. Kuizną⁸². Tai rodo, kad jie buvo pavyzdys ne tik Klaipėdos įgulai, bet ir visai kariuomenei.

Prie asmenybės ugdymo priskirtini ir prašymai gauti laivo vado leidimą tuoktis su savo išrinktąja, nes, jeigu jūrininkai blogai elgėsi, prastai atliko tarnybos pareigas ar turėjo pražangų, laivo vadas galėjo nuspręsti tokiems jaunikams neleisti kurti šeimos. Liktniui jaunesniajam puskarininkui Jonui Kuprevičiui pasisėkė: jis 1938 m. balandžio 17 d. galėjo vesti savo mylimąją Eleną Venckutę, nes laivo vadui atrodė drausmingas, atsakingas ir subrendęs šeimai. Dėl pasikeitusios šeiminių sudėties buvo parengtas laivo vado įsakymas, žinios įrašytos į asmens tarnybos lapą ir jam pradėtas mokėti vedusiojo atlyginimas⁸³.

Nusižengusieji laive, kaip ir kituose kariniuose vienetuose, buvo baudžiami. Bausmę skirdavo ir atleisdavo nuo bausmės laivo vadas. Pvz., Lietuvos prezidento vardo dienos proga nurodyta amnestuoti j. psk. Jurgį Umbrusevičių, atleidžiant nuo likusios bausmės dalies⁸⁴.

Vienas ypač asmenybę ugdančių veiksmų buvo jūrininkų atestacijos. Jos buvo slaptos, atestacijų dokumentai buvo teikiami Karo technikos štabo prašymu, atestuojamieji su jomis negalėjo susipažinti, todėl stengėsi būti geri kariai, o po tarnybos – dori piliečiai. Išanalizavus j. lt. Juozo Baltramiejaus Teleišos 1939 m. atestacijos dokumentą darytina išvada, kad laivo vadas per vienus tarnybos metus karį gana gerai pažino: „*protinės kario ypatybės – vidutinės, būdas – neblogas, išsiauklėjimas – vidutinis, tarnybos pareigų atlikimas – patenkinamas, nes reikia pabaigti Jūros mokyklos mechanikos skyrių, tautiškumas – geras, neigiami polinkiai – nepastebėti*“⁸⁵.

Atestuojami (tik ne slapta) kariai šiandien gali susipažinti su tiesioginio ir aukštesniojo vado vertinimu, nesutikti su išvadomis, jas apskųsti KAM Generalinei inspekcijai. Bet atestacijos drausmina: kiekvieną dieną tarnaudamas žinai, kad esi stebimas ir vertinamas tiek viršininkų, tiek

⁸² 1936 m. gruodžio 23 d. raštas Šarvuotųjų rinktinės vadui Nr. 136sl. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 4, l. 30.

⁸³ 1938 m. balandžio 25 d. karo laivo „Prezidentas Smetona“ vado įsakymas Nr. 71. *Ten pat*, b. 29, l. 21.

⁸⁴ 1938 m. birželio 13 d. telefonograma Nr. 7. *Ten pat*, b. 15, l. 49.

⁸⁵ 1939 m. rugsėjo 16 d. atestacija. *Ten pat*, b. 40, l. 4–6.

pavaldinių. Klausimų dabartinės atestacijos dokumentuose daug tų pačių, kaip ir tarpukario kariuomenės, bet daug daugiau naujų, aktualių, pritaikytų XXI a. iššūkiams.

Geriausiu pilietiškumo ir asmenybės išsiugdymo pavyzdžiu galima laikyti tai, kad 1940 m. liepos 20 d. laivo karininkai P. Labanauskas, V. Kuizinas ir R. Nakas, supratę, kad situacija Lietuvoje radikalčiai pasikeitė, nesutiko paklusti sovietų reikalavimams pereiti jų žinion. 20.30 val. nukabinę laivo „Prezidentas Smetona“ vėliavą, jachta „Nijolė“ iš Šventosios uosto jie išplaukė į Klaipėdos uostą, o vėliau pasitraukė į Vakarų⁸⁶. Palikę laive savo asmeninius daiktus ir pinigus⁸⁷, karininkai rizikavo, žinojo, jog jų bus ieškoma, kad galima būtų teisti už „dezertyravimą ir valdiško turto pasisavinimą“⁸⁸, bet kartu puikiai suprato, kad ne tokią Lietuvą kūrė, ne tokioje nori gyventi ir tarnauti. Šis tylus protestas buvo pavyzdys tuomečiams kariams ir bus pavyzdys ateities kartoms, kaip net beviltiškoje situacijoje žmonės nepamynė savo moralinių įsitikinimų, neišdavė vertybių. C. Norkus teigė, kad „tai buvo vienintelis atvejis, kai Lietuvos karinis dalinys nors tokiu būdu parodė pasipriešinimą tarybiniam okupantams ir neperėjo į jų pavaldumą“⁸⁹.

Šiuolaikinis asmenybės ugdymas yra platesnis ir apima daug daugiau sričių. Tarpukariu kariui buvo svarbu sutarti su vadais, pavaldiniais, šeima, visuomene, mokėti dirbti komandoje ir individualiai, būti padoriam, o šiais laikais reikia gebėti dirbti su sąjungininkais daugianacionalinėje komandoje, suvokti tarnaujančių moterų vaidmenį kariuomenėje, priimti homoseksualius karius (kares), religinius skirtumus. Jau šiuolaikinėje kariuomenėje pasitaiko, kai privalomosios pradinės karo tarnybos karys eina tarnauti, bet neduoda priesaikos: jis nepažeidžia įstatymų, nevengia atlikti pareigos valstybei, yra Lietuvos Respublikos pilietis, bet atsisako būti lojalus, nes jo toks santykis su tarnyba ir valstybe. Tai – tam tikras precedentas. Pasak A. Petrauskaitės, „visus šiuos aspektus ginkluotųjų pajėgų organizacijoje ir struktūroje lemia visuomenės realijos, būtent –

⁸⁶ 1940 m. rugsėjo 12 d. Liaudies kariuomenės teismo nutarimas Nr. 1. *Ten pat*, b. 58, l. 238.

⁸⁷ 1940 m. spalio 23 d. raštas Lietuvos bankui Nr. 2054, Nr. 2055. *Ten pat*, l. 230–231.

⁸⁸ 1940 m. rugsėjo 25 d. raportas karo technikos viršininkui Nr. 1999. *Ten pat*, l. 260.

⁸⁹ Norkus, C. *Tėvynės labui*, p. 260.

*visuomeniniai-ekonominiai santykiai, politinės raidos ypatumai, tautinė, rasinė, lyčių tolerancija ir kt. Ir todėl būtent šie aspektai apibūdina atskiros šalies kariuomenės raidos etapą ir tuo pat metu padeda suvokti jos vertybių sistemą*⁹⁰. Asmenybės ugdymas duoda vaisių, kai kario prigimtis dera su auklėjimo tikslu. Tikslas pasiekiamas, kai daromas tiesioginis poveikis žmogui, atsižvelgiant į tai, koks jis yra. Švelnios auklėjimo priemonės netinka žmonėms, kurie yra ūmūs, ciniški, o griežtos – jautriems, iš prigimties paklusniems. Humaniškas auklėjimas vieniems atrodo kaip vado silpnumas, jo prestižo sumažėjimas, nevertas pagarbos, o kitiems tai – labai suprantamas rūpestis, draugiškumas ir empatija. Žinoma, auklėjimas negali pereiti į auklėtojo savivalę, tai yra laviravimo menas, ir to turi išmokti kiekvienas vadas. Skatinimo ir nuobaudų sistema, vadovavimas, kontrolė galimi tik nepažeidžiant įstatymų, o karių jausmų, papročių, kultūros, sąžinės ugdymas įstatymų nereglamentuotas, tai galima daryti bet kokiomis aplinkybėmis, nes galutinis auklėjimo tikslas – tarnaujanti pilietį parengti kaip sąmoningą karį. „Todėl akivaizdu, kad ugdant naujo tipo karį prioritetinės vertybės esti bendražmogiškieji dorovės principai – pagarba žmogui, tolerancija, pasiaukojimas ir teisingumas.“⁹¹

Žengiant koją kojon su laiku, pasikeitė ir asmenybės ugdymo prioritetai. Kosmopolitiškame pasaulyje nebeužtenka tautinės, tradicinės idėjos, lojalumo, svarbus tapo ir komunikabilumas, supratingumas, kritinis mąstymas, tolerancija kitokiems, greitas prisitaikymas, lygios teisės, ir tai turi būti ne deklaratyvu, bet įgyvendinta. Tradicinis kario ugdymas jau atgyvena, reikia, kad pasikeistų ir vertybinė kario orientacija, o tai ir yra vienas svarbiausių dabartinių uždavinių.

⁹⁰ Petrauskaitė, A. Dorovinės vertybės ir šiuolaikinė kariuomenė. *Šiuolaikinės visuomenės vertybinės orientacijos ir Lietuvos kariuomenė*, p. 98.

⁹¹ Ten pat, p. 100.

II. LAIVYNO VEIKLA IR IŠŠŪKIAI, PALYGINTI SU ŠIANDIENOS REALIJOMIS

2.1. Tarpukario karinio laivyno idėja, jo kūrimo ir atkūrimo problemos

Tarpukario autoriai laivyno kūrimo idėją suvokė kaip tautos siekį paversti Lietuvą modernia valstybe, išeiviai iš savo perspektyvos tai vertino kaip kelio į Europą ženklą. Sovietinių laikų istorikai Lietuvos siekį tapti ne valstybe prie jūros, o jūrine valstybe suvokė kaip buržuazinę integraciją į kapitalistinį pasaulį. Šiandieniai istorikai laivyno sukūrimo idėją mato kaip normalios valstybės pastangas išnaudoti savo tiek ekonominį, tiek gynybinį potencialą.

1923 m. atgauta Klaipėda ir laisvo Lietuvos priėjimo prie jūros galimybės buvo galingas argumentas diskusijose apie prekybos ir karinio laivyno poreikį, tačiau skeptikų tuo metu buvo panašiai tiek pat, kiek ir idėjos palaikytojų. V. Kulevičius savo tyrime išskiria bent kelis skepticizmo aspektus tarpukario karinio laivyno kūrimo klausimu: 1918–1920 m. Nepriklausomybės kovos vyko sausumoje, tad laivynas šalies gynybai nebuvo būtinas, potencialus priešas buvo Lenkija, bet ir šio užpuolimo atveju kovos vyktų sausumoje, su Vokietija santykiai nebuvo ypač prasti, o jei jie pablogėtų, ji neturėtų pulti jūros keliais. Ir dar vienas svarbesnių motyvų – lietuviai iki 1923 m. visiškai neturėjo laivybos patirties, palyginti su kaimynėmis Latvija ir Estija⁹². Tai, kad Klaipėdos apginti tuo metu buvo absoliučiai neįmanoma jokiais būdais nei sausumoje, nei jūroje, Vytautas Jokubauskas įžvelgia karinių ambicijų dėl laivyno sukūrimo nebuvimą: „Iš dalies tokį menką dėmesį laivynui lėmė ne tik finansų stoka, bet ir būtinumas stiprinti sausumos pajėgas bei pati Lietuvos karinė doktrina – gintis traukiantis į krašto gilumą, o ne vesti gynybinius mūšius pasienyje.“⁹³ Karinės kaimynų agresijos grėsmės Lietuva nejautė, bet kontrabanda jūros keliais buvo nevaldomai išsikerojusi, ir tai buvo vienas klaipėdiečių pajamų šaltinių, todėl į jūrų sienų apsaugą reikėjo pradėti

⁹² Kulevičius, V. *Lietuvos kaip jūrinės valstybės koncepcija XX a.: ištakos, raida ir įgyvendinimas*, p. 38.

⁹³ Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 171–173.

žiūrėti rimčiau⁹⁴.

Tarpukario spaudoje pradėta skleisti žinia, kad lietuviai vis tiek anksčiau ar vėliau suvoks, jog jūra reikalinga ir naudinga ir padaryta klaida, kad LDK laikais nebuvo į ją atsigręžta ir neišnaudotos jos galimybės, o kai „jūra užlies žemyną, o žemynas išeis į jūrą“, „Baltasis Raitelis“ (Vytis – R. K.) turi taip giliai įleisti kanopas į Baltijos pajūrio smėlį, kad jokia „švininė kruša“ jo neišjudintų, – rašė V. Alantas „Mūsų jūroje“⁹⁵.

R. Adomavičius pažymi, kad 1923 m. Lietuvos valdžia tyrė karinio laivyno sukūrimo galimybes, bet visuomenė, ypač buvę carinės Rusijos laivyno jūrininkai (A. Kaškelis, L. Stulpinas, A. Daugirdas, T. Daukantas, A. Darginavičius ir kiti) bei prekybos laivyno specialistai (kapitonas Andžejauskas) labiau negu valstybės institucijos domėjosi prekybos laivyno kūrimu. Apskritai pirmasis karinio laivyno kūrimo dešimtmetis buvo labiau visuomeninis, negu institucinis: „Vis dėlto pirmieji svarstymai apie karo laivyno reikalingumą užfiksuoti ne šios sąjungos (Lietuvos jūrininkų sąjungos – R. K.) posėdžių protokoluose, o „Lietuvos žinių“ puslapiuose. Laikraščio skaitytojas A. Vaičiūnas sausio 26 d. numeryje išspausdintame laiške siūlė kreiptis į tautiečius Jungtinėse Amerikos Valstijose ir prašyti finansinės paramos įsigyti karo laivui, skirtam ką tik atkovotam Klaipėdos uostui ginti. <...> ir pirmasis pažadėjo prisidėti prie rinkliavos penkiasdešimčia litų“, – rašė R. Adomavičius⁹⁶.

Spaudoje virė karštos diskusijos, buvo daug šių idėjų palaikančiųjų, bet taip pat ir piktų tautiečių replikų, jog kai yra tiek apgriuvusių mokyklų ir tokios menkos algos, toks brangus pirkinys kaip karinis laivas šiuo metu niekam nereikalingas, nes finansų krizės akivaizdoje dabar reikia remti valstybės ūkį, investuoti į švietimą, o ne į būsimų konfliktų projektavimą, mat, jeigu ginkluojamės, kaimynai gali pradėti galvoti, kad juos pulsime. Išlaidos gynybai tokiai jaunai valstybei neproporcingai didelės ir daran-

⁹⁴ Adomavičius, R. Lietuvos sienų sargyboje: „Prezidentas Smetona“ 1927–1932 m. *Muziejinių darbų ir įvykių kronika*, 2010, Nr. 1, p. 20 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-12]. Prieiga per internetą: https://muziejus.lt/sites/jrmz/files/kita/18-37_metrastis_2010_nr_1.pdf

⁹⁵ Alantas, V. Lietuva – jūros valstybė. *Mūsų jūra*, 1940, Nr. 3, p. 70.

⁹⁶ Adomavičius, R. Lietuvos sienų sargyboje: „Prezidentas Smetona“ 1927–1932 m. *Muziejinių darbų ir įvykių kronika*, 2010, Nr. 1, p. 19 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-11-11]. Prieiga per internetą: https://muziejus.lt/sites/jrmz/files/kita/18-37_metrastis_2010_nr_1.pdf

čios daugiau žalos, nei duodančios naudos, pinigus paleidžiančios vėjais. Su tuo niekaip nesutiko kariuomenės vadas S. Raštikis: „*Aš norėčiau paklausti, ar laikraščiai, žurnalai, knygos, bibliotekos, karių švietimas, alfabetų mokymas, jaunuolių drausminimas, patriotinis auklėjimas, fizinis lavinimas, sveikatos įstaigos, ligoninės yra beprasmingai parako „dūmai“?*“⁹⁷

Kauno skautai su išrinktuoju vadu Povilu Labanausku buvo labai entuziastingi šiuo klausimu ir kuo greičiau norėjo sulietuvinti Klaipėdą, agitavo visuomenę teigdami, kad ten taip pat jau yra Lietuva ir ją reikia ginti. Jų propaganda, vertinant jūros reikšmę, tarpukariu buvo viena veiksmingesnių priemonių. Apie Klaipėdos jūrų skautus rašė T. Daukantas, kad jiems dėl „nejūrinės“ valdžios taip ir nepavyko plėtoti veiklos⁹⁸. Patyrusiam jūrininkui Liudvikui Stulpinui, kuris 1923–1933 m. ėjo Klaipėdos uosto kapitono pareigas, taip pat buvo labai skaudu, kodėl nesuprantama, kad Lietuvai reikia turėti savo laivyną⁹⁹.

1929 m. Kaune, „Meno“ spaustuvėje, atspausdintame atsišaukime Lietuvos moterų tautiniam laivynui remti sąjunga išplatino žinią, kad „*Lietuva jau turi savo jūrą*“¹⁰⁰, gali savarankiškai plėtoti prekybą su užsieniu ir tai yra didžiulė nauda valstybei. Moterys pažymėjo, kad tokios pat mažos šalys kaip Danija ir Olandija turi savo prekybos ir karinius laivynus, todėl ir lietuviai turi rasti ryžto kurti ir puoselėti laivyną, ir skatino remti šią idėją finansiškai. Jos pačios skelbė rinkliavas, organizavo loterijas, rengė pobūvius ir jų metu rinko labdarą. Surinktais pinigais finansavo besimokančius jūrininkus, propagandos sklaidą, rėmė jūrų skautus, studentų korporaciją „Jūra“, 1000 litų skyrė karo laivyno fondui¹⁰¹.

Poreikį turėti karinį laivyną galima išvelgti ir to meto poezijoje bei dainose. J. Krumino poemoje „Jūros sūnūs“, iliustruotoje laivo „Prezidentas Smetona“ denyje stovinčių jūrų karių piešiniu, yra posmas:

⁹⁷ Raštikis, S. *Kovose dėl Lietuvos*, t. 2. Vilnius, 1990, p. 62.

⁹⁸ Daukantas, T. Klaipėda ir Lietuvos jūrų skautai. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 1, p. 28.

⁹⁹ Šimoliūnas, J. Liudas Stulpinas. *Ten pat*, p. 12.

¹⁰⁰ Atsišaukimas „Lietuva jau turi savo jūrą“. *Lietuvos moterų tautiniam laivynui remti sąjungos leidinys*, 1929 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-11-11]. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000086242>

¹⁰¹ Kuizinas, S. Jūrinės minties raida ir jūrinės organizacijos Lietuvoje. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 2, p. 46.

*„Čia mūs tėvų tėvai kovojo, kad jūra būtų vis laisva.
Mus jūrą saugot įgaliojo gražioji mūsų Lietuva.
Todėl ir tu gimei tam žygiui, gimei būt sakalu bangų,
kad kraštui laisvėje bežydint ir jūroj laisva būt, saugu!“¹⁰².*

V. Mikalauskaitė eilėraštyje „Butterfly“ aprašo mūsų laivą žodžiais:
*„Pamačiau horizonte melsvų dūmų juostą, tai baltas karo laivas įplaukia
į uostą.“¹⁰³*

Dar viena veiksminga propagandos priemonė buvo radijas. Kiekvieną
pirmadienį 18 val. Klaipėdos radiofonas penkiolika minučių transliavo
laidą „Jūra ir mes“¹⁰⁴, kuri skatino neatsisakyti jūros ir amžinai dėl jos
kovoti.

Zenonas Norkus savo publikacijoje apie gynybos išlaidų naštą Lietu-
vai tarpukariu pažymėjo, kad ekonomiškai kariuomenė valstybei yra našt-
ta, bet ar tikrai kariuomenė tik vartoja ir nieko nesukuria, neparduoda?
Ji parduoda paslaugą – valstybės gynimo paslaugą, kuria saugumą; juk
nuo gaisro žmonės irgi draudžiasi, net jeigu nesitiki, kad jų turtas sudegs:
*„Kas geriau – saugūs, bet alkani, ar nesaugūs, bet sotūs piliečiai? Tai yra
vadinamoji „patrankų“ arba „sviesto“ dilema.“¹⁰⁵* Sprendžiant iš išlaidų
krašto apsaugai, 1924–1925 m. didžiausią ekonominę naštą nešė Latvija,
o prieš pat Antrąjį pasaulinį karą tarp Baltijos šalių pirmavo Lietuva¹⁰⁶.

Bene nuodugniausiai išlaidas gynybai tarpukariu yra tyręs
V. Jokubauskas. Jis savo tyrime teigia, kad 1924–1934 m. Lietuva krašto
apsaugai skyrė vidutiniškai apie 2,6 proc. bendrojo nacionalinio pro-
dukto (toliau – BNP), Latvija – apie 2,9 proc. BNP, Estija – apie 3,4 proc.
BNP, o 1938–1939 m. išlaidos Lietuvoje buvo 2–2,5 karto didesnės už
kaimynių¹⁰⁷. Lenkijos 1935–1937 m. išlaidos šalies gynybai buvo pačios

¹⁰² Kruminas, J. Jūros sūnūs. Be datos. *Ten pat*, 1939, Nr. 1, p. 18.

¹⁰³ Mikalauskaitė, V. Butterfly. *Ten pat*, 1940, Nr. 4, p. 111.

¹⁰⁴ Švedas, V. Jūrinės propagandos reikalu. *Ten pat*, 1939, Nr. 2, p. 48.

¹⁰⁵ Norkus, Z. Kokia buvo gynybos išlaidų našta Lietuvai tarpukariu. In *Acta histori-
ca universitatis Klaipedensis*. 2018, 36/36, p. 131 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-11-11].
Prieiga per internetą: http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_36/36_125-149_Norkus.pdf

¹⁰⁶ *Ten pat*, p. 125.

¹⁰⁷ Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, p. 136.

didžiausios – apie 35 proc. viso šalies metinio biudžeto¹⁰⁸. Z. Norkus linkęs šių V. Jokubausko procentinių skaičių tikslumu abejoti, nes nėra tikslų duomenų apie lyginamų valstybių biudžetų sudarymo principus, nacionalinių valiutų perkamosios galios kasmet skyrėsi, taip pat skyrėsi biudžetiniai metai, nes nesutapdavo su kalendoriniais, konvertavimas į litus irgi galėjo iškreipti duomenis dėl kitų valiutų devalvavimo (litas buvo vienintelė nedevalvuota valiuta Baltijos šalyse)¹⁰⁹. V. Jokubauskas teigia, kad tarpukario laivynas nuo gyvavimo pradžios iki pabaigos buvo „*embriono būsenos*“¹¹⁰. Vienintelis mokomasis laivas buvo senas ir prastai ginkluotas, neturėjo reikiamos įrangos, korpuso metalas buvo toks plonas, kad jį galėjo peršauti net kulkosvaidis, o didelis dūmų debesis, kurį palikdavo laivas, kontrabandininkams buvo kaip išpėjamas signalas laikinai stabdyti veiklą ir geras taikinyς priešui. Lėšos, skirtos laivynui plėsti, būtų paimtos iš sausumos pajėgų ir aviacijos vystymui numatyto biudžeto, o tai nebuvo patrauklu kariuomenės vadovybei.

1932 m. liepos 28 d. plk. lt. Antanas Michelevičius, ėjęs Vyriausiojo štabo valdybos I skyriaus viršininko pareigas (buvęs laivo „Prezidentas Smetona“ pirmasis mechanikas), parašė raportą, siūlydamas perimti laivą iš pasieniečių, nes, tinkamai suremontavus ir apginklavus, jį galima būtų naudoti uosto apsaugos funkcijoms vykdyti: minoms dėti, povandeninių laivų medžioklei, žvalgybai, gelbėjimo darbams atlikti. Gen. lt. Z. Gerulaitis raportą vizavo teigiamai, siūlydamas Vyriausiojo štabo viršininkui pritarti dėl laivo perėmimo kariuomenės reikmėms¹¹¹. 1933 m. sausio 19–23 d. priėmimo–perdavimo aktu policijai perdavus laivą „Prezidentas Smetona“ Krašto apsaugos ministerijai, jo perėmimo reikalais ėmė rūpintis mjr. Antanas Kaškelis, tuo metu dirbęs Klaipėdos krašto komendantūroje. Panašaus tipo laivų turėjo dauguma mažų valstybių, tarp jų ir Latvija. Laivą policija atidavė beveik be jokio turto: be jūrlapių, laivo formuliarių, be aprangos, reikalingos budintiems jūrininkams, net be virtuvės įrangos ir patalynės, buvo išmontuota ginkluotė, gaisro gesinimo sistema. Viską reikėjo iš naujo nupirkti, o laivą suremontuoti, mat stovėjimui neprita-

¹⁰⁸ Ten pat, p. 120.

¹⁰⁹ Norkus, Z. Kokia buvo gynybos išlaidų našta Lietuvai tarpukariu. In *Acta historica universitatis Klaipedensis*. 2018, 36/36, p. 136–138.

¹¹⁰ Jokubauskas, V. „*Mažųjų kariuomenių*“ galia ir paramilitarizmas, p. 171.

¹¹¹ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 12.

kytoje vietoje jis dar labiau gedo¹¹². A. Kaškelis norėjo į doką Liepojoje plaukti „Prezidentu Smetona“, kaip Krašto apsaugos ministerijos laivu, todėl pageidavo turėti laivyno vėliavą, o įgulą aprenkti uniformomis, bet vėliavos pavyzdžio dar nebuvo, kaip nebuvo ir uniformų (uniforma nustatyta tik karininkams, bet apie tai nepaskelbta). Šiuos savo pageidavimus išsakė Šarvuočių rinktinės vadui 1934 m. sausio 30 d. raporte¹¹³.

Liepojos uoste 1934 m. rudenį buvo tvarkoma laivo povandeninė dalis, jį turėjo prižiūrėti pats A. Kaškelis. Tai buvo atlikta, kaip numatyta, tačiau G. Surgailis pažymi, kad komisija, kurią sudarė kpt. A. Darginavičius, B. Dobkevičius, A. Daugirdas, O. Bliumchenas ir P. Labanauskas, nustatė, jog reikia atlikti dar daug laivo antvandeninės dalies remonto darbų: nupirkti priemonių (virvių, transformatorių, valčių, spintų daiktams laikyti, atsarginį garo katilą), sutvarkyti sanitarinius mazgus, paruošti vietą minoms transportuoti, pakeisti telegrafo vielas ir kt.¹¹⁴ Viena svarbiausių užduočių buvo laivą apginkluoti. Savo viziją šiuo klausimu taip pat pateikė sudaryta komisija: tam reikia bent poros patrankų, poros sunkiųjų kulkosvaidžių, juos sujungti telefono ryšiu su kapitono tilteliu, turėti bent 4–6 mokomąsias minas¹¹⁵. Tačiau dėl artėjančios žiemos to nebuvo galima padaryti, o į Šarvuočių rinktinės ūkio viršininko pasiūlymą remonto darbus atlikti Klaipėdoje A. Kaškelis atsakė, parašęs labai skubų slaptą raštą, kad įmonė „Lindenau ir Co“ darbus atlieka nesąžiningai¹¹⁶. Gavus nurodymą grįžti į Klaipėdą, laivas toliau buvo remontuojamas Klaipėdos uosto dirbtuvėse. Šarvuočių rinktinės vadovybė skyrė lėšų papildomiems darbams atlikti ir leido tai daryti.

Po laivo remonto doke, tiksliai žinodamas, kad grįžus nieko nepadarėta dėl laivo veiklos, mjr. A. Kaškelis, tarsi norėdamas paraginti vadovybę imtis šių darbų, parašė raportą Šarvuočių rinktinės vadui, prašydamas jį informuoti, ar jau patvirtinti laivo įgulos etatai, ar surinkti žmonės, tinkami tarnybai laive, kokią aprangą jie turės dėvėti ir kokia pinigų suma

¹¹² Ten pat, p. 15.

¹¹³ 1934 m. sausio 30 d. raštas Šarvuočių rinktinės vadui Nr. 8. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 1, l. 13.

¹¹⁴ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 18.

¹¹⁵ Ten pat, p. 19.

¹¹⁶ 1935 m. gegužės 4 d. raštas Šarvuočių rinktinės ūkio viršininkui Nr. 4. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 2, l. 32.

skiriama laivui išlaikyti 1935 m.¹¹⁷

Nors buvo daug visuomenės pasipriešinimo ir vyko nuolatinės de-rybos su kariuomenės vadovybe dėl kiekvieno išleidžiamo lito laivo re-montui ir kelių patyrusių specialistų (vyr. mašinisto Petrausko bei kūrų Gusčiausko ir Racevičiaus¹¹⁸) išlaikymui remonto doke metu, ilgas ke-lias jau buvo nueitas. Jį vainikavo 1935 m. rugpjūčio 1 d. kariuomenės vado įsakymu kaip atskira kariuomenės rūšis įsteigtas Lietuvos karinis laivynas su laivu „Prezidentas Smetona“, kuris tapo pavaldus karo tech-nikos viršininkui. Nuo šios dienos A. Kaškelis pradeda eiti laivo vado pa-reigas bataliono vado teisėmis. 1935 m. liepos 22 d. slapto raštu Nr. 1153 patvirtinti laivo taikos meto etatai Nr. 133, laivo vadas savo „rikiuotės srities“ įsakymais priima liktinius, civilius ir būtiniosios tarnybos karius į pareigas, skiria jiems išmokas ir kitaip juos administruoja¹¹⁹. Laivo įgu-la buvo sudaryta iš 7 karininkų, 60–70 puskarininkų ir jūreivių, ir jau 1935 m. spalio mėn., iškėlęs Lietuvos karo laivyno vėliavą, „Prezidentas Smetona“ išplaukė į pirmąjį plaukiojimą. Įgula buvo nepatyrusi, neturė-jo reikiamos dokumentacijos ir statutų, jūreiviai viską turėjo išmokti ir susikurti patys. 1936 m. lapkričio 30 d. Seimas priėmė, o gruodžio 11 d. Lietuvos prezidentas patvirtino naują Karinės tarnybos įstatymą, kuriuo karinių specialybių sąrašas buvo papildytas jūrininko specialybe ir jūrų karininkų laipsniais¹²⁰.

Lietuvos karinis laivynas buvo įkurtas gerokai vėliau, nei tai padarė Estija. Oficiali jos karinio laivyno įkūrimo data – 1918 m. lapkričio 21 d. Nors kaimynai estai tuo metu dar neturėjo nei laivų, nei personalo, Es-tijos jūrų gynybos pajėgų vadas Rudolfas Schilleris dėjo visas pastangas, kad Estija išvengtų izoliacijos, galėtų laisvai susisiekti su Vakarų Europa ir Skandinavija ir bent jau mėginti atremti Sovietų Sąjungos laivyno ata-kas. Čia daug padėjo Didžiosios Britanijos vyriausybė: rėmė finansiškai,

¹¹⁷ 1934 m. gruodžio 10 d. A. Kaškelio raportas Šarvuotųjų rinktinės vadui. *Ten pat*, b. 1, l. 67.

¹¹⁸ 1934 m. sausio 30 d. raštas Šarvuotųjų rinktinės vadui Nr. 8. *Ten pat*, l. 13.

¹¹⁹ 1935 m. rugpjūčio 3 d. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ laivo vado įsakymas Nr. 3. *Ten pat*, b. 3, l. 2.

¹²⁰ Karinės tarnybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1936, Nr. 561, p. 1–2.

kartu vykdė operacijas jūroje¹²¹. Iki 1939 m. Estija ir Latvija turėjo gero-
kai daugiau karo laivų už Lietuvą (1 priedas). Kaimynų lenkų tarpukario
laivynas taip pat buvo įkurtas 1918 m. ir su finansine parama. Skolintojai
buvo Prancūzija ir Didžioji Britanija. Pabrėžtina, kad Lenkijoje buvo sta-
toma ir naujų laivų, o Lietuva apie tai galėjo tik pasvajoti ir naudotosi tuo,
ką galėjo išspausti, atsižvelgdama į savo finansinę padėtį.

Tai, kad laivyno įkūrimas buvo menkai nušviestas kariuomenėje, įro-
do faktas, jog Lietuvos karininkų laikraštis „Kardas“ tik rugsėjo mėn. iš-
spausdino trumpą žinutę: „*Karo laivas „Prezidentas Smetona“ suformuo-
tas tik šiemet nuo rugpjūčio 1 d. Laivas buvo perimtas iš vidaus reikalų
ministerijos, pritaikintas karo reikalams ir aprūpintas prityrusia įgula. Jis
yra mūsų karo laivyno užuomazga ir pirmasis mūsų laisvos jūros sargybos
postas.*“¹²² Paprastai didesnius straipsnius su nuotraukomis jis spausdin-
davo ir menkesnėmis progomis ir aprašydavo mažiau reikšmingus įvy-
kius. Plačiau šis faktas buvo nušviestas laikraštyje „Jūra“, 1935 m. lapkri-
čio numeryje¹²³.

Be to, kad reikėjo nupirkti daug laivui reikalingos įrangos ir inven-
toriaus, rūpintis jo švartavimo vieta, rūpestį kėlė patalpų, kuriose buvo
laivo raštinė, apgailėtina būklė. Šiaurės rago g. 5 numeriu pažymėtame
name buvo įsikūręs jachtklubas. Jame nuolat gyveno bocmanas, o pas
jį dažnai lankėsi abejotini asmenys. Laivo vadas paprašė išnuomoti visą
pastatą, o jachtklubui rasti kitas patalpas ir savo nerimą išdėstė Klaipėdos
uosto direkcijos pirmininkui, argumentuodamas tuo, kad „*laive lankosi
įvairios komisijos, keičiasi žmonės, laivas apginkluojamas, o taip neišlaiko-
ma kariška paslaptis ir nesilaikoma saugumo reikalavimų*“¹²⁴, kol bendro-
je teritorijoje gyvena pašalinis žmogus ir jo lankytojai nekontroliuojami.
Uosto direktoriaus B. Šližio atsakymas buvo neigiamas: su jacht klubu su-
daryta nuomos sutartis, o ją nutraukti nėra pagrindo. Dar pridūrė, kad

¹²¹ Oll, A. Estijos karinio jūrų laivyno kūrimas ir britų eskadros veiksmai Estijos vande-
nyse 1918 m. lapkritį–gruodį. In *Tarptautinės mokslinės konferencijos „Jūrinės valstybės
sargyboje. Lietuvos karinis laivynas istorijos sukuriuose“*. 2018 [interaktyvus], [žiūrėta
2020-12-21]. Prieiga per internetą: [https://muziejus.lt/sites/jrmz/files/kita/teziu_](https://muziejus.lt/sites/jrmz/files/kita/teziu_leidiny_s Konferencija_jurines_valstybes_sargyboje.pdf)
[leidiny_s Konferencija_jurines_valstybes_sargyboje.pdf](https://muziejus.lt/sites/jrmz/files/kita/teziu_leidiny_s Konferencija_jurines_valstybes_sargyboje.pdf)

¹²² Tarasonis. Technikos dalių metinė šventė. *Kardas*, 1935, Nr. 18, p. 390.

¹²³ Bakūnas, V. Lietuvos karo laivynui besikuriant. *Jūra*, 1935, Nr. 3, p. 3–4.

¹²⁴ 1938 m. gruodžio 7 d. raštas Klaipėdos uosto direkcijos pirmininkui. *LCVA*, f. 832,
ap. 1, b. 4, l. 189.

laivas stovi nepatogioje vietoje, trukdo uosto laivams įplaukti ir išplaukti, be to, jo dėmai juos užteršė, o valymas brangiai kainuoja, ir pasiūlė A. Kaškeliiui rasti „Prezidentui Smetonai“ kitą stovėjimo vietą¹²⁵. Karinio uosto nebuvo, nors visiems buvo aišku, kad toks laivas turi stovėti nuošaliau, o įrangos ir anglių sandėlis bei kita infrastruktūra būti šalia. Tad uosto valdybos nepalankus nusistatymas dar labiau sunkino karo jūrinių kūrinių padėtį.

Palyginti su tarpukario laivyno kūrimo problemomis, atkurtos Lietuvos pastangos vėl atgaivinti karo laivyną irgi nebuvo sutiktos ovacijomis. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1990 m. dalis parlamentarų buvo labai antimilitaristiški, skeptiški, nusiteikę prieš kariuomenės atkūrimą ir teigė, kad šias funkcijas puikiausiai gali atlikti policija, o pasiūlytas į krašto apsaugos ministrus Vidmantas Povilionis apskritai nereikalingas, nes nereikalinga ir tokia ministerija. Toks Atkuriamojo Seimo narių tonas dabar suprantamas, prisiminus, kad Lietuvos teritorijoje tebebuvo sovietų kariuomenės pajėgos. Kariuomenės nereikalingumo naratyvas buvo gajus nuo 1918 m. Vyriausybės deklaracijos skaitymo, kai ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras teigė, kad „*Lietuva su niekuo kariauti nesirengia, kaimynai neturi pagrindo Lietuvos pulti*“¹²⁶. Poreikiu turėti karinį laivyną abejojo ir kai kurie buvę sovietinio laivyno karininkai, laikęsi neutraliteto politikos¹²⁷, nes tuo metu vyravo pacifistinės Sąjūdžio nuotaikos, jaunuoliai priešinosi tarnybai svetimose kariuomenėse. Atsiradę entuziastai galėjo remtis tik savo asmenine tarnybos Sovietų Sąjungos laivyne patirtimi ir atsiminimais, susijusiais su laivu „Prezidentas Smetona“. Buvusio Karinių jūrų pajėgų vado flot. adm. Raimundo Baltuškos teigimu, tokių buvo 42 – įvairaus laipsnio ir amžiaus lietuviai, „27 iš jų ir nemažai žvejybos ir prekybos laivyno jūrinių nedvejodami pareiškė norą prisidėti prie Lietuvos karinio laivyno atkūrimo“¹²⁸.

1991 m. birželio 6 d. visuomeniniais pagrindais buvo įkurta Ekspertų taryba. Ją sudarė buvę karininkai Algirdas Juozapas Leišys, Vytautas Urbas, Eugenijus Miliauskas, Vytautas Sirevičius ir Krašto apsaugos depar-

¹²⁵ 1936 m. kovo 11 d. raštas karo technikos viršininkui. LCVA, b. 5, l. 175.

¹²⁶ Jokubauskas, V., Vaičėnionis, J., Vareikis, V., Vitkus, H. *Valia priešintis: paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*. Klaipėda, 2015, p. 158.

¹²⁷ Norkus, C. *Tėvynės labui*, p. 261.

¹²⁸ Baltuška, R. *Baltijos jūra ir Lietuvos laivynas*. Vilnius, 2009, p. 195.

tamento (toliau – KAD) generalinis direktorius Audrius Butkevičius. Taryba turėjo būti patariamasis balsas KAD atkuriant karinį laivyną. Buvo rengiama laivyno koncepcija, karo laivo statutas, ieškoma tinkamų laivų krantinių bazei sukurti, derinamos su Pasienio apsaugos tarnyba funkcijos ir užduotys. Žinoma, netrukus išryškėjo skirtingi požiūriai į būsimą laivyną sprendžiant, ar jis turės būti tik sukarinta pakrančių apsauga, ar savarankiška pajėgų rūšis.

1991 m. gruodžio 31 d. pradėta formuoti Pakrančių apsaugos tarnybos Pakrančių apsaugos rinktinė (vadas A. J. Leišis). Į jos sudėtį buvo numatyta įtraukti ir Atskirąjį laivų divizioną (toliau – ALD). 1992 m. gegužės 7 d. ALD vadu buvo paskirtas Raimundas Saulius Baltuška. Diskusijose buvo prieita prie susitarimo kurti savarankišką laivyną. 1992 m. liepos 4 d. jis buvo atkurtas ALD pavadinimu¹²⁹. Ši data įėjo į istoriją kaip savarankiško Lietuvos karinio laivyno atkūrimo data. Nuo 1992 m. lapkričio 24 d. Krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 853 buvo patvirtinti Karinių jūrų pajėgų flotilės nuostatai, struktūra ir etatai ir ALD tapo Karinių jūrų pajėgų flotile (toliau – KJPF). Hidrografinis laivas A41 „Vėtra“ (vadas Romualdas Bilys) buvo pirmasis atkurto Lietuvos laivyno laivas, vėliau įsigytos fregatos, pavadintos F12 „Aukštaitis“ (vadas Artūras Andrušaitis) ir F11 „Žemaitis“ (vadas Artūras Aukštikalnis), hidrografinis kateris Nr. 21, sargybiniai kateriai Nr. 22 ir Nr. 23, patruliniai kateriai „Vytis-1“, „Vytis-2“, Nr. 3 ir Nr. 4¹³⁰. E. Papečkys savo tyrime teigia: „Šių fregatų įsigijimas vertinamas prieštarinčiai. KAD atstovas plk. A. Orenius įžvelgė problemą, kad taip Lietuva tampa priklausoma nuo Rusijos, nes šiuos laivus prižiūri Rusijos specialistai.“¹³¹ Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkius 1992 m. sausio–gegužės mėn. perduodamos ir įtraukiamos į Pakrančių apsaugos rinktinės balansą buvusios SSRS karinėmis jūrų prieplaukos su nebaigtomis statyti remonto dirbtuvėmis, 1993 m. birželio 2 d. – Palangos radiotechninis stebėjimo postas, birželio 18 d. – kareivinės (Naujojo uosto g. 24) ir Klaipėdos postas, rugpjūčio 9 d. – Nidos postas, ryšių kabelių linijos, rugpjūčio 20 d. – Kairių poligonas. Nuo 1994 m. Lietuvos laivai nurodomi visuose pagrindiniuose

¹²⁹ Ten pat, p. 196–197.

¹³⁰ 2002 m. rugsėjo 12 d. Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų istorijos ir dokumentų sutvarkymo pažyma Nr. 1. *KJP archyvas*, ap. 1, b. 2.2.5, l. 7.

¹³¹ Papečkys, E. *Lietuvos Respublikos gynybinės galios transformacija 1990–2004 m.*, p. 43.

pasaulio karo laivų žinynuose. 1995 m. kovo 24 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 219 Karinių jūrų pajėgų flotilė pavadinta Karinėmis jūrų pajėgomis, joms tiesiogiai pavaldus tapo perduotas Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ Klaipėdos 7-asis dragūnų Pamario motorizuotasis pėstininkų batalionas, pavadintas Klaipėdos 7-uoju dragūnų Pamario gynybos batalionu¹³².

Lietuvos kariuomenės vadas Arvydas Pocius (2014–2019), vizituodamas Lietuvos kariuomenės, taip pat ir Karinių jūrų pajėgų, dalinius, teigė: „Čia situacija iš tiesų buvo neblogo – laivų įgulos pilnai sukomplektuotos. Į laivus anksčiau buvo investuota nemažai kariuomenės lėšų, tik tuo metu trūko pinigų laivų einamiesiems remontams ir įrangai modernizuoti. Reikia pripažinti, kad tuo metu Karinės jūrų pajėgos buvo daugiau orientuotos į taikos meto užduotis ir didele gynybine kovine galia nepasižymėjo.“¹³³ Tačiau R. Baltuška, dar būdamas šių pajėgų vadu, turėjo savo viziją, kaip būtų galima kovinę galią stiprinti, kad laivyne situacija nebūtų tik „neblogo“: tai – technikos ir žmogiškųjų išteklių sinergija, nes efektyvus laivynas turi veikti pagal „kainos ir efektyvumo“ kriterijų. Jeigu reikalinga įranga, ginkluotė ir žmonės vieni kitus papildo, kompensuodami trūkumus, laivyną galima vadinti subalansuotu¹³⁴. Pagal šį principą ir vystėsi KJP. Per beveik tris dešimtmečius KJP labai prasiplėtė ir pasikeitė¹³⁵. Šiandieninei Lietuvos kariuomenei priklausantys karo laivai (2 priedas) yra lygiaverčiai bendradarbiaujant kaip partneriams su kitais NATO laivynais.

Apibendrinant tarpukario laikotarpio ir atkurtos Lietuvos laivynų įkūrimo bei atkūrimo problematiką darytina išvada, kad, valstybei tapus nepriklausomai, nuo 1918 m. vyravo pacifistinės nuotaikos, viskam trūko pinigų, trūko gerų jūrinių specialybių specialistų, kurie gebėtų generuoti idėjas, nebuvo strategijos jūros klausimu, kariuomenė buvo labiau orientuota į sausumos pajėgų finansavimą – tai buvo pagrindinės priežastys,

¹³² 2002 m. rugsėjo 12 d. Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų istorijos ir dokumentų sutvarkymo pažyma. *KJP archyvas*, ap. 1, b. 2.2.5, l. 8.

¹³³ Pocius, A. *Nematomuose apkasuose*. Vilnius, 2017, p. 238.

¹³⁴ Baltuška, R. Lietuvos karo laivynas. Ar ateinantį mūsų istorijos tūkstantmetį tapsime lygiateisiais Baltijos šeiminkais? *Mokslas ir gyvenimas*, 1998, Nr. 8, p. 23.

¹³⁵ Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų *Karo laivų flotilė* [interaktyvus], [žiūrėta 2021-01-20]. Prieiga per internetą: https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_struktura/karines_juru_pajegos/padaliniai_344/karo_laivu_flotile.html

kodėl vėlavo karo laivyno kūrimas. Tarp atkurtos valstybės politikų taip pat buvo skeptikų, tačiau čia ir vėl pasitarnavo visuomenininkai: jie buvo akstinas tęsti jūrines tradicijas, atkurti ir stiprinti šią kariuomenės rūšį.

2.2. Tarnybos rutina

Visų tarpukario Lietuvos kariuomenės rūšių daliniuose tarnavo karininkų, puskarininkų, civilių darbuotojų ir šauktinių. Šauktiniams paskirstyti po tarnybas ir dalinius buvo patvirtintos taisyklės¹³⁶, kurių *Bendruose nuostatuose* pažymėta, kad turi būti atsižvelgta į naujoko išsilavinimą, specialybę, įgimtus gabumus, polinkį (norą) tarnauti tam tikroje kariuomenės rūšyje, pilietinė savivoka, moralumas, kūno sudėjimas, kitos dvasinės ir fizinės ypatybės. Taisyklėse nurodyta: „*Visos kariuomenės rūšys turi gauti vienodo tinkamumo naujokus: neturi būti skriaudžiami pėstininkai, kurie išsilavinimu, pilietiniu susipratimu, moraliu ir fiziniu atžvilgiais turi gauti proporcingai nei kiek ne menkesnį už kitas ginklo rūšis naujokų kontingentą, iš kurio jie galėtų pasirinkti tinkamų puskarininkų, tolimatininkų, taikytojų, sekėjų, telefonininkų, kulkosvaidininkų ir kitoms pareigoms kandidatų.*“

Atskiruose nuostatuose nurodyti reikalavimai naujokams: kavaleristai turi būti ilgomis kojomis, trumpu liemeniu, ne sunkesni kaip 65 kg ir vikrūs, tarp artileristų – 50 proc. mokačių elgtis su ginklais, inžinieriai – fiziškai stiprūs ir raumeningi, pageidautina, dirbę statybos ar melioracijos darbus, ryšininkai, geležinkelininkai, automobilių dalių ir priešlėktuvinės apsaugos specialistai – geros klausos ir gerai skiriantys spalvas. Į šarvuočių dalis skiriami gerai matantys ir skiriantys spalvas, fiziškai stiprūs ir pilietiškai patikimi, į aviaciją – pasižymintys gera klausa ir rega, pageidautina, lankę aeroklubo ar sklandymo mokyklą, į sanitarijos ir veterinarijos tarnybą – baigę ne mažiau kaip pradinę mokyklą ir turintys polinkį į mediciną, į jūrininkus – pasižymintys gera rega ir klausa, psichiniu budrumu ir ištverme, pirmenybė – kandidatams, numatytiems studijuoti jūrininkystės mokslus, taip pat jūrininkų ir žvejų vaikams, norintiems savo lėšomis mokytis jūrininko amato. Reikalavimai pagal specialybę rodo, kad laivynas ir aviacija vis dėlto buvo labiau

¹³⁶ 1936 m. spalio 14 d. patvirtintos naujokams ginklų rūšims skirstyti taisyklės. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 5, l. 313.

prestižinės pajėgos, palyginti su pėstininkais, todėl išsilavinę jaunuoliai dažnai perbėgdavo tarnauti į geidžiamesnes kariuomenės dalis. Be to, sąlygų norintiems tarnauti laivyne sąrašas ilgiausias, o tai reiškia, jog ten galėjo tarnauti tik patys sveikiausi, labiausiai išsilavinę ir motyvuoti.

1935 m. karo laive „Prezidentas Smetona“ taikos meto kareivių kategorijos etatų buvo 43¹³⁷: raštininkas-mašininkas – 1, laivūnas (bocmanas) – 1, vairininkai – 3, artileristų – 10, kulkosvaidininkai – 6, radiotelegrafininkai – 2, signalininkai – 3, mašininkai – 6, kūrikai – 6, eiliniai, jūreiviai – 2, virėjas – 1. Nustatytas tarnybos kariniame laivyne laikas karininkams – 20 metų, puskarininkiams – 4 metai, eiliniams – 18 mėnesių.

Jūrininkų gyvenimas eskadriniame minų traleryje, mokomajame laive „Prezidentas Smetona“ buvo labai asketiškas. Kasdienybė, laisvalaikis, buitis, gyvenamoji aplinka, maitinimas, sportinė bei kultūrinė veikla reglamentuota statutais ir įsakymais. Dienos laikas suskirstytas ne tik valandomis, bet ir minutėmis. Iš laivo vado 1935 m. rugsėjo 2 d. patvirtinto dienos tvarkaraščio¹³⁸ matyti, kad įgula keldavosi labai anksti – 5.00 val., tvarkydavo lovas, prausdavosi. Tolesnė dienotvarkė:

- 5.30 val. – gimnastika,
- 6.00–6.30 val. – pusryčiai,
- 6.00–7.30 val. – tvarkymasis,
- 7.30–10.30 val. – darbai,
- 10.30–11.40 val. – irklavimas,
- 11.40–12.00 val. – susitvarkymas ir pasiruošimas pietums,
- 12.30–13.30 val. – pietūs ir poilsis,
- 13.30–17.00 val. – popietiniai darbai,
- 17.00–18.40 val. – irklavimas, pamokos,
- 18.40–19.00 val. – susitvarkymas,
- 19.00 val. – vakarienė,
- 20.00 val. – patikrinimas, malda,
- nuo 21.00 val. – tyla.

¹³⁷ Karo laivo „Prezidentas Smetona“ taikos meto etatų 133 nr. Kareivių kategorijos suskirstymas. *Ten pat*, b. 4, l. 38.

¹³⁸ 1935 m. rugsėjo 2 d. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ dienos tvarkaraštis. *Ten pat*, b. 5, l. 30.

Paros tarnybą laive sudarė sargybos viršininkas, sargybos viršininko padėjėjas, laivo sargybinis prie laiptų, sargybinis prie laivo turto sandėlio ir pasiuntinys¹³⁹. Juos budėti įsakymu skirdavo laivo vadas. Budėtojų pareigos ir atsakomybė tiksliai aprašytos instrukcijose. Kaip ir šiandien, tarpukariu dėl žmonių ar etatų trūkumo karius buvo pavedamos papildomos pareigos, pvz.: lvn. P. Balkys, be tiesioginių savo pareigų, ėjo trobesių ūkvedžio, psk. B. Janavičius – aprangos ir maisto ūkvedžio, lvn. S. Petrauskas – vyr. kalvės meistro pareigas, civilis tarnautojas A. Žvirblis buvo paskirtas rikiuotės dokumentų raštininku ir archyvaru, K. Balšaitis – piniginio susirašinėjimo raštininku ir laivo bibliotekininku. Šias papildomas pareigas eiti jiems nurodydavo laivo vadas įsakymu.

Turėti savo karinį laivyną Lietuvai buvo svarbu ne tik ekonomiškai, bet ir šalies reprezentavimo tikslais. Baimė „išeiti į jūrą“ ir „sušlapti kojas“ buvo didžiulė klaida, nes užsidarius žemyne ir nedemonstruojant savo vėliavos, nebus plačiau skleidžiama žinia apie Lietuvą. Pirmasis tai padarė Klaipėdos jūrų skautų laivas „Budys“ (1926 m. birželio 16 d. iš varžytinių nupirkta kontrabandinis laivas „Malaya“, suremontuotas ir pertvarkytas)¹⁴⁰, išplaukęs į savo pirmąjį reisą į Latviją, Liepojos uostą.

Praėjus porai metų, kai buvo įkurtas laivynas, 1937 m. metinei (1935–1936 m.) laivo inventorizacijai atlikti nešališka iš kito dalinio karininkų sudaryta komisija patikrino, kaip pildomi pinigų ir turto tvarkymo operacijų, ginklų, karo technikos apskaitos žurnalai¹⁴¹. Metinės inventorizacijos kiekvienais metais lapkričio mėnesį laivyne atliekamos ir dabar, siekiant sutikrinti ūkinės ir finansinės veiklos faktinius rodiklius su skaičiais dokumentuose.

Ypatingas dėmesys buvo skiriamas religinei praktikai. Laivo dienvartarkėje buvo numatytas laikas maldai, o religinių švenčių metu karius atleisdavo nuo užsiėmimų ir tarnybos. Vakarinio patikrinimo malda adaptuota išskirtinai jūrininkams:

„Tau, o Didysai ir Amžinasai Dieve, dangaus ir gelmių Viešpatie, kurio klauso vėjai ir bangos, mes, Lietuvos karininkai ir jūreiviai, nuo šio Tėvynei pašvęsto ginkluoto karo laivo, keliame į Tave širdis. Globok, o Viešpatie, ir

¹³⁹ 1937 m. sausio 31 d. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ sargybų postų tabelis. *Ten pat*, b. 4, l. 89.

¹⁴⁰ Pauža, K. Klaipėda ir Lietuvos jūrų skautai. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 1, p. 27.

¹⁴¹ 1937 m. kovo 24 d. aktas. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 27, l. 335.

*išlaikyk savo tikėjime mūsų tautą, suteik mūsų vėliavai užtarnautą garbę ir galią, įsakyk, kad bangos ir audros jai tetarnautų, jos baimę įdiek priešų širdyse, tegina ją eilė krūtinių, kietesnių už šio laivo plieną, ir duok jai visuomet teisingą pergalę. Laimink, o Viešpatie, mūsų tolimus namus, mums brangius asmenis, temstančią naktį, laimink mūsų tautos poilsį ir mus, kurie už ją ginkluoti budime jūrose.*¹⁴²

Sprendžiant iš 1935 m. rugsėjo 26 d. laivo vadui atsiųstų Karinio technikos štabo telefonogramų Nr. 186 ir Nr. 187¹⁴³, rugsėjo 27 d. sentikiai šventė *Kryžiaus paaukštinimo* šventę, žydai – *Naujųjų metų Roš-Hošana* ir *Jom-Kipur* atleidų šventę, o spalio 11 d. – palapinių šventę *Šukot*. Kariai buvo kviečiami į sentikių bažnyčią arba prašoma leidimo vykti pasimelsti į sinagogą. Spalio 31 d. vyko evangelikų liuteronų reformacijos šventė, todėl tą dieną karo technikos viršininkas paragino vadus atleisti šios religijos išpažinėjus karius nuo užsiėmimų ir tarnybos¹⁴⁴. Nors tuo metu laive tarnavo beveik vien katalikai, tik vienas du būtinios tarnybos jūreiviai evangelikai liuteronai ir vienas du evangelikai reformatai, pranešimus, kaip reikėtų elgtis, laivo vadas vis tiek gaudavo, todėl darytina išvada, kad nė vienos konfesijos nariai kariuomenėje nebuvo pamiršti ir įvairių religijų išpažinėjams buvo sudarytos sąlygos sielovada. Laivo vadas buvo pakritikuotas tik dėl giedamos giesmės „*Marija Marija*“, nes Spaudos ir švietimo skyrius nustatė, kad kariuomenėje per pamaldas reikia giedoti prof. J. Gruodžio sukomponuotą „*Tėve mūsų*“¹⁴⁵. 1940 m. liepos mėn., panaikinus karo kapelionų instituciją, atskiros pamaldos karius nebebuvo organizuojamos, bet savarankiškai lankyti šv. Mišias šventadieniais buvo leidžiama¹⁴⁶.

Dabar jūreivių sielovada rūpinasi karo kapelionai. Jais nuo laivyno atkūrimo dienos paeiliui buvo paskirti Jonas Gedvila (neetatinis), Rimas Venckus, Romualdas Ramašauskas, Saulius Noretas ir Remigijus Montvilas. Kapelionai rengia vaikus sakramentams, tuokia, laidoja, atlieka kitas dvasines apeigas, išklauso nuliūdusiojo, pataria gyvenime su negandomis susidūrusiam, laimina karius prieš misijas, šventina karininkų

¹⁴² 1937 m. vakarinio patikrinimo malda. *Ten pat*, b. 11, l. 27.

¹⁴³ 1935 m. rugsėjo 25 d. telefonogramos Nr. 186 ir Nr. 187. *Ten pat*, b. 5, l. 41–42.

¹⁴⁴ 1935 m. spalio 30 d. telefonograma Nr. 215. *Ten pat*, l. 73.

¹⁴⁵ 1936 m. gruodžio 11 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui. *Ten pat*, l. 345.

¹⁴⁶ 1940 m. liepos 5 d. telefonograma Nr. 1-59. *Ten pat*, b. 15, l. 22.

kardus, laiko šv. Mišias miesto bažnyčiose (savo koplyčios KJP kol kas neturi), būna šalia karių per šventes ir sunkią jiems valandą.

Ekskursijos laive ir prašymai paplukdyti į jūrą bent kelioms valandoms, prisitaikius prie laivo įgulos mokymų, buvo gana dažnas reiškinys, ir Karo technikos viršininko leidimu ir pritarimu laivo vadas juos tenkindavo. Kartu laivo įgula turėjo galimybę pasireklamuoti, pristatyti KJP skautams, moksleiviams ar studentams, juos paagituoti rinktis jūrininko kelią, o to tuo metu labai reikėjo.

Karinės propagandos sklaida aktyviai užsiėmė Vytauto Didžiojo universiteto Studentų atsargos karininkų korporacija „Ramovė“, kuri 1936 m. kovo mėn. buvo patvirtinusi atitinkamą planą ir išsiuntusi jį į Generalinį štabą. Šis planas buvo išplatintas visuose kariuomenės daliniuose, todėl jo kopija atsidūrė ir laive „Prezidentas Smetona“¹⁴⁷. Planą sudarė du skyriai: „A – *pasirengimo kariuomenės suartėjimo su visuomene šventei*“ ir „B – *nuolatinė kariškoji propaganda*“. Šio plano nuostatos laivyne buvo uoliai įgyvendinamos jūreivių. Propagandos sklaida vyko ir atvykus į laivą svečių. Įvaizdžiui formuoti jūreiviai turėjo pasitelkti savo iškalbą ir sąmojų, gerus pavyzdžius, parodyti švrią uniformą, kiek įmanoma švarų ir tvarkingą laivą, nors pastarąjį reikalavimą įgyvendinti buvo sunku, nes jis buvo nuolat aprūkęs nuo dūmų. Taip pat įgulai buvo organizuojamos ekskursijos į Kauną ir Kuršių neriją laisvalaikiui paįvairinti.

Atkurtas laivynas yra atviras ir edukacinėms ekskursijoms. Pasak KJP Viešųjų ryšių skyriaus atstovų, kasmet laivus aplanko 80–100 ekskursijų grupių. Lankytojams rengiami veiklos pristatymai, rodoma turima įranga, tik plukdyti pašalinių asmenų į jūrą nebepraktikuojama. Supažindinant jaunimą su karo jūrininko gyvenimu, ugdomas pilietiškumas, viešinama laivyno veikla, į tarnybą pritraukiama naujų karių.

Prie savireklamos priskirtinas ir tas faktas, kad metinis britų žurnalas „Jane's Fighting Ships“, įkurtas ir pradėtas leisti 1898 m., kuris kataloguoja visus pasaulio karo laivus, įskaitant informaciją apie laivų pavadinimus, matmenis, ginkluotę, siluetus, fotografijas ir kt., 1936 m. liepą atsiuntė užklausą Krašto apsaugos ministerijos Kariuomenės štabui, dėl pageidaujamų atsiųsti keleto abiejų laivo „Prezidentas Smetona“ bortų fotografijų, bent dviejų denio ir ginkluotės išdėstymo planų. Laivo vadas

¹⁴⁷ 1936 m. kovo mėn. kariškosios propagandos spaudoje planas. *Ten pat*, b. 5, l. 204–207.

A. Kaškelis „išsiuntė fotografijas be įgulos žmonių ir visiškai aiškias“¹⁴⁸.

KJP minėtam almanachui savo laivų taktinius ir techninius duomenis ir kitą prašomą informaciją teikia iki šiol. 1936 m. (ir keletą metų prieš tai) Vokietijos karinio laivyno metraštis „Weyers Tachenbuch der Kriegssflotten“ atvaizdavo šalia kitų valstybinių karo vėliavų Lietuvos karo laivyno vėliavą ir jų apraše paminėjo laivą „Prezidentas Smetona“¹⁴⁹.

Reikėtų pabrėžti, jog laive buvo konkrečių problemų, ypač dėl alkoholio vartojimo. Laivo vadas A. Kaškelis girtaujančius ir triukšmaujančius mieste įgulos narius įspėjo griežtai bausias ir net siųs į teismą. Konkrečių faktų apie nestatutinius santykius laive neužfiksuota, bet neatmestina tokia galimybė, nes sausumos daliniuose, remiantis tarpukario spauda, jų pasitaikydavo.

Atkurtame laivyne pirmaisiais ir antraisiais metais nestatutinių santykių būdavo, nes į jį stėjo vyrai, tarnavę sovietinėje kariuomenėje, patyrę „diedovščiną“, tačiau, pasak A. Pociaus, „*laikui bėgant per kelerius metus ji buvo išgyvendinta*“¹⁵⁰ kaip ir alkoholio vartojimas, kuris buvo plačiai paplitęs tiek namuose, tiek tarnyboje. Beje, šių dienų Lietuvos kariuomenės drausmės statuto 67 str. alkoholio vartojimą traktuoja kaip šiurkštų drausmės pažeidimą, ir profesinės karo tarnybos kariams dėl jo galioja vienintelė nuobauda – atleidimas iš tarnybos¹⁵¹.

Be nurodymų dėl laiko po tarnybos, būta ir slaptų tarnybos niuansų. Tuomečiai radijo ryšio nurodymai buvo naudojami labai svarbiems slaptiesiems pranešimams siųsti. Pavyzdžiui, 1936 m. kovo mėn. atviras tekstas: A B C D E F G K J I H O M N L P S T R U Y V Ž; šifras: K P Z V Q Y A O S T B C R E F X N U D G J I H M L. Šifruotą frazę „žiema šalta“ užrašome taip: HTQRK NKFUK¹⁵².

Tačiau radijo ryšys ne visada veikė, nes pavasarį, kai atšildavo oras, buvo gesinami garo katilai, o nustojus veikti „dynamo mašinos“¹⁵³, radi-

¹⁴⁸ 1936 m. liepos 16 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui Nr. 5306. *Ten pat*, l. 284.

¹⁴⁹ Vitkauskas, A. *Karinės jūrų pajėgos. Istorijos metraštis*. Vilnius, 2018, p. 11.

¹⁵⁰ Pocius, A. *Nematomuose apkasuose*, p. 29.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas. TAR, 2011-11-08, Nr. XI-1636. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.410978>

¹⁵² 1936 m. kovo 27 d. Ryšių bataliono vado raštas. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 4, l. 47.

¹⁵³ 1936 m. gegužės 6 d. raštas karo technikos viršininkui Nr. 101sl. *Ten pat*, l. 50.

jo stočiai nebuvo tiekiamas reikiamas įtampos elektros srovė. Iš kranto įrenginių gaunama srovė buvo per stipri radijo stočiai, o nuolat laikyti degantį garo katilą buvo per brangu. Klaipėdos pašte laivui „Prezidentas Smetona“ adresuotą slaptą, registruotą ir paprastą korespondenciją paimti galėjo tik įgaliotas jūreivis. Įgaliojimą pasirašydavo laivo vadas¹⁵⁴.

Kad būtų išvengta įvairių komentarų ir nepagrįstų gandų apie karių ar jų šeimų narių santykius su užsienyje gyvenančiais artimaisiais, dalinių vadai turėjo įpareigoti pavaldinius, kad prieš vykdami į užsienį apie tai jie informuotų savo viršininkus, o dalinių vadai apie tokią kelionę iš anksto praneštų Kariuomenės II skyriui (žvalgybos ir kontržvalgybos), nurodydami, kas, kada, koku tikslu ir į kokią valstybę rengiasi vykti¹⁵⁵. Tai buvo įprasta žvalgybos tarnybų praktika, kontroliuojant karių ir jų artimųjų judėjimą. Beje, tai vyksta ir šių dienų kariuomenėje, tik niekas apie tai nesusimąsto, kol „neužkliūva“ nelegali artimųjų veikla, apie kurią dažnas karys nė neįtaria ir negali atitinkamoms tarnyboms jos pakomentuoti. Kai karys tampa, nors ir netiesiogiai, pažeidžiamas, juo susidomi užsienio nedraugiškų šalių tarnybos ir pradeda šantažo kampaniją. O užsienio nedraugiškos pajėgos visais laikais turėjo ir dabar turi itin išvystytą sekimo tinklą. Bendravimas su svetimšaliais taip pat yra reglamentuotas atitinkamais nurodymais. Pavyzdžiui, griežtai draudžiama kariam ir civiliams tarnautojams tiesiogiai kreiptis bet kuriais tarnybos ar asmeniniais klausimais į svetimų valstybių pasiuntinybes ar pasiuntinybių pareigūnus. Bendraudami viešuose renginiuose su svetimų valstybių atstovais, kariai turėjo gerai žinoti leistinų pokalbių ribas, vengti kalbėti apie politiką ir kariuomenę. Tokios politikos laikomasi ir dabar.

Bet kuriuo atveju po pokalbių jie turėjo informuoti kariuomenės II skyrių, nes *„reikia nepamiršti, kad svetimšaliai dažniausiai ieško progų su mumis bendrauti savo informacijos tikslais; keisdami nuomonėmis apie visokius kasdienius reikalus, jie stengiasi išsidirbti nuomonę apie įvairių visuomenės sluoksnių nuotaiką, pažiūras; dažnai įspėja mūsų tikslus ir norus ir visaip orientuojasi mūsų reikaluose ir mūsų aplinkoje“*¹⁵⁶.

¹⁵⁴ 1938 m. rugpjūčio 3 d. įgaliojimas Nr. 1229. *Ten pat*, b. 27, l. 393.

¹⁵⁵ 1936 m. liepos 31 d. karo technikos vado slapto rašto nuorašas Nr. 151. *Ten pat*, b. 4, l. 63.

¹⁵⁶ 1933 m. vasario 9 d. bendroji instrukcija kovos su priešo špionazu, gauta į laivą 1936 m. rugsėjo 3 d. *Ten pat*, l. 65–73.

Šnipinėjimui užkardyti ypatingas dėmesys buvo skiriamas karių tarpusavio bendravimo srityje. Apie tarnybos reikalus kariai ir civiliai tarnautojai galėjo kalbėtis tik savo darbo įstaigose ir tik su asmenimis, kuriems tam tikra žinia turėjo būti pateikta. Šnipų galėjo būti bet kur ir bet kokioje aplinkoje, todėl jokios saugumo priemonės neduotų naudos, jeigu nebūtų išlaikomas tarpusavio diskretiškumas kalbantis tarnybos ir privačiais klausimais (šiomis dienomis taip pat laikomasi principo „Būtiną žinoti“ – jeigu informacija nereikalinga pareigoms atlikti, nereikia aptarinėti tarnybos reikalų). Vyresni amžiumi ir laipsniu turėjo stebėti jaunesnius, kurie viešose vietose (restoranuose, teatruose, traukiniuose ar pasilinksminimo vietose) aptaria tarnybos reikalus, ir išpėti jaunimą, jei mato, kad pokalbiai gali padaryti neigiamą įtaką tarnybai. Nusikaltimo vietoje užtikti kariai ir civiliai buvo areštuojami, nedelsiant apie juos pranešama kontržvalgybos skyriui, atliekama krata, peržiūrimi visi rasti įrašai, dokumentai ir daiktai. Kariai laikomi atskirai, slapta nuo kitų areštuotųjų, prie jų nieko neprileidžiama, jie yra stebimi, kad nieko nenumestų, nepaslėptų, kitiems nieko neperduotų, sutartiniais ženklais niekam nieko nepranešų. Rimtesniu paslapties išdavimo atveju karys neatidėliojant tardomas¹⁵⁷.

Fotografavimas tarpukario kariuomenėje taip pat buvo labai paplitęs reiškinys: kariai mėgo fotografuotis su ginklais, prie karo technikos, pastatų, pratybose, bet nuotraukos galėjo būti lengvai naudojamos šnipinėjimui. Kariuomenės vadas 1937 m. daliniams išsiuntė paskaitą „*Ir taikos metu kariaujama*“, ją gavo ir laivo „Prezidentas Smetona“ įgula¹⁵⁸, kad kariai įsisąmonintų valstybės paslapčių atskleidimo, kaip nusikalstamos veikos, pavojų. Jie buvo išpėti, ko nerašyti laiškuose, nes laišškai be gavėjo žinios galėjo atsidurti šnipų rankose. Kas mums įprastas dalykas, priešui gali būti didžiausia paslaptis, todėl kariuomenės vadas daliniuose išplatino instrukcijas ir šiuo klausimu¹⁵⁹. Kiekviena proga, atvykus naujų ar įdarbinus naujų darbuotojų, prieš vykstant į poligonus ar pratybas,

¹⁵⁷ 1933 m. vasario 9 d. bendroji instrukcija kovos su priešų špionais, gauta į laivą 1936 m. rugsėjo 3 d. *Ten pat*, l. 72.

¹⁵⁸ 1937 m. rugpjūčio 19 d. nurodymas dalių vadams ir įstaigų viršininkams. *Ten pat*, l. 116–126.

¹⁵⁹ 1937 m. gruodžio 27 d. instrukcija „Rašydami laiškus, nepatarnaukime priešams“. *Ten pat*, l. 140–144.

išleidžiant į atsargą po tarnybos, vyko aiškinamasis darbas apie šnipinėjimo žalą valstybei, buvo organizuojamos paskaitos, kokių instrukcijų reikia paisyti.

Kol laivas stovėjo Klaipėdoje, jūrininkai galėjo sportuoti ir turėjo kur praleisti laisvalaikį, dažniausiai naudodavosi 6-ojo pėstininkų pulko patalpomis, tačiau užmiestyje jas pasiekti buvo sunku. Laive buvo suburta nebloga krepšinio komanda, vyko plaukimo, bokso pamokos, tačiau daugiausia dėmesio buvo skiriama vandens sporto šakoms: irklavimui, buriavimui. Beje, irklavimas buvo įtrauktas į dienos kasdienės veiklos tvarkaraštį. Iš laivo įgulos buvo suburtas choras, 1939–1940 m. labai populiarius buvo vokalinis kvintetas, koncertavęs Kaune, o jūrevio S. Marcinkevičiaus grojimas armonika nepalikdavo nė vieno abejingo.

Laivyno jūrininkai buvo gerai maitinami. Iš lietuvių ūkininkų buvo perkama geros kokybės duonos, mėsos (jautienos), mėsos konservų, lašinių, sviesto, miežinių kruopų, žirnių, pieno. Jie gaudavo kavos, arbatos. 30 dienų maisto davinyš kainavo 35 Lt 25 ct. Daržovėms pirkti vienam asmeniui papildomai buvo skiriama 1 Lt 21 ct.¹⁶⁰ Dabartinis maisto davinyš kariui per parą kainuoja 8 eurus, arba 240 eurų 30 dienų¹⁶¹. Per pratybas ar išplaukę į jūrą kariai maitinami lauko arba laivo valgyklose, o kasdienės tarnybos metu jiems kompensuojamos maitinimosi išlaidos pinigais.

Laivui persibazavus iš Klaipėdos į Šventosios uostą, susidarė nepalanki padėtis sveikatos priežiūrai užtikrinti, nes Šventojoje nebuvo gydytojų. Į karo laivą 1940 m. nusiųstas gydytojas P. Zizas konstatavo, kad jame nėra pakankamai vaistų, trūksta instrumentų, o priskirtas automobilis yra atviras ir netinkamas ligoniams vežti. Iš 1939–1940 m. kas du mėnesius Karo technikos štabo sanitarijos viršininkui siųstų slapčių ataskaitų matyti, kad laive nuolat bent 1 jūrevis sirgo „irmede“, „aštriuoju triperiu“, „furunkulais“, „hemorijomis“, „burnos ligomis“, „skilvio sutrikimais“, o tarp liktinių ir karininkų vyraudavo bronchitas, „furunkulai“,

¹⁶⁰ Ten pat.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl maitinimosi išlaidų piniginių kompensacijos dydžio nustatymo ir mokėjimo kariams ir karo prievolininkams, neaprupintiems maistu“. TAR, 2000-09-29, Nr. 1181. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.110071/asr>

„lengvoji karštinė“, dantų, akių, nosies ir gerklės bei kitos ligos¹⁶².

Atkurto laivyno karių sveikata rūpinasi Dr. J. Basanavičiaus karo medicinos tarnybos KJP priskirti medikai. Jie stebi ir tikrina karių sveikatą, reaguoja į pirminius jų nusiskundimus, o gydymas ir specialistų konsultacijos vyksta civilinėse gydymo įstaigose. Įprastai kariai kas ketverius metus turi pereiti Karo med. tarnybos Kaune medicinos komisiją, o kasmetį tęstinį medicininį jų patikrinimą atlieka priskirti KJP medikai. Prieš plaukiant į pratybas ar kovinį budėjimą laivui skiriamas kompetentingas medikas, gebantis suteikti ir pirmąją med. pagalbą. Kelionės metu patyręs rimtą traumą ar sunkiai susirgęs karys iš laivo evakuojamas į artimiausią uostą ir ten konsultuojamas arba paliekamas gydytis med. įstaigoje užsienyje, kol pasveiks. Dėl asmens duomenų apsaugos pateikti duomenų apie dažniausiai persirgus jūrininkų ligas dabar neįmanoma.

Šiuo metu KJP užduotys nurodytos jų nuostatuose, kurie nuo KJP įkūrimo daug kartų buvo papildyti ir tikslinti¹⁶³. Pagrindiniai KJP tikslai yra Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo, kariuomenės kovinės galios ir atgrasymo potencialo stiprinimas, teritorinės jūros stebėjimas, kontrolė ir gynyba, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo stebėjimas ir kontrolė, kovinės parengties palaikymas, pasirengimas tarptautinėms operacijoms ir dalyvavimas jose, taršos incidentų likvidavimas, žmonių paieška ir gelbėjimas jūroje, paieškos darbų koordinavimas, pagalbos valstybės ir savivaldybių institucijoms teikimas. Taip pat jos turi teikti paramą ir dalyvauti pratybose kartu su Lietuvos kariuomenės Sausumos, Karinėmis oro ir Specialiųjų operacijų pajėgomis, Baltijos eskadra (BALTRON – *Baltic Squadron*)¹⁶⁴, Europos Sąjungos operacijose „Irinė“ ir „Atalanta“, NATO (Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos) pratybose, vykdyti, planuoti ir rengtis įgyvendinti Jūrų pajėgų komponento vadavietės reikalavimus nuolatinės parengties grupėje (NRF MARCOM – *NATO Response Force Maritime Component*). Įstojus Lietuvai į NATO, jos karo laivai pradėjo aktyviai dalyvauti įvairiuose tarptauti-

¹⁶² 1940 m. sausio 3 d. raštas karo sanitarijos viršininkui Nr. 4sl. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 43, l. 1, 9.

¹⁶³ 2016 m. vasario 17 d. krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. V-152 „Dėl Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų nuostatų ir struktūros ir joms pavaldžių vienetų nuostatų tvirtinimo“.

¹⁶⁴ Baltuška, R. *Baltijos jūra ir Lietuvos laivynas*, p. 204.

niuose kariniuose mokymuose jūrose, šalies laivus pradėta skirti į NATO jūrų pajėgų sudėtį. 2006 m. M51 „Kuršis“ buvo pirmasis laivas, priskirtas NATO nuolatinės parengties priešmininių laivų I grupei. Jis sėkmingai atliko savo misiją. 2014 m. antrąjį pusmetį Lietuvos kariuomenės KJP karininkui kmdr. Giedriui Premeneckui, dabartiniam laivyno vadui, buvo patikėta vadovauti NATO nuolatinės parengties priešmininių laivų I grupei. 2020 m. antrąjį pusmetį NATO nuolatinės parengties priešmininių laivų I grupei vadovavo kmdr. Audrius Venckūnas. Grupėms abu kartus vadovauta iš laivo N42 „Jotvingis“, o misijos buvo atliktos labai sėkmingai ir NATO vadovybės aukštai įvertintos.

Be kasdienės veiklos, KJP įgyvendina įvairias personalo rengimo programas, ugdo pagrindinių reikalingų specialybių specialistus, vykdo žvalgybos užduotis, užtikrina savo padaliniams tiesioginę logistinę paramą, organizuoja tinkamą ginkluotės apsaugą, techninę priežiūrą ir eksploataciją. Viena brangiausiai kainuojančių veiklų yra laivų, radiolokacinių sistemų ir kitos kovinės technikos išlaikymas. Šiuo metu Lietuvos kariuomenė disponuoja dešimčia karinių laivų ir katerių. Užduočių šiandienės KJP turi labai daug, čia išvardyta tik maža dalis, nes jas sudaro septyni dideli padaliniai, kurie šias užduotis vykdo: KJP vadovybė ir štabas, Karo laivų flotilė, Logistikos tarnyba, Jūros ir pakrančių stebėjimo tarnyba, Jūrų gelbėjimo koordinavimo centras, Povandeninių veiksmų komanda ir Mokymo centras. KJP turi orkestrą, kuris naudojamas reprezentaciniais tikslais ir savo bendruomenei kultūrinti. Kasdienei veiklai reglamentuoti KJP yra patvirtintos Standartinės veiklos procedūros¹⁶⁵. Tai – viename dokumente išdėstytos taisyklės, kaip ir koku atveju elgtis, kada nustatyta budėjimų pradžia ir pabaiga, kokias dokumentų formas reikia užpildyti vykstant į komandiruotes ar einant atostogų, kas daliniuose atsakingi už darbo laiko apskaitos žiniaraščių pildymą, medicininės priežiūros organizavimo tvarka, karo laivo budėjimo nuostatai, laivų parengimo lygiai, pranešimo apie radijo trukdžius forma ir daugybė kitų instrukcijų, be kurių kasdienė veikla neišsivaizduojama.

¹⁶⁵ 2011 m. sausio 11 d. Karinių jūrų pajėgų vado įsakymas Nr. V-276 „Dėl Karinių jūrų pajėgų standartinių veiklos procedūrų tvirtinimo“.

2.3. Grėsmės ir iššūkiai

Iki 1930 m. per Klaipėdą vyko didysis Lietuvos prekių eksportas, o iki 1939 m. ji jau buvo nebe tranzito, o užsienio prekybos uostas. 1939 m. Lietuvos jūrininkų sąjungos žurnale „Mūsų jūra“ išspausdintame straipsnyje rašoma, kad neužtenka jūrą mylėti, reikia stiprinti uostą, plėsti laivyną, jį remti, nes tai ekonomiškai labai palanku Lietuvai¹⁶⁶. Vienas svarbiausių ekonomikos užtikrinimo darbų buvo jūrų sienų gynyba.

Lietuvos kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis 1936 m. kovo mėn. interviu spaudai pažymėjo kariuomenės siekius ir užduotis, pabrėžė lėšų Ginklų fondui rinkimo svarbą: *„Kariuomenė yra laikoma ne paradams ir pasigėrėjimams, bet valstybės ir tautos pavojaus valandai, kad tautos bei valstybės vadovybė, kada visos taikai išlaikyti ir pavojui pašalinti pavartotos priemonės nieko nebepadeda, galėtų ja pasinaudoti, kaip paskutiniuju argumentu, kaip fizine jėga, jos laisvei ir nepriklausomybei ginklų apginti.“*¹⁶⁷ Taigi, darytina išvada, kad kuo kariuomenė bus stipresnė, geriau pasirengusi, tuo didesnė tikimybė, kad ji pavojaus valandą nenuvils. Tai turėdamas omenyje kariuomenės vadas ragino su pagarba žiūrėti į kariuomenės darbus ir taikos metu, juos vertinti, kartu visuomenei priminė kariuomenės finansavimo poreikį.

Jūrininkystės inspektorius Teodoras Daukantas visiškai slaptu memorandumu 1937 m. spalio 23 d. kreipėsi į susisiekimo ministrą, išdėstydamas kelias pagrindines karinio laivyno panaudojimo kryptis. Pirmiausia reikia apginti uosto infrastruktūrą, į kurią 1923–1937 m. investuota apie 40 mln. litų valstybės pinigų, ir dar 30 mln. planuojama investuoti per penkerius metus. Kitos įmonės, tokios kaip „Lietūkis“, „Maistas“, „Pienocentras“, privačių statybų ir skolinto kapitalo įmonės taip pat yra investavusios milijonines lėšas pajūrio krašte (iš viso apie 150 mln. litų)¹⁶⁸. Jų interesus taip pat reikia ginti. Atvykstančių iš užsienio laivų skaičius per tą laikotarpį išaugo dvigubai, prekių apyvarta – trigubai, lietuviškų laivų padaugėjo penkis kartus. T. Daukantas pažymi, kad tauta jau pakankamai subrendusi, kad gintų savo jūrų pasienį, dėl

¹⁶⁶ Kraujalis, K. Laivynas jungs tautą su jūra. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 1, p. 5.

¹⁶⁷ Stankaitis, M. Karinis tautos auklėjimas. *Kardas*, 1936, Nr. 7(236), p. 175.

¹⁶⁸ 1937 m. spalio 23 d. memorandumas mūsų pajūrio sienos gynimo klausimu. LCVA, f. 386, ap. 1, b. 878, l. 48.

to mažiau žmonių emigruotų, nes čia yra darbo, o praradę uostą, greičiausiai prarastume ir nepriklausomybę. Uosto blokada įvardijama kaip viena galimų priešo operacijų, kurios metu nutrūktų paramos teikimas visai kariuomenei, be to, karinės krizės metu pakiltų visų prekių kainos, nes padidėtų muito, draudimo mokesčiai, pailgėtų prekių gabenimo sausumos keliais laikas ir valstybę ištiktų ekonomikos krizė. Sąjungininkai, atvykę prie uosto vartų ir radę užminuotą arba užverstą paskandintais „branderiais“ priekrantę, apsisuktų ir grįžtų atgal.

Kita galima priešo operacija, kurią įvardijo T. Daukantas, – desanto išsilaipinimas. Karinis laivynas, panaudotas šioms operacijoms sužlugdyti, būtų ne tik priešui atgrasyti, bet ir mums patiems psichologiškai nuraminti, kad imamės kažkokių veiksmų, o ne pasyviai stebime, kaip agresorius lipa mums per galvas. Kadangi neturime divizijų ir sunkiosios kranto artilerijos, laivui reikia sudaryti galimybes treniruotis, nes kaimynai tai daro jau seniai, o mums trūksta patirties, nes manevravimas jūroje skiriasi nuo manevravimo sausumoje: „*Manevro atžvilgiu, jūra jau seniai yra „motorizuota“.* Todėl, kad ir mažas gynimosi laivynas, jis visgi bus pajėgesnis jūroje net už žymiai stipresnes sausumos jėgas, dėka savo manevrinių savybių.“¹⁶⁹ Be to, laivynas nėra priklausomas nuo strateginių kelių ar geležinkelių, jis yra pasiruošęs veikti bet kada, o priekrantės gynybai būtų galima pasitelkti sausumos kariuomenės pajėgumus ir gynybines sistemas.

Trečias svarbiausias uždavinys, kurį įvardija T. Daukantas, – apsisaugoti nuo invazijos vidaus vandenų keliais. Jis teigė, kad pavojus valstybei gali kilti ne tik iš jūros, bet ir iš upių. Pasak jo, iš Gardino pusės galime sulaukti priešų iš Lenkijos, iš Tilžės – iš Vokietijos: „*Nemunas Augusta-vo perkasu yra surištas su vandens keliu su Bugu, Narevu ir Visla. <...> Iš kitos pusės Tilžėje ir Karaliaučiuje gali būti organizuojamas vokiškas upių karo laivynas. Prieš didįjį karą Rusijoje buvo visai primirštas upių gynybos klausimas.*“¹⁷⁰ Kadangi pats T. Daukantas buvo susipažinęs su carinės Rusijos gynybos planais ir patirties šiais klausimais turėjo, jis norėjo atkreipti dėmesį į tai, kad laivynui reikia skirti dėmesio tiek pat kiek ir sausumos pajėgoms, ir net daugiau, nes laivyno technika daug sudė-

¹⁶⁹ Ten pat, l. 54.

¹⁷⁰ 1937 m. rugsėjo 29 d. raštas Jo Ekscelencijai ponui susisiekimui ministeriui. Ten pat, l. 168.

tingesnė už mechanizuotos kariuomenės techniką. Be to, norint vykdyti karo veiksmus, Lietuva turi pasirūpinti logistiniu aprūpinimu, nes yra priklausoma tiek nuo Lenkijos, tiek nuo Vokietijos, tiek nuo Latvijos. Tad kitų kelių, kaip jūrų, T. Daukantas nematė. Šalies aprūpinimas geležinkeliais visiškai priklausytų nuo minėtų šalių malonės: *„Turėdami jūrą ir norėdami išlaikyti karą, mes privalome stengtis, kad šitąją jūrą galėtume naudotis ir organizuoti savo kariuomenės tiekimą iš užjūrio. Tokiu atveju būtų užtikrintas kariuomenės gyvavimas...“*¹⁷¹

Pagal laivyno finansavimą Lietuva jo lyginama su Paragvajumi, kuris net neturi išėjimo į jūrą, bet laivyną turi ir išlaiko, o šiuo metu parengti keturis laivyno karininkus specialistus, švelniai tariant, per mažai: *„Tuo tarpu laikas eina, pavojus auga, nes kiti žengia pirmyn, o mes atsiliekame <...> šiandien kariauja visi valstybės piliečiai, visų jėgų įtempimu. Tas yra tiesa ir dėl to visas kraštas turi ruoštis karui, o valstybės aparato darbuotojai turi stengtis taikos metu užkimšti gynybos spragas, kai tokioms esant.“*¹⁷²

Išdėstyta pozicija labai kategoriška, esą be laivyno finansavimo ir dėmesio jūrų keliams nebus jokio kariuomenės aprūpinimo konflikto metu ir kalbos apie nepriklausomą valstybę. Šiuos uždavinius T. Daukantas siūlė įgyvendinti pasitelkiant 1 tūkst. karių ir 1,5 tūkst. gerai aprūpintų jūrininkų ir skirti 50 mln. Lt jūrų laivynui, 5 mln. – upių flotilei, iki 1 mln. – jūrų aviacijai ir apie 3 mln. – pakrantės kariuomenei (nes biudžetas laivynui kasmet auga nuo 250 tūkst. 1938 m. iki planuojamų 4 mln. 1948 m.)¹⁷³. Pagrindine karo laivyno atsilikimo priežastimi įvardijamas vieno lyderio, kuris generuotų idėjas, telktų kvalifikuotus specialistus, sužinotų jų nuomones ir įgyvendintų sumanymus, nebuvimas.

Kpt. A. Švažas, buvęs karo technikos viršininko gen. K. Popeliučkos adjutantas, savo atsiminimuose Vyteniui Statkui pasakojo, kad anuomet Karo technikos štabe buvo svarstoma, kokios technikos ir kokių ginkluotų laivų reikėtų Lietuvos teritorinių vandenų apsaugai užtikrinti. Jis apibendrindamas teigė: *„Buvo prieita prie nuomonės, kad tam uždaviniui atlikti būtų reikalingi bent du laivai naikintojai, 2 nardomieji laivai ir keli mažesni laivai. Jų įsigijimas būtų kainavęs apie 22 mln. litų. Dar*

¹⁷¹ Ten pat, l. 169.

¹⁷² Ten pat.

¹⁷³ Ten pat, l. 58.

*apie 20 mln. litų būtų kainavęs karo uosto įrengimas.*¹⁷⁴ Į šiuos skaičius neįeina uosto ir jūros gynybos sistemų nuo kranto pozicijų įsigijimo bei personalo mokymo išlaidos, nes mokymas – tai nenutrūkstamas procesas, nuolat palaikomas, norint atnaujinti laivyną karininkais.

1935 m. rugpjūtį laivas jau buvo pasitelktas tarnybos užduotims vykdyti, nors jo remonto darbai dar nebuvo baigti. Remiantis V. Statkaus iš to meto leidinių ir emigracijoje buvusių veteranų atsiminimų surinktais duomenimis, laivas per metus į pratybas jūroje buvo išplaukęs 10–12 kartų, kelis kartus jūroje surengė šaudymo iš pabūklų pratybas. Į tolimesnius žygius buvo išruoštas vos kelis kartus: plaukė aplink Gotlando salą ir į Latvijos uostus¹⁷⁵. Spalio 16 d. laivo vadas slaptu asmenišku raštu kreipėsi į karo technikos viršininką raportuodamas, kokių reikėtų priemonių laivynui plėtoti, ir pateikė savo nuomonę, kurią susidarė po pirmųjų jo plaukimų į jūrą: laivas visiškai tinkamas kaip mokomasis jūreiviams rengti, minoms dėti ir kaip mažesnių laivų bazė. Tačiau reikalingi bent du nedideli 30–40 tonų motoriniai žvalgybiniai kateriai, galintys plaukti 25–30 jūrmylių per valandą greičiu, ginkluoti zenitinėmis 75 mm patrankomis, priešlėktuviniais kulkosvaidžiais, aprūpinti tralavimo prietaisais, prožektoriais, paravanais¹⁷⁶, sirenomis ir radijo telefonais. Dar reikalinga bent viena hidroplanų eskadrilė, du povandeniniai 400 tonų talpos laivai, būtina įrengti uostus karo laivynui ir hidroaviacijai, be viso to, numatyti būsimiems laivams karininkus¹⁷⁷.

Laivas neturėjo ginklų priešlėktuvinei apsaugai vykdyti. Esantiems jūroje pranešimai apie oro pavojų buvo perduodami radijo stotimi, stovintiems uoste – laivo sirena iš anksto nustatytu signalu. Individualių apsaugos priemonių taip pat trūko: nebuvo dujokaukių, pirmosios medicinos pagalbos paketų, išmagnetinti minų komanda nebuvo mokyta, gaisrą gesinti būtų turėjusi visa įgula, naudodamasi laive esančiomis

¹⁷⁴ Statkus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Čikaga, 1986, p. 380.

¹⁷⁵ Ten pat, p. 377.

¹⁷⁶ **Paravanas** – apsauginio tralo atmaina, sauganti laivą nuo inkarinių kontaktinių minų, nutraukia minos inkarą, nuplukdo išplaukusią miną į šoną ir nupjauna jos lyną (moksl. redaktorius).

¹⁷⁷ 1935 m. spalio 16 d. raštas karo technikos viršininkui Nr. 63sl. LCVA, f. 382, ap. 1, b. 4, l. 16.

priemonėmis¹⁷⁸.

Tarpukariu vienas dažniausiai spaudoje apie grėsmes jūroje pasakojusių specialistų buvo P. Labanauskas. 1936 m. jis savo paskaitose jūros šauliams išdėstė įžvalgas grėsmių pajūrio valstybei, tarp jų Lietuvai, tema: tai gali būti priešo desanto išsilaipinimas ten, kur galima remti savo jau sausumoje esančias pajėgas arba sukurti naują frontą, taip pat miestų, pramonės centrų bombardavimas iš laivų, uostų ir jų prieigų minavimas ar kitoks trukdymas įplaukti į uostą ar išplaukti iš jo. Šioms grėsmėms atremti jis siūlė panaudoti plaukiamąsias (jūrų minos, tinklai, dirbtinės perėjos savo laivams pro minų užtvaras praplaukti, kranto ir švyturių sekimo stotys, radijo ir povandeninių – hidrofonų – pelengatorių sistemos) ir kranto priemonės, kurios dar gali būti suskirstytos į pastoviąsias (tvirtovės, slėptuvės toliašaudei artilerijai, priešlėktuvinei baterijai, iš anksto paruošti apkasai, kulkosvaidžių lizdai) ir judančias (motorizuotos kranto apsaugos dalys, maži povandeniniai laivai, torpediniai minininkai, minų surinkėjai, greiti patrankomis ginkluoti laivai ir jūrų aviacija, kuri atliktų žvalgybos darbus, mėtytų bombas ir leistų torpedas). Tai ir būtų svarbiausios atgrasymo priemonės, kuriomis reikėtų pasirūpinti ir jų įsigyti¹⁷⁹. Apie minų tipus, jų pagrindines dalis, dėjimo būdus, minų užtvaras, jų naudojimą karuose ir Lietuvos uždavinius minų įsigijimo klausimu tarpukariu rašė ir kitas laivo karininkas – V. Kuizinas¹⁸⁰.

1940 m. balandžio mėn. P. Labanauskas spaudoje apžvelgė Europos karo laivų statybos ir ginklavimo srityse lenktyniavimą, pasakodamas, kokių patrankų ir kur pristatyta prancūzų kovos laive „Dunquerque“, apie Vokietijos laivams po Didžiojo karo nustatytus apribojimus, bet pastatytus šarvuočius „Deutschland“, „Gneisenau“, „Scharnhorst“, D. Britanijos kreiserių „Hood“ ir „Nelson“ korpusų storį. Tai rodo, kad užsienyje mokslus baigęs ir ten patirties įgijęs karininkas išmanė, kokie turi būti karo laivai ir į ką turime lygiuotis, jei ne finansais, tai bent ambicijomis¹⁸¹. Lietuvos laivynas, 1939 m. sudaryto laivynų metraščio „Nauticus“ duomenimis, buvo 41 iš 43 laivynų pagal tonažo dydį (6 pasienio apsaugos

¹⁷⁸ 1935 m. spalio 3 d. karo laivo „Prezidentas Smetona“ priešlėktuvinės apsaugos planas. *Ten pat*, b. 6, l. 17–18.

¹⁷⁹ Labanauskas, P. Koks kar. laivynas mums reikalingas? *Jūra*, 1936, Nr. 5, p. 16.

¹⁸⁰ Kuizinas, V. Minų karas. *Mūsų jūra*, 1940, Nr. 1, p. 13–17.

¹⁸¹ Labanauskas, P. Didieji karo laivai. *Ten pat*, 1940, Nr. 4, p. 103–105.

kateriai įtraukti į bendrą skaičių) ir lenkė tik Čekoslovakijos ir Albanijos laivynus, o pagal laivų skaičių – 36. Mažiausią laivyną turėjo Belgija (1 laivą, panašų į „Prezidentą Smetoną“), kuri laikėsi neutralumo politikos, bet pradėjo statyti kelis minų gaudytojus ir kelis greituosius torpedinius motorlaivius¹⁸². Lietuvos mokomasis laivas buvo ginkluotas dviem 75 mm patrankomis ir keturiais kulkosvaidžiais¹⁸³, „Savanoris“ – dviem 37 mm artilerijos pabūklais ir vienu kulkosvaidžiu, „Lietuvaitė“ – vienu kulkosvaidžiu, „Partizanas“ – 20 mm „Oerlikon“ pabūkle, 37 mm pabūkle, 2 sunkiaisiais kulkosvaidžiais „Maxim 08“, lengvuju kulkosvaidžiu „ZB“, 5 šautuvais „Mauser“; „Šaulys“, „Aitvaras“ ir „Žaibas“ turėjo po vieną 37 mm artilerijos pabūklą ir po du kulkosvaidžius¹⁸⁴. Bendroje statistikoje Lietuvos karo laivynas atrodė, švelniai tariant, apgailėtina, nors Antrojo pasaulinio karo išvakarėse kariuomenės finansavimas buvo padidintas.

Kaimyninė Lenkija 1920 m. savo jūrų pajėgas sparčiai tobulino ir labai greitai sukūrė modernų laivyną, kurį sudarė efektyvūs laivai. Iki Antrojo pasaulinio karo lenkai disponavo penkiais povandeniniais laivais: trimis prancūzų statytais „Normand-Fenau“ tipo minininkais ir dviem, statytais Nyderlanduose, tolimojo plaukiojimo. Aštuoni eskadriniai minininkai, šeši minų traluotojai, du mažieji ir du didieji kovos laivai, du kreiseriai buvo labai gerai ginkluoti, o šeši upių žvalgybiniai laivai savo funkcijas vykdė ne tik upėse, bet ir priekrantėse bei kanaluose¹⁸⁵.

Lyginant su tarpukario Latvijos karinio laivyno ginkluote, pažymėtina, kad 1935 m. rugpjūčio 5–8 d. Klaipėdą aplankę „Virsaitis“, „Viesturs“, „Imanta“, povandeniniai laivai „Ronis“ ir „Spidola“ pademonstravo savo galimybes ir draugiškumą kaimynams. 525 tonų talpos buvęs vokiečių eskadrinis minų gaudytojas M68, „Virsaitis“, išvystantis 17 jūrmylių per valandą greitį, buvo ginkluotas dviem 86 mm priešlėktuvinėmis patrankomis, dviem 57 mm patrankomis, 4 sunkiaisiais kulkosvaidžiais bei minomis, kurių galėjo pasiimti 30–40. Laivas buvo tokio pat tipo

¹⁸² Mažiausias pasaulyje karo laivynas pradėjo ginkluotis. *Ten pat*, p. 111.

¹⁸³ Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. *Apie Lietuvos karo laivą ir jo igulą*, p. 15.

¹⁸⁴ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 30, 153–157.

¹⁸⁵ Marynarka Wojenna. The Polish navy in WW2 [interaktyvus], [žiūrėta 2021-02-20]. Prieiga per internetą: <https://www.naval-encyclopedia.com/ww2/polish-navy>

ir dydžio, pastatytas tais pačiais metais, kaip ir „Prezidentas Smetona“. 1926 m. įsigyti prancūziški povandeniniai laivai buvo 395 tonų talpos, įsibėgėjantys iki 14 jūrmylių, po vandeniu pasunkėjantys iki 524 tonų ir išvystantys 9 jūrmylių per valandą greitį. Įgulos – po 27 žmones. Buvo ginkluoti 75 mm priešlėktuviniais pabūklais, 2 sunkiaisiais kulkosvaidžiais ir 6 aparatais, galinčiais leisti 450 mm torpedas. 225 tonų talpos minininkai „Viesturs“ ir „Imanta“, kurių įgulas sudarė po 39 žmones, galintys nešti po 30 minų, išvystantys 14 jūrmylių greitį. Be šių laivų, 286 jūrmyles kontroliuojančios valstybės karinį laivyną sudarė povandeninių laivų bazė „Varonis“, prezidento jachta-ledlaužis „Krischjans-Waldemars“ ir hidrografinis laivas „Hidrografs“¹⁸⁶.

Laivo vadas 1936 m. buvo parengęs visiškai slaptą planą¹⁸⁷, kaip Klaipėdos uostas būtų ginamas nuo galimo Vokietijos užpuolimo. Pavojaus atveju Pasienio policijos jūros apsaugą jis perimtų į savo rankas, visi uosto valdybos laivai ir tarnybos, jam pareikalavus, taip pat pereitų „Prezidento Smetonos“ žinion, uosto muitinė ir Judėjimo skyrius būtų įpareigoti jam raportuoti apie pastebėtą įtartiną laivų judėjimą, iškraunamus ir pakraunamus krovinius.

Šiuo klausimu A. Kaškelis parengė ir išsiuntė mokymo programą Pasienio policijos jūros laivynui mokytį¹⁸⁸. Šalyje paskelbus mobilizaciją, karo technikos viršininko gen. lt. K. Popeliučkos slaptu asmenišku raštu¹⁸⁹ laivui nurodyta būti pasiruošusiam nedelsiant išplaukti. Visi atostogaujantys, komandiruoti ir besimokantys privalėjo grįžti, o bet kokios informacijos sklaida spaudai draudžiama. Pasiruošimo laikas priklausė nuo kuro ir maisto atsargų papildymo, ir, jei būtų viskuo apsirūpinta, laivas turėjo išplaukti per dvi valandas¹⁹⁰. 1938 m. lapkričio 14 d. laivo vadovybė gavo slaptą karių, kurie mobilizacijos atveju būtų paskirti į „Prezidentą Smetoną“, sąrašą – į jį buvo įtraukti 54 atsargos kariai iš

¹⁸⁶ Latvijos karo laivynas Klaipėdos uoste. *Jūra*, 1935, Nr. 1, p. 2–3.

¹⁸⁷ 1936 m. lapkričio 26 d. raštas 6-o pėstininkų kunigaikščio Margio pulko vadui Nr. 218sl. *LCVA*, f. 832, ap. 1, b. 12, l. 13–15.

¹⁸⁸ 1936 m. gruodžio 19 d. raštas 6-o pėstininkų kunigaikščio Margio pulko vadui. *Ten pat*, l. 17–19.

¹⁸⁹ 1935 m. rugpjūčio 28 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui Nr. 1386. *Ten pat*, b. 7, l. 9.

¹⁹⁰ 1935 m. lapkričio 1 d. raštas karo technikos viršininkui Nr. 42sl. *Ten pat*, l. 10–13.

dvylikos Lietuvos apskričių¹⁹¹. Šis sąrašas buvo nuolat papildomas. Pagal LCVA rastus dokumentus, tai vyko iki 1940 m. rugpjūčio 29 d. Kilus karo pavojui, pasienio policijos laivai turėjo pereiti A. Kaškelio žinion. Pasak A. Balaišio, „jie turėjo telktis *Kopgalio tvirtovės perkasoje ir palaikyti nuolatinį ryšį su karo laivu. Tam, Krašto apsaugos ministerijos reikalavimu, jūrų apsaugos laivuose „Partizanas“ ir „Savanoris“ buvo įrengti modernūs radijo siųstučiai ir imtuvai. Kituose jūrų apsaugos laivuose „Šaulys“, „Aitvaras“ ir „Žaibas“ įrengti imtuvai“*¹⁹². Šiuose laivuose buvo sumontuoti „Oerlikon“ pabūklai.

Dabartinės Lietuvos kariuomenės, Krašto apsaugos ministerijos, Vyriausybės ir civilinių institucijų įgaliojimus mobilizacijos atveju reglamentuoja Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančiosios šalies paramos įstatymas¹⁹³.

Be to, kad Lietuva tarpukariu neturėjo didelių karo laivų, buvo problemų dėl kariuomenės ir Klaipėdos krašto gyventojų santykių. Kaip rašo V. Jokubauskas, 1938–1939 m. šie santykiai buvo gana įtempti, nes dalis gyventojų buvo vokiečiai ir jų neapykanta kariams netgi trukdė su jais bendrauti. Bendravimo infrastruktūra taip pat buvo skurdi: nebuvo bendrų su miestiečiais kultūros renginių, tinkamų patalpų susitikimams rengti ir šventėms švęsti. Miesto patalpas išsinuomoti buvo labai brangu, todėl palenkti visuomenę kariuomenės pusėn ir tikėtis pagarbos bei palaikymo buvo itin sunku¹⁹⁴. Klaipėdiečių palaikymas buvo svarbus kariuomenės daliniams, dislokuotiems šiame mieste, taip pat laivynui.

Šių dienų grėsmės ir politinės realijos nuo tarpukario skiriasi radikaliai. XXI a. pradžios grėsmių nacionaliniam saugumui sąrašas kur kas ilgesnis, šiandien susiduriama su tokiais dalykais, kurių prieš šimtmetį net nebuvo. Praėjus aštuoniasdešimt penkeriems metams, kai

¹⁹¹ 1938 m. lapkričio 12 d. raštas Karo laivo vadui Nr. 2273. *Ten pat*, I. 75–76.

¹⁹² Balaišis, A. *Lietuvos valstybės sienos apsauga 1918–1940 m. Žmonės ir įvykiai*. Vilnius, 2006, p. 42.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančios šalies paramos įstatymas. TAR, 2020-07-16, Nr. XIII-3228. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33258/asr>

¹⁹⁴ Jokubauskas, V. Lietuvos kariuomenės parengti Klaipėdos krašto gynimo planai ir realybė 1939 metais. In *Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, T. XXI). Klaipėda, 2010, p. 86.

gen. št. plk. S. Raštikis viešai išsakė savo mintis apie kariuomenės naudą ir pasirengimą stoti į kovą, Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje¹⁹⁵ akcentuota taikos ir gerovės valstybėje, jos suvereniteto, saugumo ir stabilumo užtikrinimo siekis. Joje išskirtos labai panašios idėjos ir identifikuotas tas pats priešas: 8 punkte konstatuota, kad dabar „Lietuvos Respublikos saugumui esminę grėsmę kelia Rusijos Federacijos agresyvūs veiksmai, kurie pažeidžia saugumo architektūrą, kuri yra grįsta visuotinėmis tarptautinės teisės normomis bei principais ir taikiu sambūviu. Krymo aneksija, agresija prieš kaimynines valstybes prie Lietuvos Respublikos bei kitų valstybių sienų, ypač Kaliningrado (Karaliaučiaus) srityje, sutelkiama naujausioji Rusijos Federacijos ginkluotė, tarptautinę įtampą bei pavojų pasaulio taikai kelia didžiulio masto puolamojo pobūdžio pajėgos bei jų pratybos. Rusijos Federacijos pasirengimas išvien naudoti ekonomines bei karines, informacines, energetines bei kitokio pobūdžio civilines priemones, kurios yra nukreiptos prieš kaimynines šalis, sugebėjimas išnaudoti bei kurti vidines valstybių problemas, kurios yra Lietuvos Respublikos Rytų kaimynystėje, taip pat pasirengimas naudoti branduolinį ginklą prieš šalis, kurios jo neturi, yra iššūkis Lietuvos Respublikos bei visos euroatlantinės bendruomenės saugumui. Tokie veiksniai darys įtaką valstybės saugumui ne vien artimiausiuoju metu, tačiau ir ateityje“¹⁹⁶.

Saugumo sąvoka išsiplėtė, į ją įeina ir vidaus gyvenimo sričių pažanga, kuri užtikrina tvarią šalies raidą. Sprendžiami socialinės atskirties, ekonomikos, demografijos, energetikos, informacijos sklaidos, aplinkos augos, kibernetinio ir viešojo saugumo klausimai yra neatskiriama šalies nacionalinio saugumo užtikrinimo dalis. Demografinė krizė, korupcija, socialinė ir regioninė atskirtis, pagaliau – vertybių krizė, kuri pastaraisiais metais ypač eskaluojama, šeimos instituto ardymas, per daug liberali demokratija taip pat skaldo visuomenę. Gyvybiniais Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo interesams apsaugoti naudojamos visos teisėtos priemonės, jas pažeidus, kiltų grėsmė Lietuvos ir jos visuomenės egzistavimui.

Bene labiausiai paplitusios yra informacinės grėsmės, kai valstybės

¹⁹⁵ Del nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo. TAR, 2002-05-28 Nr. IX-907. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/LLwfQepmnD>

¹⁹⁶ Ten pat.

ir privatus subjektai skleidžia ir kursto neapykantą, iškreipia istorinę atmintį, sėja nepasitikėjimą ir nepasitenkinimą valstybe, diskredituoja Lietuvos narystę NATO, menkina Aljanso pajėgumus, siekia daryti neigiamą įtaką demokratinių rinkimų procesams. Kasdienybė tapo kibernetinės atakos, kai, įsilaužiant į informacinės infrastruktūras, sutrikdoma valstybinių įstaigų veikla, vagiami ir viešinami gyventojų asmens duomenys. Tokiu būdu daroma žala piliečių saugumui, sėjamas nepasitikėjimas valstybe, kaip nesugebančia apsaugoti savo ūkio subjektų duomenų. Krašto apsaugos ministerija yra parengusi visiems naudingų leidinių apie piliečių veiksmus, reaguojant į nelaimės, pavojus ir grėsmes taikos ir karo metu (<http://kam.lt/lt/katurimezinoti.html>).

Pagrindiniai laivyno prioritetai – savo pajėgumų plėtra, sėkmingas bendradarbiavimas su sąjungininkais ir partneriais ir efektyvi sąveika su kitomis kariuomenės rūšimis. Kai kurios kaimyninės šalys, kurios tarpukariu ne visada buvo draugiškos, pasikeitus laikams ir geopolitinei padėčiai, tapo partnerėmis, todėl rytinė Baltijos jūros flotilė – Estija, Latvija, Lietuva ir Lenkija – yra pasiruošusios vykdyti visas NATO kolektyvinės gynybos jūroje užduotis, suvienijusios savo pajėgumus (3 priedas).

III. KARINIO LAIVYNO TRADICIJOS IR JŲ TĘSTINUMAS

3.1. Jūrinių skiriamųjų ženklų ir simbolių genezė ir kaita

Įvairūs skiriamieji ženklai ir simboliai naudojami nuo neatmenamų laikų, herbai – plačiausiai viduramžiais, vėliau perkelti į vėliavas. Lietuvos krikštas XIV a. buvo svarbus lūžis. Nuo tada valstybė įstojo į Vakarų pasaulio kultūringųjų gretas. Europos herbų kaip skiriamųjų giminės heraldinių ženklų naudojimo tradicija prigijo Lietuvos kunigaikščių kasdienybėje ir kariuomenėje.

Kariuomenėje skiriamaisiais ženklais vadinami laipsnių ženklai, tarnybos antsiuvai, rodantys kariuomenės ar profesijos rūšį. Prie padalinių skiriamųjų ženklų priskiriamos vėliava, herbas ir himnas. Tai – simboliai, suteikiantys konkrečią vertingą informaciją.

Tarpukario kariuomenės uniformų kūrimo klausimu 1918 m. spaudoje savo nuomonę išsakė V. Nagevičius. Jis teigė, kad, siuvant kariams

uniformas, reikia remtis keliais pamatiniais dėsniais: tai turi būti pigus drabužis, tinkamas sveikatos požiūriu, o jų skiriamųjų ženklų detalės atspindėti tautinį stilių. Tinkamiausias munduras būtų rusų arba vokiečių pavyzdžio, priekyje susegamas kabliukais, o kepurė – anglų jūrininkų pavyzdžio, kad didelis snapelis priekyje apsaugotų akis nuo lietaus ir saulės spindulių. Ženklitimui siūlė naudoti tautinės vėliavos spalvas ir Vyti¹⁹⁷. Tačiau, patvirtinus kariuomenės uniformą¹⁹⁸, paaiškėjo, kad kepurė, palaidinė, milinė ir kelnės yra rusų pavyzdžio, munduras – anglų, batai – amerikietiško tipo galais. Skirstant kariuomenės rūšių uniformų spalvas (pėstininkams – geltona, artilerijai – raudona, kavalerijai ir pasienio apsaugai – žalia, inžinieriams – tamsaus rašalo, štabams – balta), karo laivyno dar nebuvo, todėl ir spalva nebuvo priskirta. 1936 m., tobulinant laivyno karių uniformą, A. Kaškelis teigė, kad ji „turi būti juoda su mėlynu atspalviu kaipo tradicinė visų karo jūrininkų uniformų spalva. Be to, juoda uniforma būtų nepraktiška ir negraži“¹⁹⁹.

Iš šešių kariuomenės uniformų reformų karinio jūrų laivyno uniforma patyrė dvi: 1934–1935 m. ir 1940 m. Aprangoje ir jos detalėse buvo naudojami Lietuvos simboliai, jos buvo nuolat tobulinamos, skiriamieji ženklai po kiekvienos reformos taip pat keitėsi. Tuometė kariuomenė artėjo prie Europos kariuomenių savo vertybėmis, ritualais, ceremonijomis ir karių elgesiu. Karinės heraldikos idėjų atgaivinimas reiškė, kad Lietuva paveldėjo kai kurias detales ir tęsė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo tradicijas. 1935 m. Krašto apsaugos ministerija sudarė komisiją²⁰⁰, kuri turėjo apsvarstyti karo laivyno karininkų ir kareivių uniformos, vėliavos projekto ir kitus laivo vadui rūpimus klausimus. Kadangi ministras nusprendė, kad tai skubus darbas, A. Kaškelis, pats negalėjęs dalyvauti komisijos darbe, delegavo V. Kuizina²⁰¹. 1935 m. savo pateik-

¹⁹⁷ Nagevičius, V. Kariuomenę steigiant. *Lietuvos aidas*, 1918, Nr. 114, p. 2.

¹⁹⁸ Steponaitis, V. Pirmoji uniforma. *Karo archyvas*, t. 3. Kaunas, 1926, p. 64.

¹⁹⁹ 1936 m. lapkričio 14 d. raštas Technikos ir organizacijos komiteto pirmininkui Nr. 1263. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 13, l. 134.

²⁰⁰ 1935 m. rugsėjo 10 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui Nr. 4616. *Ten pat*, l. 25.

²⁰¹ 1935 m. rugsėjo 13 d. raštas ypatingų reikalų karininkui prie krašto apsaugos ministro plk. Brazulevičiui Nr. 281. *Ten pat*, l. 26.

tuose uniformos aprašymuose ir dėvėjimo taisyklėse²⁰² laivo vadas tiksliai nurodė, kokį norėtų matyti kiekvieną jos elementą ar detalę: kepurę, jos kokardą, mundurą (surdutą), jūreivių palaidines, apykakles, marškinius, žieminius ir vasarinius uniformų komplektus, kelnes, milinę, liptaltį, pusbačius, pirštines, šaliką, diržą, karininko ir liktinio puskarininkio kardą, laipsnio ir specialybės skiriamuosius ženklus, nes iki 1936 m. gegužės 1 d. turėjo būti įvykdytas karo technikos viršininko įsakymas patvirtinti karo laivyno uniformą ir ją iki nurodytos dienos pasiūti²⁰³.

Pasiūlytas projektas buvo gerokai pakoreguotas, o kai kurių detalių apskritai atsisakyta. Patvirtintos uniformos spalvos – juoda mėlyno atspalvio arba balta. Pačią uniformą labai išsamiai aprašė G. Surgailis²⁰⁴, todėl aptarsime tik skiriamuosius ženklus. Nuo šiuolaikinės kepurės kokardos tarpukario skiriasi tuo, kad nebuvo inkaro, tik Vytis, kaip visoje kariuomenėje. Karininkų ir liktinių švarkai dabar vienodi (su atvartais), tik ant liktinių apykaklės nebėra auksinių užmautų kampų su Gedimino stulpais. Karininkų laipsniai, suformuoti iš galiono su kilpa viršuje, prisiūti prie munduro rankovės, o liktinių – prie pečių. Dabar visų karių laipsnio skiriamieji ženklai siuvami prie švarko rankovės. Inkarą, jūrinį simbolį, galime pamatyti tik kasdienių ir paprastų karininkų išėiginių mundurų antpečiuose. Iškilmų išėiginio munduro antpečiai, kaip ir visos kariuomenės, buvo auksiniai, tik su inkaru²⁰⁵. Karininkai ir liktiniai turėjo kardus, panašaus pavyzdžio, kaip ir dabar, su auksinio galiono spurgu, tik dabar liktiniais kardai nepriklauso.

Savo siūlytame kepurės kokardos projekte A. Kaškelis norėjo matyti sidabrinį inkarą ir Vytį, apvestus auksiniu ažuolo lapų vainiku²⁰⁶, tačiau galutiniame patvirtintame variante inkaro nebuvo. Šiuolaikinės kepurės kokardos yra tokios, kokias siūlė A. Kaškelis. Visiems jūrų karininkams viršutinis laipsnio galionas buvo siūlomas su 5 cm skersmens kilpa, kaip priimta šalių, turėjusių karališką praeitį, pajėgose. „Elioto kilpa“, arba „Elioto akis“, – tai sena Didžiosios Britanijos jūrų karininkų laipsnių žymėjimo tradicija, įsigalėjusi po 1856 m. Krymo karo. Viena legendų pa-

²⁰² 1935 m. rugpjūčio 27 d. karo laivyno uniformos projektas. *Ten pat*, l. 27–45.

²⁰³ 1936 m. balandžio 16 d. raštas Kariuomenės komendantui Nr. 457. *Ten pat*, l. 117.

²⁰⁴ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 71–88.

²⁰⁵ *Ten pat*, p. 75.

²⁰⁶ 1935 m. rugpjūčio 27 d. Karo laivyno uniformos. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 13, l. 27.

sakoja, kad kapitonas Džordžas Eliotas Krymo karo metu buvo sužeistas į ranką ir raiščiu ją persirišo, sudarydamas „akies“ vaizdą. Kita kilpos atsiradimo versija: Anglijos admiraliteto valdybos narys Viljamas Eliotas 1800 m. pateikė kanapinių virvių mazgų rišimo metodą – vienas būdų buvo rišant palikti kilpą²⁰⁷. Šiandien 54 pasaulio valstybės, buvusios arba esamos karalystės, tarp jų ir Lietuva, jūrų karininkų laipsniams žymėti naudoja „Elioto kilpą“, o ne žvaigždes.

1935 m. pateiktame laivo vado siūlyme viršiloms, puskarininkiams ir jūreiviams buvo numatyti specialybės skiriamieji ženklai, prisiuvami toje vietoje, kur baigiasi laipsnio ženklai: vairininkams-signalininkams – apvalus vairas su dviem vėliavėlėmis, kanonieriams – dvi patrankos su sprogstančia bomba, mašininkams-kūrikams – dantratis su trisparniu laivo propeleriu, minininkams – statinė mina, elektrikams ir radistams – du žaibai, sanitarijos grupei – raudonas kryžius baltame rate, apvestame laipsnių juostelių spalvos apvadu, visiems kitiems – inkaras, apvestas laivo virve²⁰⁸. Apie šių ženklų įteisinimą duomenų nėra, bet iš tarpukario nuotraukų galima daryti išvadą, kad jie nebuvo patvirtinti, nes ant rankovės matyti tik laipsnio skiriamieji ženklai. Šiandien laivyno personalui žymėti tokie specialybės ženklai taip pat nenaudojami, tik Lietuvos aukštosios jūreivystės mokyklos (LAJM) studentų antpečius puošia: laivavedybos specialybės – inkaras, mechanikos specialybės – trisparnis laivo propeleris.

Kol dalinys turi savo vėliavą, jis egzistuoja, o ją praradęs – išformuojamas. Tai – bene svarbiausias iš visų dalinio simbolis. 1936 m. kovo 25 d. komisija, pirmininkaujama gyd. gen. lttn. V. Nagevičiaus, priėmė sprendimą laivui „Prezidentas Smetona“ palikti senąją vėliavą, patvirtintą 1927 m. birželio 15 d., nes ji aprobuota Ministrų Kabineto ir įtraukta į kai kurių valstybių kodų leidinius, be to, laivynas dar tik kuriasi ir nereikia skubėti kažką keisti²⁰⁹. Tautinė Lietuvos trispalvė su auksiniu Jogailaičių dvigubu kryžiumi raudoname skyde geltonos ir žalios spalvų viduryje pirmą kartą buvo iškelta 1935 m. spalio 26 d., pirmą kartą laivui

²⁰⁷ Harris, P. Elliot's Eye: The Curious History of the Executive Curl. In *Napoleonic and Naval History* [interaktyvus], 2014-08-29 [žiūrėta 2021-03-19]. Prieiga per internetą: <https://napoleonswellington.org/2014/08/elliots-eye-curious-history-of.html>

²⁰⁸ 1935 m. rugpjūčio 27 d. Karo laivyno uniformos. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 13, l. 35.

²⁰⁹ 1936 m. kovo 30 d. raštas karo technikos viršininkui Nr. 7579. *Ten pat*, l. 122–123.

išplaukiant į jūrą su karine įgula. Vakarų Europos heraldikoje panašūs kryžiai simbolizuoja krikštą, valdančiąją dinastiją, patriarchališkumą, ištikimybę senoms tradicijoms ir papročiams²¹⁰. Šie simboliai puikiai derėjo ir vienintelei „jūrų tvirtovei“ – laivui „Prezidentas Smetona“. Jeigu vis dėlto būtų norima keisti vėliavą, komisija siūlė ją keisti minimaliai: tautinė vėliava – Lietuvos trispalvė su dideliu juodu Vyčio kryžiumi abiejose pusėse jos viduryje, o pats kryžius – apvestas baltu kraštu. Be vėliavos, laivui dar reikalingas giuisas (tvirtovės vėliava), keliamas ant priekinio laivo stiebo, ir vimpelas, keliamas laivo gale. A. Kaškelis nusiuntė šių vėliavų projektus (tarpukario spaudos nuotraukose matyti, kad tai – sumažintos laivo vėliavos kopijos) Karo technikos štabui ir gavo leidimą pagaminti 3 giuisus ir 3 vimpelus²¹¹.

Atkūrus Lietuvos valstybę ir laivyną, kilo klausimas: kokia turėtų būti KJP vėliava? Senoji vėliava buvo blogai matoma tamsiu paros metu, todėl atsigręžta į britus, senuosius „*laivyno madų diktuotojus*“. Vėliavos idėją pasiūlė A. Leišis, nes buvo matęs, kad panašią naudojo tarpukario buriuotojai. Jis nuvyko pas buvusį laivo „Prezidentas Smetona“ jūreivį J. Marcinkevičių ir parodė jam pasiūtą pavyzdį, o šis patvirtino, kad tokią vėliavą ketinta patvirtinti prieškarui, bet nebespėta. Projektas buvo pateiktas Heraldikos komisijai, ir ji patvirtino KJP ir tvirtovės vėliavas. „*Buriuotojai buvo nepatenkinti tokiu sprendimu, nesuprasdami, kad ne iš jų atėmė, o jie buvo pasisavinę KJP vėliavą*“, – sakė C. Norkus²¹².

1992 m. liepos 4 d. Atkuriamojo Seimo pirmininkas V. Landsbergis Pakrančių apsaugos rinktinei ir ALD laivams įteikė naujas patvirtintas²¹³ laivyno ir tvirtovės vėliavas: laivyno vėliavą – baltą su mėlynu kryžiumi, dalijančiu ją į keturias dalis, ir kairiajame viršutiniame kampe Lietuvos trispalvę²¹⁴, ir tvirtovės vėliavą (giuisą) – balto audeklo su mėlynos spal-

²¹⁰ Rimša, E. *Lietuvos heraldika*. Vilnius, 1998, p. 16–18.

²¹¹ 1936 m. balandžio 16 d. raštas karo technikos viršininkui Nr. 464. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 13, l. 125.

²¹² Norkus, C. *Tėvynės labui*. Klaipėda, 1999, p. 268.

²¹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Krašto apsaugos ministerijos Karinių jūrų pajėgų vėliavų patvirtinimo“. TAR, 1992-06-30, Nr. 504. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.AE7E18AD2E2A>

²¹⁴ Kariuomenės vėliavos. In *Lietuvos kariuomenė*. Prieiga per internetą: http://kariuomenė.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/kariuomenes_veliavos.html

vos inkaru centre. Inkaro viduryje įkomponuotas raudonas skritulys, jo centre – geltonos spalvos Gedimino stulpai. 2002 m. šis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas buvo panaikintas²¹⁵, o KJP ir tvirtovės vėliavos krašto apsaugos ministro įsakymu patvirtintos iš naujo²¹⁶, tik ši kartą patvirtinta tvirtovės vėliava buvo balta su Vyčiu raudoname fone²¹⁷. Tęsdamas jūrinės simbolikos puoselėjimo tradicijas, 2019 m. KJP vadas patvirtino dalinio vado vėliavą ir vimpelą²¹⁸. Tai ta pati 1 x 1,7 m KJP vėliava su 0,3 m iškarpa dešiniajame krašte, tik jos apatiniame kairiajame kampe dar įkomponuojamas KJP dalinio simbolis – herbas²¹⁹ (4 priedas). Analogiškai atrodė dalinio vado 0,5 x 1,7 m vimpelas.

Vienas tradicinių laivyno atributų buvo maršas. 1937 m. birželio 14 d. Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius atsiuntė laivo vadui pranešimą, kad Vlado Paulausko sukomponuotas „Jūreivių maršas“ nėra oficialiai patvirtintas, bet leidžiamas naudoti su visomis partitūromis. Kadangi maršas parašytas mišriam, o ne vyrų chorui, jį reikėtų perrašyti, nes natos per aukštos, todėl vyrams bus per sunku dainuoti. Atkurto laivyno vadovybės prašymu Stasio Žlibino eilėmis pagal Algimanto Raudonikio muziką buvo sukurtas KJP maršas „Mes – jūros kariai“. Jis pirmą kartą buvo atliktas 2012 m. lapkričio 23 d. per Lietuvos kariuomenės dienos minėjimo pokylį Kauno karininkų ramovėje.

Varpas – laivo širdis ir vienas pagrindinių atributų. Nekalbėsime apie jo tiesioginę paskirtį – pranešti apie pavojų, nes ji nusakyta Tarptautinėse laivybos taisyklėse. Pagerbiant šį simbolį, baigusio tarnybą laivo varpas nuimamas antras po vėliavos ir saugomas KJP muziejuje šalia laivo nuotraukos ir lentos su jo pavadinimu. Jis nėra perduodamas, utilizuojamas ar kitaip sunaikinamas. Tai saugotina vertybė ir buvusio „tarnybos draugo“ – jo savininko – laivo atminimas.

²¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 504 „Dėl Krašto apsaugos ministerijos Karinių jūrų pajėgų vėliavų patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“. TAR, 2002-07-03, Nr. 1042. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7F87EC0C2C1F>

²¹⁶ 2002 m. liepos 4 d. krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 1038 „Dėl Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų vėliavų patvirtinimo ir teikimo“.

²¹⁷ Vitkauskas, A. *Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos*. Vilnius, 2015, p. 49.

²¹⁸ 2019 m. kovo 12 d. Karinių jūrų pajėgų vado įsakymas Nr. V-205 „Dėl Karinių jūrų pajėgų dalinio vėliavos ir dalinio vado vimpelo patvirtinimo“.

²¹⁹ Vitkauskas, A. *Karinės jūrų pajėgos. Istorijos metraštis*. Vilnius, 2018, p. 511.

2015 m. KJP vadas patvirtino KJP laivo vado ženkle nuostatus²²⁰. Laivo vado ženklas – tai 25 mm skersmens aukso spalvos „Vėjų rožė“ (stilizuota aštuonkampė žvaigždės formos figūra, kurios spinduliai rodo vėjo kryptis ir simbolizuoja ištvermę bei drąsą jūroje), apjuosta apskritu aukšiniu lynu. Šis KJP lygmens skiriamasis ženklas teikiamas laivo vadui KJP vado įsakymu ir atimamas laivo vadą nušalinus nuo pareigų dėl šiurkščių tarnybos pažeidimų. Tebeinantis laivo vado pareigas karininkas šį ženklą segi žemiau juostelės su pavarde dešinėje, o buvę laivų vadai – kairėje pusėje.

2017 m. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras patvirtino KAS uniformų ir skiriamųjų ženklų etalonų aprašą, kuriame galutinai standartizuoti visų kariuomenės pajėgų karių laipsniai ir ženklai²²¹. Prie KJP ceremonijų uniformos karininkams ir karjeros puskarininkiams tvirtinami aukso spalvos, prie kasdienės ir laivo uniformos – aukso spalvos ženklai ant juodų movų. Specialistų laipsniai apvesti aukso spalvos apvadu, o vidurinė dalis tamsiai mėlynos spalvos. Jūreivių laipsnių skiriamieji ženklai yra įstrižos tamsiai mėlynos spalvos juostelės, tvirtinamos 30 laipsnių kampų²²². Karininkų laipsnių ženklai, kaip ir tarpukariu, – juostelės, suformuotos, kad susidarytų kilpa viršuje, kitos juostelės pagal laipsnį – plonesnės arba storesnės, arba tvirtinamas jų derinys. Laivo įgulos nario uniformos antsiuvas yra mėlynos spalvos, jame aukso spalvos siūlais išsiuvinėta turėtojo pavardė. Su laivo uniforma, tik esant laive, dėvima tamsiai mėlyna sportinio stiliaus su ilgu snapeliu kepurė, kurios priekyje išsiuvinėta kokarda – aukso spalvos inkaras su stilizuotais Gediminaičių stulpais, apjuostas ažuolo lapų vainiku ir užrašu „*Karinės jūrų pajėgos*“. Laivyno kario kostiumo sagos puoštos reljefiniu inkaru, kaklaraiščio segtukas – taip pat aukso spalvos inkaru tamsiai mėlynos spalvos skyde. Karininko kepurės ženklas – raudoname skyde sidabro spalvos Vytis ir aukso spalvos inkaras, apjuosti ažuolo lapų vainiku, ne karininkų kepurių ažuolo lapų vainikas nepuošia. Karininko diržas – juodos spal-

²²⁰ 2015 m. lapkričio 20 d. Karinių jūrų pajėgų vado įsakymas Nr. V-817 „*Dėl Karinių jūrų pajėgų laivo vado ženklo nuostatų patvirtinimo*“.

²²¹ 2017 m. gegužės 5 d. krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. V-386 „*Dėl Krašto apsaugos sistemos karių uniformų ir skiriamųjų ženklų etalonų aprašo patvirtinimo*“.

²²² Karių laipsnių ženklai. In *Lietuvos kariuomenė*. Prieiga per internetą: https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/kariu_laipsniu_zenklai_3554.html

vos, odinis, užsegamas aukso spalvos metaline sagtimi su reljefiniu inkaro ženkle, apjuostu ažuolo lapų vainiku. Kartą puošia aukso spalvos kutas, pritvirtintas prie aukso spalvos dirželio.

Šiandien heraldikos reikalavimų, spalvų, figūrų parinkimo taisyklių griežtai laikomasi, tačiau turėtume priekaištų KJP karininkų kepurų kokardai, kurioje inkaras įkomponuotas aukščiau už valstybės simbolį – Vytį. Taip neturėtų būti, valstybinės reikšmės simbolis negali būti vaizduojamas žemiau už tarnybos simbolį. Visoje kariuomenėje tarnybos ženklai yra vienodos formos – skydo. Laivyno ženkle pavaizduotas auksinės spalvos inkaras su Gediminaičių stulpais juodame fone su aukso apvažu²²³. Jis tvirtinamas tiek prie laivo, tiek prie ceremonijų uniformos dešinės rankovės. Tarnybos puslankio formos antsiuvas „*Karinės jūrų pajėgos*“ tvirtinamas prie rankovės virš ženklo. Juoda uniformų ir ženklų spalva perimta iš užsienio šalių, turinčių galias jūrines tradicijas, kaip ir auksinės ženklų ir laipsnių detalės, nes auksas simbolizuoja kilnumą, dorą, protingumą, šviesą ir Saulę.

Dabartinės emblemos yra gana modernios. Laivyno herbas labai lakoniškas ir paprastas, bet informatyvus – tai inkaras, kurio kotas pavaizduotas kaip Gediminaičių stulpai. Padalinių ir laivų herbuose galime įžvelgti miestų herbų detalių, jos ten atsirado ne atsitiktinai, o parodydamos glaudų bendradarbiavimą su Lietuvos regionų miestais, siekiant priartėti prie visuomenės ir visuomenę priartinti prie jūros ir karinio laivyno.

Naujieji simboliai – KJP vado pareiginė moneta ir KJP puskarininkio pareiginė moneta²²⁴ – įteikiami nerengiant didesnių ceremonijų, kasdienėje tarnyboje, kaip nedidelis suvenyras, norint padėkoti kariams už gerą tarnybą ar svečiams už bendradarbiavimą ir laivyno garsinimą. Tai 30 mm skersmens monetos, kurių vienoje pusėje pavaizduotas stilizuotas inkaras su užrašu „*Lietuvos kariuomenė Karinės jūrų pajėgos*“, o kitoje pusėje – pareiginis laipsnis (vado monetoje – pareigybinė vėliava²²⁵), lietuvių ir anglų kalbomis parašytas pareigų pavadinimas.

Tiek tarpukario, tiek dabartiniai karinių jūrų pajėgų skiriamieji žen-

²²³ Kariuomenės skiriamieji ženklai. In *Lietuvos kariuomenė*. Prieiga per internetą: http://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/kariuomenes_zenklai.html

²²⁴ Vitkauskas, A. *Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos*, p. 49.

²²⁵ 2002 m. sausio 10 d. krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 86. „*Dėl dalinių vadų pareigybinių vėliavų patvirtinimo*“.

kilai ir simboliai suteikia galimybę pažinti istoriją, išsiskirti savo profesinėje srityje, atstovauti savo padaliniui ir valstybei, sujungiant praeitį ir ateitį. Jų raida glaudžiai susijusi su laivyno vystymusi. Per penkerius laivyno gyvavimo metus naujų ženklų įteisinta nedaug: tai vėliava, maršas, kai kurios uniformos detalės. Saviraiškos galimybės buvo ribotos dėl šalies ekonominės situacijos, trūko būtiniausių daiktų. Dabar, palyginti su tarpukariu, pasikeitė kariuomenės finansinė situacija, prasiplėtė laivyno entuziastų ratas, jame tarnauja stiprūs idėjų generatoriai, kurie į simboliką žvelgia ir patrioto, puoselėjančio tautiškumą, ir kosmopolito, noriai priimančio pasaulio naujoves, akimis. Simboliai traktuojami kaip valstybės, profesijos atstovų pasididžiavimas, bet kartu perimami ir geri užsienio šios srities pavyzdžiai.

3.2. Jūrinių tradicijų perėmimas ir tęstinumas

Linkuvos gimnazijos mokytojas Juozas Gobis savo veikale „*Karo psichologijos bruožai*“ taip rašo apie karių prietarus ir tradicijas: „*Kariai inteligentai mėgsta prietarus labiau už civilius inteligentus. Tai kyla iš to, jog karininkai paprastai daugiau turi laisvo laiko, kurį reikia kuo nors užimti, kad ir pavyzdžiui, prietarais, ir jog karo tarnyba su visomis savo tradicinėmis etiketėmis ir formalinėmis aplinkybėmis trukdo kariams laisvą laiką pašvesti proto kultūrai.*“²²⁶ Plk. Konstantinas Žukas autoriui prieštariauja dėl „laisvo laiko“ ir jį kritikuoja bei apgailestauja, kad savo darbe karius labai apšmeižė. Tradicijos visais laikais buvo svarbios, nes dėl to, kad jų laikėsi, tautos išliko savitos, o profesijos – išskirtinės.

„*Kokias tradicijas mes turime? Atsakymas nesunkus – turime jų, bet labai nedaug, nes ant pirštų skaitant, dar atlieka neužlenktų ir vienos rankos pirštų*“, – rašė Jodauga 1938 m. „Karde“²²⁷, o jos visos buvo puoselėjamos sausumos kariuomenėje ir aviacijoje, laivyne jokių tradicijų nebuvo, tik A. Kaškelis pabandė kai kurias jų įvesti ir taikyti iš savo praeities tarnybos.

1918 m. pirmosios kariuomenės karinės tradicijos buvo formuojamos Italijos, Prancūzijos, Vokietijos ir carinės Rusijos kariuomenių pavyzdžiu, o 1935 m. įkurto karinio laivyno – pagal Didžiosios Britanijos, Nyderlandų ir kitų jūrinių valstybių, turinčių turtingą jūrinę patirtį, modelį.

²²⁶ Kritika ir bibliografija. Lietuvių knygos. *Mūsų žinynas*, 1924, Nr. 16, p. 225.

²²⁷ Jodauga. *Mūsų tradicijų reikalas*. *Kardas*, 1938, Nr. 2, p. 33.

Pagrindinės kariuomenės vertybės buvo valstybingumas ir tautiškumas, o svarbiausi simboliai – vėliava, herbas ir himnas. Tarpukario jūrininkai save suvokė kaip išskirtinę profesinę grupę. Jie savo išskirtinumą grindė tuo, jog atlieka specifines pareigas ir prievoles valstybei. O kariuomenė apskritai buvo suvokiama kaip tam tikras gyvenimo būdas, nuotyčiai, įdomi veikla, gebėjimų realizavimas, draugysčių mezgimas (socialinių tinklų plėtimas), socialinės garantijos, kurios gali būti suteiktos kariui ir jo šeimai.

Labai svarbu per viešųjų ryšių kampanijas pabrėžti ne vien kariuomenės, bet ir visų Lietuvos gyventojų vaidmenį užtikrinant šalies saugumą ir gynybą. Būtina kelti kario prestižą valstybėje ir formuoti teigiamą kariuomenės įvaizdį, aiškiau ir atviriau teikti aktualią informaciją apie kariuomenę, viešinti karių atliktus naudingus darbus visuomenei, akcentuoti karių pilietiškumą ir norą ginti Tėvynę ir garbingai atlikti savo pareigą²²⁸. Tokiu būdu Lietuvos kariuomenė galėtų užsitarnauti didesnę visuomenės moralinį palaikymą, pripažinimą, tai palengvintų verbavimą ir į tarnybą pritrauktų daugiau motyvuotų karių. Mases lengviau valdyti per jausmus, emocijas, nes nereikia galvoti, vertinti, o tradicijos yra jausmai, perduodami vieni kitiems. Jų tikslas yra vienyti. 1927 m. „Karde“ rašoma, kad „*minia yra pati pastoviausia tradicijų saugotoja ir daugiausiai priešinasi jų panaikinimui*“²²⁹, nors ne visos iš užsienio perimtos tradicijos artimos lietuvių dvasiai.

Nuo 1934 m. vasaros pradėta rengti Jūros šventė. Visa Lietuva dainavo „*Prie jūros aukštaičiai, prie jūros žemaičiai...*“ Pirmą kartą Jūros šventė buvo surengta 1934 m. rugpjūčio 12 d. Lietuvos Vakarų sąjungos iniciatyva. Joje dalyvavo 60 tūkst. miestiečių ir svečių, tarp jų – ir Lietuvos prezidentas Antanas Smetona, kuris paskelbė šventės pradžią. Tarpukariu jos metu buvo populiarinama jūreivystė, jūrinės profesijos, taip pat ir karo jūrininko. Šventėje dalyvavo svarbūs Lietuvos visuomenės atstovai, politikai. Atkeliavusiems į Jūros šventę nereikėjo aiškinti jūros reikšmės jaunos valstybės piliečiams, šventės dalyviai ir rengėjai tai puikiai suprato. Kaip pažymi Asta Daujotaitė, Jūros šventė tarpukariu turėjo ir ideologinę, propagandinę reikšmę, pritraukiant „*Didžiosios Lietuvos gyventojus*“

²²⁸ Vileikienė, E., Pocienė, A., Aleknevičienė, J. *Motyvacija tarnauti Lietuvos kariuomenėje*. Vilnius, 2015, p. 92.

²²⁹ Skausmas. *Tradicijos. Kardas*, 1927, Nr. 17–18, p. 242.

prie jūros, keliant jų „*jūrinį sąmoningumą*“²³⁰. Pajūrio gyventojams Jūros šventė nebuvo naujiena, nes jau 1927 m. Šventojoje ir 1928 m. Klaipėdoje ši šventė buvo švenčiama organizavus vietinius minėjimus.

Pirmą kartą švenčiant Jūros šventę, Lietuvos prezidentas Antanas Smetona su pasididžiavimu kreipėsi į tautą pabrėždamas, kad jam smagu, jog lietuviai jau supranta jūros svarbą ir pasiruošę ją ginti, kiek galės. 1939 m. praradus Klaipėdą, spaudoje su dideliu apmaudu prisimintos rugpjūčio 8–15 d. Jūros dienos Šventojoje akimirkos, kai, netekus keturių penktadalių pajūrio, šventės dalyvių nuotaika nebuvo tokia pakili, kaip anksčiau, nes laivyną sudarė vos keli žvejybiniai laivai, sportiniai burlaiviai ir „*lyg ne savo mažan kieman patekęs, liūdnas ir išdidus vieningas mūsų karo laivas „Prezidentas Smetona“*“, – rašė J. Šimoliūnas²³¹. Tačiau šventė vis tiek įvyko, Moterų tautiniam laivynui remti draugija A. Kaškeliui padovanojo vimpelą, o jūrų skautai – trimitą. Palangoje ir Kaune vyko vandens sporto – plaukimo ir irklavimo – rungtynės. Po iškilmingų kalbų prasidėjo jachtų regata, jai startą davė viešėjęs finansų ministras J. Sutkus²³². Jūros šventė tarpukariu netapo gilia tradicija, tačiau ideologinės galimybės buvo su kaupu išnaudotos: buvo rengiamos pamaldos, sakomos iškilmingos kalbos, organizuojamos regatos, koncertai, įvairios varžybos. Be to, ne visa šventinė programa patiko Klaipėdos krašto gyventojams, o tai sunkino Didžiosios ir Mažosios Lietuvos lietuvių „*suartėjimą*“.

Vainikų žuvusiesiems į jūrą leidimo ceremonija yra bene brangiausia karo jūrininkams. Ši tradicija – kasmetė ir viena seniausių Jūros šventės tradicijų, atsiradusi dar 1934 m. ir tęsiama iki šiol. Iškilminga ceremonija jūroje kiekvienais metais yra pagerbiami joje žuvusieji arba žmonės, paaukoję savo gyvenimą, kurdami jūrinės valstybės pamatus, garsindami Lietuvą, puoselėdami ir kurdami mūsų valstybės jūreivystės istoriją. Šioje ceremonijoje dalyvavo tiek tarpukario, tiek dabartiniai Lietuvos Respublikos prezidentai.

Nors Nepriklausomybės diena Lietuvoje, organizuojant tam tikras ceremonijas, jau buvo švenčiama nuo 1919 m. Klaipėdoje, anot V. Vareikio

²³⁰ Daujotaitė, A. „*Jūrinės valstybės*“ įvaizdžio formavimas Lietuvoje 1923–1940 m.: ideologija ir praktika“ [magistro baigiamasis darbas]. Klaipėda, 2008, p. 38.

²³¹ Šimoliūnas, J. Jūros savaitei praėjus. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 3, p. 83.

²³² Šimoliūnas, J. Jūros savaite – pradžia didelių darbų. *Ten pat*, p. 107–110.

ir V. Jokubausko, Vasario 16-oji nerengiant didesnių viešų iškilmių minėta tik 1925 m.²³³ Tada miestas puošėsi trispalvėmis, o kariams pražygiavus gatvėmis buvo aukojamos šv. Mišios, parodytas spektaklis „*Amerika partyje*“. Istorikas V. Safronovas pažymėjo, kad Klaipėdos įgulos paradas valstybinių švenčių metu buvo tapęs įprastu kasmečiu ritualu²³⁴, o jame karo laivo įgulai atstovaudavo jūreivių būrys. Jūreiviai žygiuodavo ne tik Klaipėdos, bet ir Kauno gatvėmis Lietuvos nepriklausomybės, Kariuomenės ir visuomenės dienos proga. Tradiciškai per šias šventes jūrininkai dalyvaudavo šv. Mišiose, giedodavo „Tautišką giesmę“²³⁵.

1939 m. Vasario 16-oji daugumai Klaipėdos gyventojų jau buvo įprasta darbo diena, tik Klaipėdos įgulos kariai, tradiciškai pražygiavę miesto gatvėmis, sudalyvavo šv. Mišiose ir išsiskirstė po savo dalinius²³⁶. Pasak prof. V. Vareikio ir dr. V. Jokubausko, praėjus metams po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, „1991 m. Vasario 16-osios renginiai Klaipėdoje vyko su gedulo žyme“²³⁷, o vėlesnės šventės tapo kasmetės. Iki šiol tęsiamos atkurtos tradicijos: rengiami paradais Atgimimo ir Teatro aikštėse, koncertai, minėjimai, šv. Mišios ir priėmimai savo bendruomenėse. Vienas neatsiejamų šios šventės atributų – KJP orkestro koncertai Marijos Taikos Karalienės bažnyčioje, miesto viešosiose erdvėse gyventojams ir svečiams ir Klaipėdos įgulos karių paradas, kurį priima ir pirmas pasveikina KJP vadas – Klaipėdos įgulos viršininkas.

Labai svarbi šventė – dalinio įkūrimo sukaktis, todėl išliko graži tradicija vadui aplankyti budinčius karius, pasveikinti tuos, kurie negali švęsti Ramovėje ar už dalinio teritorijos, ir parodyti pavaldiniams, kad jie yra tokie pat svarbūs kasdienėje veikloje ir per šventes. Liepos 4-oji – KJP atkūrimo diena, dalinio šventė, kai rikiuotėje dalyvauja visi ne tarnyboje esantys kariai. Pakeliamos Valstybės, Tvirtovės ir KJP vėliavos, atėjęs vadas pasveikina karius, KJP orkestras sugroja himną, suteikiami aukš-

²³³ Vareikis, V., Jokubauskas, V. *Nepriklausomybės diena. Vasario 16-osios minėjimas Klaipėdoje. Klaipėda*, p. 9.

²³⁴ Ten pat, p. 11.

²³⁵ 1937 m. gegužės 23 d. Kariuomenės ir visuomenės dienos programa. LCVA, f. 832, ap. 1, b. 27, l. 88.

²³⁶ Vareikis, V., Jokubauskas, V. *Nepriklausomybės diena. Vasario 16-osios minėjimas Klaipėdoje*, p. 13.

²³⁷ Ten pat, p. 19.

tesni laipsniai, paskatinami nusipelnusieji, įteikiami kapeliono pašventinti KJP karininkų kardai, o po ceremonijos visi vyksta į Marijos Taikos Karalienės bažnyčią išklaustyti laivynui skirtų šv. Mišių. 2012 m. šia proga įvesta nauja tradicija – Jūrinės praktikos rungčių varžybos, kurias sudaro 1 jūrmylės (1852 m) bėgimas su fenderiu²³⁸, jūrinės metlinės²³⁹ metimas, laivo valtės irklavimas ir jūrinio katerio tempimas. Per šventinę rikiuotę nugalėtojai apdovanojami KJP vado pereinamuoju prizų, kuris paskui padalinyje saugomas garbingoje vietoje iki kitų metų. Prizas – senovinio burlaivio artilerinio pabūklo kopija, pagaminta iš 40 mm artilerijos sviedinių gilzių. Varžybose dalyvauja tik KJP padaliniai, nors kiti kariuomenės daliniai taip pat norėtų pasigalynėti su jūrininkais ir ne kartą yra prašę leisti prisijungti, bet to nenumato varžybų nuostatai. Nugalėjusio padalinio pavadinimas ir pergalės data išgraviruojami ant prizo²⁴⁰.

Kiekvienas karys, lipdamas trapu į karinį laivą (Lietuvos ar užsienio), prieš žengdamas ant jo denio, privalo pasisukti į laivo gale plevėsuojančią KJP vėliavą ir atiduoti jai pagarbą. Išlipant iš laivo taip pat atiduodama pagarba vėliavai. Civilinius rūbus dėvintys asmenys trumpam sustoja prieš lipdami ant denio ar nulipdami nuo jo. Tradicija atiduoti pagarbą vėliavai yra vienas senųjų karinių laivynų papročių.

Vado laivui suteikimas – tai viena tradicijų, jau oficialiai įrašytų į Rikiuotės ir karinių ceremonijų vadovą²⁴¹. Kaip straipsnyje jau buvo minėta, atkurto laivyno karo laivams suteikiami Baltų genčių pavadinimai, kad būtų išlaikomas ryšys su Lietuvos istorija ir valstybėje gyvenančių regionų žmonėmis. Ceremonijoje dalyvauja laivo krikštamotė – savivaldybės, kurios regiono vardu krikštijamas laivas, atstovas, kapelionas, kuris pašventina laivą, orkestras, pajėgų vadas, atidengiama laivo pavadinimo

²³⁸ **Fenderis** – kamštinis, guminis laivo bortų amortizatorius, apsaugantis nuo smūgių į priepilauką, į kito laivo bortą (moksl. redaktorius).

²³⁹ **Jūrinė metlinė** – virvė su bumbulu gale, kurią iš laivo denio jūreivis meta į krantą laivui švartuojantis (moksl. redaktorius).

²⁴⁰ Karinių jūrų pajėgų kariai varžėsi Jūrinės praktikos rungčių varžybose. In *Lietuvos kariuomenė* [interaktyvus], 2014-07-14 [žiūrėta 2021-01-23]. Prieiga per internetą: https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/archyvas_2643/2014_m_archyvas/2014_-_07_naujienu_archyvas/kariniu_juru_pajegu_kariai_varzesi_jurines_praktikos_rungciu_varzybose.html?backlink=%252F%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html

²⁴¹ 2020 m. kovo 25 d. Lietuvos kariuomenės vado įsakymas Nr. V-406 „Dėl Lietuvos kariuomenės rikiuotės ir karinių ceremonijų vadovo patvirtinimo“.

lenta ir iškeliama laivo simbolinė vėliava, laivo vadui įteikiamas pasirašytas krikšto aktas. Nuo tada prasideda laivo bendradarbiavimas su savivaldybe – krikštamote. Laivas „Dzūkas“ bendradarbiauja su Alytaus miestu, „Aukštaitis“ – su Biržais, „Sėlis“ – su Utena, „Žemaitis“ – su Telšiais, „Jotvingis“ – su Druskininkais, „Kuršis“ – su Klaipėda, „Skalvis“ – su Šilute, „Sūduvis“ – su Vilkaviškiu, Jūros ir pakrančių stebėjimo tarnyba – su Palangos savivaldybe²⁴². Į karo laivų heraldiką yra įtraukti miestų, su kuriais bendradarbiaujama, herbai. Įgulų nariai dalyvauja miestų šventėse, o miestų atstovai kviečiami į iškilmingus renginius pajėgose, ekskursijas laivuose.

Dar viena jūrinė tradicija, kurią reikėtų paminėti, – tifono signalo, kuris gaudžia atsisveikinant su laive tarnybą baigusiu laivo vadu, naudojimas. Tifonas – garsinis prietaisas, skirtas signalizuoti kitiems laivams jūroje per rūką arba siekiant atkreipti dėmesį ir įspėti apie savo ketinimus manevruojant. Laikydami tradicijų, karo laivai pagerbia gaudžiančiais visų turimų tifonų signalais. Tarnybą baigusiam laivo vadui įteikiamas vimpelas, kabėjęs laive jo tarnybos metu, o jį pakeisiančiam – naujas. Žuvus (mirus) laivo vadui tiek jūroje, tiek uoste, laivo vimpelas nuleidžiamas ir laidojamas kartu su vadu²⁴³.

A. Kaškelis į savo mokymo programas buvo įtraukęs paskaitas, kaip jūroje pasisveikinti su prasilenkiančiais karo ir civiliniais laivais. To nebuvo įrašyta į jokias kariuomenės taisykles, bet senas jūrininkas žinojo, kad šios tradicijos turi laikytis ir jo laivas. Jūrinėje praktikoje pasitaiko, kad civiliniai laivai, praplaukdami pro karo laivą, iki pusės stiebo nuleidžia savo valstybės vėliavą. Karo laivas jam atsako taip pat nuleisdamas savo vėliavą, o paskui ją pakeldamas. Tik po to civilinis laivas vėl pakelia savo vėliavą. Tokius manevrus karo laivai dabar dažniausiai atlieka prasielenkdami su dideliais keltais, kai jie būna labai arti. Su karo laivais šviesiu paros metu prasielenkiant pagarba atiduodama vienas kitam. Pirmasis pagarbą atiduoda žemesnio laipsnio arba tokį pat laipsnį, tik vėliau gautą, turintis laivo vadas. Budintis (angl. *watch*) karininkas, likus apie 0,2 jūrmylės iki artėjančio laivo, duoda komandą viršutiniame denyje esantiems kariams išsirikiuoti. Laivo vadas arba pavaduotojas, likus apie 0,1 jūrm-

²⁴² Vitkauskas, A. *Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos*, p. 47.

²⁴³ 2020 m. kovo 25 d. Lietuvos kariuomenės vado įsakymas Nr. V-406 „Dėl Lietuvos kariuomenės rikiuotės ir karinių ceremonijų vadovo patvirtinimo“.

lės, išeina ant tiltelio ir atsistoja. Laivams prasilenkiant žemesnio laipsnio laivo vado budintis karininkas švilpia pirmas, išsirikiavę kariai atiduoda pagarbą, tada švilpia kito laivo atstovas ir jo jūreiviai taip pat atiduoda pagarbą. Kad ši tradicija neliktų tik paprotys, 2020 m. ji buvo įtraukta į *Karinį jūrinį ceremonialą*²⁴⁴.

Karininko kardo įteikimas ir pirmojo karininko laipsnio suteikimas – neabejotinai svarbiausias įvykis kariui dvasine prasme, kaip ir žodžiai: „*Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!*“ Tarpukario Karo mokyklos absolventams buvo įteikiami kardai, tačiau kai kurie „*vėliau grąžina taip iškilmingai gautąjį kardą... į sandėlį <...>, nors jį tegalėtų atimti tik tai teisma kartu su karininko vardu ir laipsniu*“, – rašė L. Zibavičius 1938 m. „Karde“²⁴⁵. Tarpukario nuotraukose A. Kaškelį matome dėvintį britų pavyzdžio uniformą ir segintį kardą. Atkurtos Lietuvos kardai yra švedų pavyzdžio. Pirmieji buvo įteikti Švedijos jūrų karo akademijos absolventams Dariui Matuizai, Jonui Vyšniauskui ir Svajūnui Bandzevičiui 1997 m. Kardo įteikimo ceremonijos, naudojimo, jo atėmimo tvarka²⁴⁶ nusako, kad ceremonijos metu kardas yra pašventinamas ir įteikiamas tariant prieškarį vartotą frazę. Karininkas, gavęs kardą, linkteli galvą, įstumia kardą į makštį, pasuka rankena į viršų, paėmęs jį kaire ranka, nuleidžia prie kairės kojos, atiduoda pagarbą KJP vadui, atsako „*Tėvynės labui*“ ir apsisukęs grįžta į savo vietą rikiuotėje. Jūrinės mokymo įstaigas baigusius karininkams kardai įteikiami iš karto, visiems kitiems – ne mažiau kaip 10 metų nepriekaištingai ištarnavus KJP. Kardas nešiojamas vilkint karininko ceremoniją ir vakarinę uniformas išskirtinėmis progomis ir iškilmingų renginių metu. Grąžinti kardą privaloma, jei karininkas atleidžiamas iš tarnybos negarbingai. Kariui, išėjusiam į atsargą pagal ištarnautus metus ar dėl sveikatos, žuvus ar mirus (jei žūtis aplinkybės nėra susijusios su kario vardo pažeminiu), kardas paliekamas, jeigu jam palikta teisė nešioti uniformą.

2002 m. buvo įsteigtas KJP karininkų klubas. Jo tikslas – puoselėti laivyno karininkų tradicijas, dalyvauti labdaros projektuose, rūpintis karininkų ir jų šeimų kultūrine veikla. Įsteigę klubą karininkai kaip garbės

²⁴⁴ Ten pat.

²⁴⁵ Zibavičius, L. Tradicijos. *Kardas*, 1938, Nr. 12(290), p. 281.

²⁴⁶ 2011 m. rugpjūčio 1 d. Karinių jūrų pajėgų vado įsakymas Nr. V-560 „Dėl Karinių jūrų pajėgų karininko kardo nuostatų tvirtinimo“.

2 pav. Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų karininko žiedas. *Autorės nuotr.*

ir pasididžiavimo ženklą patvirtino KJP karininko žiedo eskizą, jo aprašymą ir pažymėjimą²⁴⁷. Žiedai yra vardiniai, turi numerį, juos nešioti gali visi karininkai, kurie tarnauja ar tarnavo KJP ir turėjo Lietuvos Respublikos KJP karininko laipsnį. Aukso žiedai (2 pav.) puošti safyro akmeniu, kurį juosia užrašas „*Lietuvos karinės jūrų pajėgos*“, vienoje pusėje (ant šono) po KJP ženklu išgraviuojama kario kraujo grupė, kitoje

je – numeris, apačioje, vidinėje pusėje, prašymas „*Dieve, laimink Lietuvą*“. Žiedų gamyba finansuojama iš asmeninių lėšų, jie nešiojami laikantis krašto apsaugos ministro patvirtintų Kario aprangos ir ekipuotės dėvėjimo nuostatų.

Neatsiliko nuo karininkų KJP jūreiviai ir puskarininkiai, 2008 m. įkūrę Laivūnų klubą. Jie taip pat užsiima labdaringa veikla, klubo nariams ir jų šeimoms organizuoja ekskursijas, pažintines keliones, švenčia tradicines metų ir profesines šventes. Tradicija yra tapusi ir kasmetė kalėdinė gerumo akcija, kai KJP kariai savo surinktomis lėšomis paremia sunkiai besiverčiančias Klaipėdos miesto šeimas arba į tokią situaciją dėl pačių ar artimųjų ligos patekusius savo bendruomenės narius²⁴⁸.

Nuo 2017 m. pradėti organizuoti *KJP karininkų pusryčiai*. Pusryčiams parenkama kavinė mieste, pakviečiamas įdomus žmogus pranešimo karininkams aktualia tema skaityti, vyksta diskusijos. Renginys trunka apie 1,5–2 val., po to visi grįžta į tarnybos vietas. Jo metu karininkai gali pabendrauti tarpusavyje, aptarti einamuosius reikalus. Vienuose pusryčiuose dalyvavo ir krašto apsaugos ministras Raimundas Karoblis, jis buvo maloniai nustebintas šios naujos ir tokios gražios tradicijos.

Jeigu karininkas tuokiasi vilkėdamas uniformą, tai tarnybos draugai išėjusius iš santuokos registravimo vietos jaunavedžius pasitinka arka,

²⁴⁷ 2002 m. lapkričio 10 d. Karinių jūrų pajėgų vado įsakymas Nr. 454 „Dėl Karinių jūrų pajėgų karininko žiedo patvirtinimo“.

²⁴⁸ Vitkauskas, A. *Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos*, p. 48.

padaryta iš pakeltų karininkų kardų. Nuotakai primenama, kad ji „*ište-
kėjo už laivyno*“: visada turės remti ir palaikyti ne tik savo sutuoktinį, bet
ir visą naują „*karišką šeimą*“. Ši tradicija perimta iš užsienio šalių kariuo-
menių ir laivyne gyvuoja jau daugiau kaip dvidešimt metų²⁴⁹.

Atskirai norėtume išskirti prietarus, kaip neatsiejamą gyvenimo
laivyne dalį. Jau tarpukariu penktadienis, 13 d., buvo nelaimių pranašas:
tą dieną nebuvo plaukiama į jūrą, o jeigu vis dėlto tai įvykdavo, viskas
baigdavosi nuostoliais arba tragiškai²⁵⁰. Tai taikytina visoms šalims, ne tik
Lietuvai. Į jūrą penktadienį, 13 d., neplaukiama ir dabar, laivams nesu-
teikiamas borto numeris „13“, nes, jūrininkų įsitikinimu, laivas būtų pa-
smerktas nelaimėms. Trijų vienodų skaičių minėjimas būnant jūroje taip
pat priskiriamas prie blogų ženklų, pvz.: jeigu laivo kursas turi būti 333,
vairininkui jis nusakoma kitais žodžiais („kursas 332 ir pridėk vieną“), ir
jis viską puikiai supranta.

Barzdos neskusti visą buvimo jūroje laiką, nes kartu su plaukais „*nu-
skutama sėkmė*“, – tai irgi daug kartų pasitvirtinęs prietaras, kurio šiuo-
laikiniai KJP kariai paisy. A. Kaškelis nuotraukose taip pat barzdotas.
Kruopščiai kariai nusiskuta tik išlipę į krantą. Laive negalima švilpauti,
nes tai gali prišaukti audrą. Plaukiant laivui po tiltu, blogas ženklas, jei
juo važiuoja spec. tarnybų mašinos su švyturėliais – vadinasi, laivui gali
prireikti šių tarnybų paslaugų: greitosios medicinos, policijos ar gaisri-
nės. Kiekvienas laivas gali paisyti savo prietarų. Jeigu kažkokie įvykiai jo
įguloje įvyko pakartotinai, sukuriamos naujos tradicijos.

Tarpukariu jūrinių tradicijų beveik nebuvo, tačiau atkurtame Lietuvos
laivyne jos labai puoselėjamos, gerbiamos ir dažnai jų laikomasi. Reikš-
mingi papročiai turi tam tikrą auklėjamąją reikšmę, todėl daug sukurta
naujų. Tradicijos išlaiko kultūrinį įvaizdį ir teikia moralinį pasitenkinimą
priklausantiems didelei karinio jūrų laivyno šeimai. Tarpukariu karius
slėgė finansiniai sunkumai, priešiška nusiteikusių kaimyninių valstybių
tradicijų perimti nenorėta, o vakarietiškos sunkiai skynėsi kelią ir plito,
nes nebuvo tiek daug išradingų asmenų, galinčių perduoti gerąsias patir-
tis. Dabartiniai KJP kariai dalyvauja tarptautinėse pratybose ir misijose,

²⁴⁹ Viena gražiausių kariškų tradicijų – kodėl nuotakai kardu suduodama per užpakalį?
[interaktyvus], 2019-03-18 [žiūrėta 2019-12-30]. Prieiga per internetą: [http://m.techno-
logijos.lt/cat/373/article/S-74269?utm_source=ms2](http://m.technologijos.lt/cat/373/article/S-74269?utm_source=ms2)

²⁵⁰ Thomas, L. 13 penktadienis. Nelaimių diena jūrininkams. *Jūra*, 1936, Nr. 1, p. 15.

todėl gražių, įdomių tradicijų perima iš NATO šalių kolegų, taip praturtindami jau nusistovėjusių savo tradicijų sąrašą. Visais laikais tradicijos padėjo ir dabar padeda kurti teigiamą KJP įvaizdį visuomenėje ir skatina rinktis jūrininko profesiją.

IŠVADOS

1. Jūra ir su ja susijusios jūrinės tradicijos tarpukario lietuvių gyvenime išskildavo fragmentiškai. Prie Baltijos jūros marinistinių paveldą kūrė kitos valstybės – Lenkija, Vokietija ir Rusija. Lietuvai užėmus Klaipėdą, laivynas buvo reikalingas lygiai tiek, kiek galėjo duoti ekonominės naudos. Po jos prijungimo į uostamiestį iš Didžiosios Lietuvos atvykę darbininkai ir šauktiniai kultūriškai skyrėsi nuo vietos gyventojų. Skyrėsi ir Lietuvos laivyno kontingento kultūrinis lygis. Nors 1923 m. prie Kauno technikos mokyklos įkurtas Jūreivystės skyrius veikė tik kelerius metus, 1935 m. įsteigiamam Lietuvos karo laivynui specialistų rengimo centro nebuvo. Laivo „Prezidentas Smetona“ karininkai buvo išsilavinę, nes karo ir specialybės žinių (mokslus baigę) ir praktikos įgijo užsienio institucijose, o puskarininkiai ir eiliniai jūreiviai buvo ugdomi pagal laivo vado A. Kaškelio sukurtus mokymo planus. O Estijoje, nors jos Jūreivystės mokykla taip pat veikė vos kelerius metus (1920–1923), Jūrininkystės kursas buvo dėstomas Estijos karo akademijoje, tai praplėtė estų galimybes lavinti jūrininkus. Estai savo karininkus siuntė mokytis į užsienį, kaip ir lietuviai bei latviai. 1935 m. Latvija įsteigė Karo mokymo centrą. Jį sudarė Aukštoji karo mokykla, Karo mokykla ir Karininkų kursai, rengiantys specialistus Rygoje ir Liepojoje taip pat ir laivyno poreikiams. Lenkijoje jūrų karo mokyklų sistema veikė nuo 1921 m., jose karininkai rengiami iki mūsų dienų. Tarpukariu Lietuvos, palyginti su kaimyninių šalių, jūrininkų rengimas buvo silpniausias.

2. Atgavus nepriklausomybę, iki Lietuvai įstojant į NATO, jos KJP karininkai buvo rengiami užsienio jūrų karo akademijose, tačiau nuo 2012 m. specialistai pradėti rengti Lietuvos aukštojoje jūreivystės mokykloje, kuri tapo pagrindine jo personalo rezervo rengimo baze. Pažymėtina, kad tiek tarpukario, tiek dabartinių jūrininkų siektinos kompetencijos panašios: tai lyderystė, techninis pasirengimas, profesionalumas, gera reputacija, lojalumas, gebėjimas bendrauti, atsakomybės už paveldo

išsaugojimą jausmas, atsakingumas, garbingumas ir ištvermingumas. Karo tarnyboje aukštesnieji vadai vykdė tik tai, kas teisėta, ir to paties reikalauja iš pavaldinių. Tarpukariu ir dabar vienas pagrindinių siekių – būti savo srities ekspertais, įgyti kuo aukštesnę kvalifikaciją nuolat treniruojantis, gebėti prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, laikytis etikos normų ir duoto žodžio, priesaikos, tokiu būdu įrodant, kad prireikus bus pasipriešinta agresoriui. Moraliniai autoritetai ir išugdyta asmenybė tiek tarpukariu, tiek dabar valstybės interesus iškelia aukščiau už asmens savausaus instinktą.

Tarpukario metais Klaipėdos uostas plėtėsi sparčiai, augo krovinių apyvarta, tačiau Klaipėdos krašto integracija į Lietuvos valstybę vyko lėtai. Vietos gyventojų pasipriešinimas buvo juntamas visose srityse – nuo kalbos vartojimo, lietuvių skyrimo į autonominės valdžios kuruojamas pareigas iki iškabų mieste. Tarpukario Lietuvos karinėje doktrinoje pavojaus atveju siūloma gintis traukiantis į šalies gilumą, o ne į pasienį. Kauno jūrų skautų propaganda buvo labiau išimtis, teigianti, kad Klaipėda taip pat yra Lietuvos dalis, tad ir ją reikia ginti. Karinio laivyno įkūrimui labiausiai pasitarnavo visuomenininkai, nes Lietuvos Vyriausybės parama buvo labai kukli, o tai rodo, kad tuo metu nebuvo aiškios jūrinės politikos. Kaimyninės Estija ir Lenkija savo laivynus įkūrė 1918 m., Latvija – 1919 m., o Lietuva – tik 1935 m. Kad ir kokia buvo skeptikų nuomonė, Lietuvos laivynas vykdė savo funkcijas, jo personalas mokėsi, stengėsi perimti patirtį, sportavo, leido laisvalaikį ir kūrė šeimas Klaipėdoje.

Laivyno raida priklauso nuo galimų priešių, kurie tobulėja ir sparčiai didina savo pajėgas, nuo ekonominio šalies vystymosi, valstybės ir kariuomenės vadovybės ambicijų. Tarpukario Lietuvos karinis laivynas buvo labai silpnas, palyginti su kaimynų, jiems nusileido laivų kiekiu ir ginkluote. Valstybės galimybės buvo ribotos, o įgyvendinti, kas buvo suplanuota, trūko laiko. Tarpukario karo laivyną kūrė ir jame tarnavo buvę carinės Rusijos, o atkūrė XX a. pabaigoje buvę Sovietų Sąjungos karininkai. Tai buvo ir privalumas, ir trūkumas: šie žmonės puikiai išmanė Rusijos – pagrindinio potencialaus Lietuvos priešo – gynybos ir puolimo planus, galėjo vertinti jos pajėgų efektyvumą ir galimybes, Rusijos karinę doktriną, pasirengimą ir karių mentalitetą, jų karo psichologiją, tačiau kilo abejonių, ar jie tikrai yra lojalūs Lietuvai. Tačiau šie nuogastavimai nepasitvirtino. Geopolitinė padėtis suvienijo Lietuvos kaimynės vykdy-

ti NATO kolektyvinės gynybos užduotis Baltijos jūroje. Nuo XX a. pabaigos aktyviai bendradarbiaujama ir su buvusia tarpukario priešininke Lenkija karinėje srityje tiek sausumos, tiek jūrų apsaugos klausimais.

3. Tarpukario Lietuvos laivynas neturėjo savitų kultūrinių tradicijų, kaip Šiaurės Europos laivynai, todėl jūrinės tradicijos lietuviams ilgai buvo svetimos. Tradicijų perėmimas – tai priartėjimas prie laivyno dvasios, labai naudinga ir vertinga patirtis ugdant šiandieninę jūrininkų kartą. Vieningumo jausmą sukuria tradicijų išmanymas ir jų laikymasis, juk be tradicijų mes esame tik paprasti samdomi darbuotojai. Per penkerius tarpukario laivyno gyvavimo metus jūrinių simbolių ir tradicijų sukurta ir integruota nedaug – tai vėliava, maršas, karininko kardas, kai kurios uniformos detalės, Jūros šventės šventimas, vainikų žuvusiesiems jūroje leidimas, Vasario 16-osios paradai, prasilenkimo jūroje su karo ir civiliniais laivais tvarka. O pastaraisiais metais buvo įvesta nemažai naujų tradicijų ir ženklų: laivo vado ženklas, KJP ir padalinių herbai, vado ir vyriausiojo puskarininkio pareiginės monetos. Populiariu tapo laivams suteikti Baltų genčių pavadinimus, bendradarbiauti su miestu – laivo krikštamote, naudoti tifono signalą atsisveikinant su laivo vado, steigti KJP karininkų ir laivūnų klubus, teikti KJP karininko žiedus, rengti KJP karininkų pusryčius. Visa tai motyvuoja KJP kontingentą, padeda išlaikyti kultūrinį įvaizdį ir teikia moralinį pasitenkinimą priklausantiems šioms pajėgoms, o teigiamas KJP įvaizdis visuomenėje skatina jaunuolius rinktis karo jūrininko kelią.

PRIEDAI

1 priedas. Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos turėti laivai tarpukariu

Eil. nr.	Laivo tipas	Estijos laivai ²⁵¹	Vanden-talpa	Latvijos laivai ²⁵²	Vanden-talpa	Lietuvos laivai	Vanden-talpa	Lenkijos laivai ²⁵³	Vanden-talpa
1.	Prieštorpedinis laivas	„Lenuk“ „Vambola“	1800 t 1585 t	-	-	-	-	-	-
2.	Torpedinis kateris	„Sulev“	250 t	-	-	-	-	-	-
3.	Kranto apsaugos laivas	„Laine“ „Key“ „Mardus“	400 t 130 t 180 t	-	-	-	-	-	-
4.	Eskadrinis minininkas	„Surop“ „Ristna“	500 t 500 t	„Imanta“ „Viesturs“	250 t 250 t	-	-	„Witcher“ „Burza“ „Grom“ „Bryslawicka“ „Gryf“ „Garland“ „Piorun“ „Orkan“	1540 t 1540 t - - 2250 t - - -
5.	Minų traluotojas	„Kaley“ „Trall“	50 t 50 t	„Virsaits“	525 t	„Prezidentas Smetona“	525 t	„Jaskolka“ „Czajka“ „Mewa“ „Rybitwa“ „Czapla“ „Zuraw“	183 t 183 t 183 t 183 t 183 t 183 t
6.	Povandeninis laivas	„Lembit“	820 t	„Ronis“ „Spidola“	385 t 385 t	-	-	„Will“ „Zbak“ „Rys“ „Orzel“ „Sep“	980 t 980 t 980 t 1100 t 1100 t

²⁵¹ Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, p. 145–146.²⁵² Ten pat, p. 143. 83²⁵³ The Polish navy in WW2. Prieiga per internetą: <https://www.naval-encyclopedia.com/ww2/polish-navy>

7.	Ledlaužis	„Suurtyll“ „Juri-Vilhs“ „Tasupa“	4800 t 3800 t 1100 t	„Krisjans Voldemars“	-	-	-	-	-
8.	Mažasis kovinis laivas (kanonierė)	„Tartu“	-	-	-	-	-	„General Haller“ „Komendant Pilsudski“	- -
9.	Didysis kovinis laivas	-	-	-	-	-	-	„Kaszub“ „Mazur“	381 t 350 t
10.	Kreiseris	-	-	-	-	-	-	„Dragon“ „Conrad“	- 4990 t
11.	Garlaivis	„Ahti“ „Laina“	-	-	-	-	-	-	-
12.	Upių žvalgybinis laivas	-	-	-	-	-	-	„Krakow“ „Wilno“ „Warsawa“ „Horodyszcz“ „Morzyk“ „Pinsk“	80 t 80 t 110 t 110 t 110 t 110 t
13.	Motorlaivis	-	-	-	-	-	-	„Savanoris“ ²⁵⁴ „Lietuvaitė“ ²⁵⁵ „Aitvaras“ „Žaibas“ „Partizanas“ ²⁵⁶ „Šaulys“ ²⁵⁷	- - 16 t 16 t - -

²⁵⁴ 1940 m. liepos 4 d. aktas Nr. 1320. LCVa, f. 832, ap. 1, b. 58, l. 140.

²⁵⁵ Ten pat.

²⁵⁶ Ten pat, l. 138.

²⁵⁷ 1939 m. gegužės 24 d. raštas Kariuomenės tiekimo viršininkui Nr. 6282. Ten pat, l. 212.

2 priedas. Lietuvos kariuomenės kariniai laivai, jų techniniai
ir taktiniai duomenys (2021 m. sausio 1 d.)²⁵⁸

Eil. nr.	Borto numeris, laivo pavadinimas	Pastatymo metai	LK KJP naudoja nuo	Įgula	Vanden-talpa, t	Ilgis, m	Plotis, m	Grimzlė, m	Greitis, mazgai	Ginkluotė
1.	N42 „Jotvingis“	1977	2006	48	1750	64,8	12	4,9	15	2 „Bofors“ 40 mm pabūklai, 2 MG3 kulkosvaidžiai, radioelektroninės kovos priemonės, įgulai pistoletai GLOCK ir automatiniai šautuvai G36
2.	M53 „Skalvis“	1982	2011	40	645	60	10	3,4	14	„Bofors“ 40 mm pabūklai, 2 MG3 mm kulkosvaidžiai, sonaras S2193, povandeninių minų identifikavimo ir naikavimo robotai K-STER
3.	M54 „Kuršis“	1982	2011	40	645	60	10	3,4	14	„Bofors“ 40 mm pabūklai, 2 MG3 mm kulkosvaidžiai, sonaras S2193, povandeninių minų identifikavimo ir naikavimo robotai K-STER
4.	P11 „Žemaitis“	1989	2008	26	488	54	9	2,5	18	„Oto Melara“ 76 mm pabūklai, 2 MG3 kulkosvaidžiai, įgulai pistoletai PM ir G36C automatiniai šautuvai

²⁵⁸ Saunders, S. *Janes's fighting ships 2017-2018*. UK: IHS Markit, 2017, p. 502–504.

5.	P12 „Dzūkas“	1990	2009	26	488	54	9	2,5	18	„Oto Melara“ 76 mm pabūklas, 2 MG3 kulkosvaidžiai, igulai GLOCK pistoletai ir G36 automatiniai šautuvai
6.	P14 „Aukštaitis“	1994	2010	26	488	54	9	2,5	18	„Oto Melara“ 76 mm pabūklas, 2 MG3 kulkosvaidžiai, igulai GLOCK pistoletai ir G36 automatiniai šautuvai
7.	P15 „Sėlis“	1990	2016	26	488	54	9	2,5	18	„Oto Melara“ 76 mm pabūklas, 2 MG3 kulkosvaidžiai, igulai GLOCK pistoletai ir G36 automatiniai šautuvai
8.	PGL „Šakiai“	1987	2009	30	1350	56,4	10,5	4,65	12,5	-
9.	H21	1983	1992	3	89	23,1	5,8	1,8	12	12,7 mm kulkosvaidis
10.	H22	1955	2000	3	36	14,65	4,5	2,5	9	-

3 priedas. Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos turimi laivai (2021 m. sausio 1 d.)

Eil. nr.	Laivo tipas	Estijos laivai ²⁵⁹	Van- den- talpa	Latvijos laivai ²⁶⁰	Van- den- talpa	Lietuvos laivai ²⁶¹	Van- den- talpa	Lenkijos laivai ²⁶²	Van- den- talpa
1.	Patrulinis laivas	A530 „Lood“ P422 „Ristna“	31 t 91 t	P05 „Skrunda“ P06 „Cesis“ P07 „Viesite“ P08 „Jelgava“ P09 „Rezekne“	127 t 127 t 127 t 127 t	P11 „Žemaitis“ P12 „Dzūkai“ P14 „Aukštaitis“ P15 „Sėlis“	488 t 488 t 488 t 488 t	-	-
2.	Minų medžiotojas	M313 „Admiral Cowan“ M314 „Sakala“ M315 „Ugandi“	457 t 457 t 457 t	M04 „Imanta“ M05 „Viesturs“ M06 „Jalivaldis“ M07 „Visvaldis“ M08 „Rusins“	571 t 571 t 571 t 571 t	M53 „Skalvis“ M54 „Kursis“	645 t 645 t	601 „Kormoran“ 621 „Flaming“ 623 „Mewa“ 624 „Czajka“ 630 „Goplo“ 631 „Gardno“ 632 „Bukowo“ 633 „Dabie“ 634 „Jamno“ 635 „Mielno“ 636 „Wicko“ 637 „Resko“ 638 „Sarbko“ 639 „Necko“ 640 „Naklo“ 641 „Druzno“ 642 „Hancza“	850 t 559 t 559 t 559 t 219 t 219 t 219 t 219 t 219 t 219 t 219 t 219 t 219 t 219 t 219 t

²⁵⁹ Ten pat, p. 242–243.²⁶⁰ Ten pat, p. 496–497.²⁶¹ Ten pat, p. 502–504.²⁶² Ten pat, p. 637–646.

3.	Minų traluotojas	A432 „Tasuja“ A433 „Wambola“	579 t 579 t	A53 „Virsaitis“	1524 t	-	-	643 „Mamry“ 644 „Wigry“ 645 „Sniardwy“ 646 „Wdzydze“	219 t 219 t 219 t 219 t
4.	Aprūpinimo laivas	-	-	A90 „Varonis“	983 t	N42 „Jorvingis“	1750 t	511 „Kontradmiral Xawery Czernicki“ Z1 „Bałyk“ Z8 K8	2286 t 2984 t 1245 t 152 t
5.	Paieškos ir gelbėjimo laivas	-	-	-	-	„Šakiai“	1350 t	281 „Pias“ 282 „Lech“ R14 „Zbyszko“ R15 „Macko“	1917 t 1917 t 386 t 386 t
6.	Uosto kateris	-	-	-	-	H21 H22	89 t 36 t	B3 B7 B11 M12 M21 M22	-
7.	Povandeninis laivas	-	-	-	-	-	-	291 „Orzel“ 294 „Sokol“ 295 „Sep“ 296 „Bielik“ 297 „Kondor“	3231 t 532 t 532 t 532 t 532 t
8.	Fregata	-	-	-	-	-	-	272 „General Kazimierz Pulaski“ 273 „General Tadeusz Kosciuszko“	2794 t 2794 t
9.	Korvetė	-	-	-	-	-	-	240 „Kaszub“ 241 „Slazak“ 421 „Orkan“ 422 „Piorun“ 423 „Grom“	1068 t 2068 t 336 t 336 t 336 t

10.	Amfibija	-	-	-	-	-	-	-	851 852 853 821 „Lublin“ 822 „Gniezno“ 823 „Kraow“ 824 „Poznan“ 825 „Torun“	179 t 179 t 179 t 1372 t 1372 t 1372 t 1372 t 1372 t
11.	Apžvalgos ir tyrimų laivas	-	-	-	-	-	-	-	265 „Hewelius“ z 266 „Arctowski“	1153 t 1153 t
12.	Apžvalgos ir tyrimų kateris	-	-	-	-	-	-	-	K4 K10 MH1	46 t 46 t 14 t
13.	Žvalgybinis laivas	-	-	-	-	-	-	-	262 „Navigator“ 263 „Hydrograf“	1704 t 1704 t
14.	Mokomasis laivas	-	-	-	-	-	-	-	251 „Wodnik“ 253 „Iskra“	1724 t 506 t
15.	Išmagnetinimo laivas	-	-	-	-	-	-	-	SD11 SD13	671 t 671 t
16.	Narų platforma	-	-	-	-	-	-	-	K5 K7 K9	45 t 45 t 45 t
17.	Vilkikas	-	-	-	-	-	-	-	H6 H8 H4-5 H7 H9-10	345 t 345 t 221 t 221 t 221 t

4 priedas. KJP dalinių herbai²⁶³

²⁶³ Vitkauskas, A. *Karinės jūrų pajėgos. Istorijos metraštis*. Vilnius, 2018, p. 511.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Nepublikuoti šaltiniai

1.1. Archyviniai dokumentai

1. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA):

1.1. f. 832 – Karo laivas *Prezidentas Smetona*.

1.2. f. 386 – Susisiekimo ministerija.

2. Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų archyvas (KJP archyvas).

1.2. Šaltiniai internete

1. Krašto apsaugos sistemos dokumentai, prieiga tik sistemos darbuotojams iš tarnybinės darbo vietos: <<http://vidinistst>>

2. Tarpukario periodikos paieškos svetainė, prieiga per internetą: <<https://www.epaveldas.lt>>

3. Krašto apsaugos ministerijos svetainė, prieiga per internetą: <www.kam.lt>

4. Lietuvos kariuomenės svetainė, prieiga per internetą: <www.kariuomene.lt>

2. Publikuoti šaltiniai

2.1. Dokumentų rinkiniai

1. Karinės tarnybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1936, Nr. 561 [interaktyvus], 1936-12-11 [žiūrėta 2020-12-28]. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=24859&biRecordId=3536>

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Krašto apsaugos ministerijos Karinių jūrų pajėgų vėliavų patvirtinimo“. TAR, 1992-06-30, Nr. 504. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.AE7E18AD2E2A>

3. Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančios šalies paramos įstatymas. TAR, 2020-07-16, Nr. XIII-3228. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33258/asr>

4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl maitinimosi

išlaidų piniginės kompensacijos dydžio nustatymo ir mokėjimo kariams ir karo prievolinkams, neaprūpintiems maistu“. TAR, 2000-09-29, Nr. 1181. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.110071/asr>

5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 504 „Dėl Krašto apsaugos ministerijos Karinių jūrų pajėgų vėliavų patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“. TAR, 2002-07-03, Nr. 1042. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7F87EC0C2C1F>

6. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“. TAR, 2002-05-28, Nr. IX-907. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/LLwfQepmnD>

7. Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas. TAR, 2011-11-08, Nr. XI-1636. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.410978>

2.2. Periodiniai leidiniai

1. *Jūra*, 1935, Nr. 1, Nr. 3; 1936, Nr. 1(5), 5(9).
2. *Kardas*, 1927, Nr. 17-18 (77-79); 1935, Nr. 18; 1936, Nr. 7 (236); 1938, Nr. 2, 12(290).
3. *Karys*, 1935, Nr. 28; 1995, Nr. 7.
4. *Karo archyvas*, 1926, t. 3.
5. *Lietuvos aidas*, 1918, Nr. 114.
6. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 1, 2, 3; 1940, Nr. 1, 3, 4.
7. *Mūsų žinynas*, 1924, Nr.16; 1927, Nr. 37; 1929, Nr. 55; 1930, Nr. 58; 1931, Nr. 72, 73, 81; 1932, Nr. 92; 1933, Nr. 97; 1935, Nr. 118, 125; 1936, Nr. 135; 1938, Nr. 11-12.

2.3. Memuaristika

1. Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais*. Vilnius, 2015.
2. Norkus, C. *Tėvynės labui*. Klaipėda, 1999.
3. Pocius, A. *Nematomuose apkasuose*. Vilnius, 2017.
4. Raštikis, S. *Kovose dėl Lietuvos*. T. II. Vilnius, 1990.

2.4. Tyrimai

1. Daujotaitė, A. „Jūrinės valstybės“ įvaizdžio formavimas Lietuvoje 1923–1940 m.: *ideologija ir praktika*. [Magistro baigiamasis darbas.] Klaipėda, 2008.
2. Jankauskas, D. *Tarpukario Lietuvos kariuomenės tradicijų perėmimas šiandieninėje Lietuvoje*. [Bakalauro baigiamasis darbas.] Klaipėda, 2011.
3. Jokubauskas, V. *Lietuvos kariuomenės pasirengimas eventualiam karui su Vokietija 1939 metais*. [Magistro baigiamasis darbas.] Klaipėda, 2009.
4. Kasparaitė-Balaišė, L. *Lietuvos kariuomenės kovinis rengimas: sistema ir kontingentas 1924–1940 m.* [Daktaro disertacija.] Kaunas, 2020.
5. Kulevičius, V. *Lietuvos kaip jūrinės valstybės koncepcija XX a.: ištakos, raida ir įgyvendinimas*. [Magistro baigiamasis darbas.] Klaipėda, 2019.
6. Papečkys, E. *Lietuvos Respublikos gynybinės galios transformacija 1990–2004 m.: tarp individualios ir kolektyvinės gynybos*. [Daktaro disertacija.] Klaipėda, 2021.

2.5. Publikacijos

1. Adomavičius, R., Adomavičius, R. *Prie Lietuvos laivyno ištakų. Žmonės ir laivai*. Klaipėda, 2019.
2. Adomavičius, R., Adomavičius, R. „Prezidentas Smetona“. *Apie Lietuvos karo laivyną ir jo įgulą*. Klaipėda, 2019.
3. Atsišaukimas „Lietuva jau turi savo jūrą“. Lietuvos moterų tautiniam laivynui remti sąjungos leidinys [interaktyvus], 1929 [žiūrėta 2020-11-11]. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000086242>
3. Ažubalis, A., Kazlauskaitė-Markelienė. *Karo pedagogika kaimyninėse šalyse XX a. pirmoje pusėje. Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Monografija. Vilnius, 2017.
4. Balaišis, A. *Lietuvos valstybės sienos apsauga 1918–1940 m. Žmonės ir įvykiai*. Vilnius, 2006.
5. Baltuška, R. Lietuvos karo laivynas. Ar ateinantį mūsų istorijos tūkstantmetį tapsime lygiateisiais Baltijos šeimininkais? *Mokslas ir gyve-*

nimas, 1998, Nr. 8.

6. Baltuška, R. *Baltijos jūra ir Lietuvos laivynas*. Vilnius, 2009.
7. Bulvičius, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994.
8. Jokubauskas, V. Lietuvos kariuomenės parengti Klaipėdos krašto gynimo planai ir realybė 1939 metais. In *Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai*. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*. T. XXI. Klaipėda, 2010.
9. Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014.
10. Jokubauskas, V., Vaičenonis, J., Vareikis, V., Vitkus, H. *Valia priešintis: paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*. Klaipėda, 2015.
11. Lumans, V. O. *Latvia in World War II*. New York, 2006.
12. Norkus, Z. Kokia buvo gynybos išlaidų našta Lietuvai tarpukariu. In *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 36/36, p. 131 [interaktyvus]. 2018 [žiūrėta 2020-11-11]. Prieiga per internetą: http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_36/36_125-149_Norkus.pdf
13. Petrauskaitė, A. Dorovinės vertybės ir šiuolaikinė kariuomenė. Šiuolaikinės visuomenės vertybinės orientacijos ir Lietuvos kariuomenė. Vilnius, 2008.
14. Puzinavičius, B. Karininkas – pedagogas ir vadas. *Karo archyvas*. T. XXI. Vilnius, 2006.
15. Rimša, E. Lietuvos heraldika. Vilnius, 1998.
16. Salo, U. Kaitseliit vaidmuo Estijos gynybos sistemoje 1918–1940 m. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*. Vol. XXVIII. Klaipėda, 2014, p. 207–209 [interaktyvus] [žiūrėta 2020-12-11]. Prieiga per internetą: <http://193.219.76.12/index.php/AHUK/article/viewFile/928/1043>
17. Saunders, S. *Janes's fighting ships 2017–2018*. UK: IHS Markit, 2017.
18. Seene, A. *The Estonian Higher Military School (1921–1940): Some Methodical Aspects in the Development of Small Nation's Higher Military Education* [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2019-12-30]. Prieiga per internetą: http://www.bdcol.ee/files/files/documents/Research/BSDR2009/5_%20Seene%20-%20The%20Estonian%20Higher%20Military%20School.pdf
19. Statkus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Čikaga, 1986.

20. Surgailis, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*. Vilnius, 2003.
21. Vaičenonis, J. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1929–1939). T. 21. *Darbai ir dienos*, 2000.
22. Vareikis, V., Jokubauskas, V. *Nepriklausomybės diena. Vasario 16-osios minėjimas Klaipėdoje*. Klaipėda, 2018.
23. Vileikienė, E., Pocienė, A., Aleknevičienė, J. *Motyvacija tarnauti Lietuvos kariuomenėje*. Vilnius, 2015.
24. Vitkauskas, A. *Karinės jūrų pajėgos. Istorijos metraštis*. Vilnius, 2018.
25. Vitkauskas, A. *Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos*. Kaunas, 2015.
26. Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*. I dalis. Vilnius, 2018.
27. Žigaras, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940*. II dalis. Vilnius, 2018.

2.6. Interneto svetainės

1. Admirals Keyserlings „freiwilliger“ Abschied. *Riga am Sonntag*, 1931, Nr. 224, p. 3 [interaktyvus], [žiūrėta 2021-01-20]. Prieiga per internetą: http://periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_003_rias1931s01n224|article:DIVL163|query:archibaId%20von%20keyserling|issueType:P
2. Admiralis Teodors Spade. *Latvijas kara muziejs* [interaktyvus], [žiūrėta 2021-01-20]. Prieiga per internetą: http://www.karamuzejs.lv/lv/Izstades/generali/admiralis_SpadeTeodors.aspx
3. Adomavičius, R. Lietuvos sienų sargyboje: „Prezidentas Smetona“ 1927–1932 m. *Muziejinių darbų ir įvykių kronika*, 2010, Nr. 1, p. 20 [interaktyvus] [žiūrėta 2020-10-12]. Prieiga per internetą: https://muziejus.lt/sites/jrmz/files/kita/18-37_metrastis_2010_nr_1.pdf
4. Bedzmirowski, J. The Maritime Military School System in Poland: A Historical Sketch. *The Journal of Slavic Military Studies*, 2009, Vol XXII, p. 419–436 [interaktyvus] [žiūrėta 2021-01-11]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13518040903084824>
5. Harris, P. Elliot's Eye: The Curious History of the Executive Curl. In *Napoleonic and Naval History* [interaktyvus]. 2014-08-29 [žiūrėta 2021-03-19]. Prieiga per internetą: <https://napoleonvswellington>.

org/2014/08/elliots-eye-curious-history-of.html

6. Kitowski, Z. Faculty of mechanical and electrical engineering of Polish Naval academy – eighty five years of training and scientific research work. Part I: 1931–1955. *Scientific journal of Polish Naval academy*, 2017, No 4(211), p. 89–112 [interaktyvus] [žiūrėta 2021-01-11]. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/37069/Downloads/[23005300%20-%20Scientific%20Journal%20of%20Polish%20Naval%20Academy]%20Faculty%20of%20Mechanical%20and%20Electrical%20Engineering%20of%20Polish%20Naval%20Academy%20%E2%80%94%20Eighty%20-%20Five%20Years%20of%20Training%20and%20Scientific%20Research%20Work.%20Part%20I%20_%201931%E2%80%931955.pdf

7. Lenkijos jūrų karo akademija tarpukariu [interaktyvus] [žiūrėta 2021-01-11]. Prieiga per internetą: <https://www.amw.gdynia.pl/index.php/en/about-us/our-history>

8. Marynarka Wojenna. The Polish navy in WW2 [interaktyvus] [žiūrėta 2021-02-20]. Prieiga per internetą: <https://www.naval-encyclopedia.com/ww2/polish-navy>

9. NATO elektroninių kursų svetainė [interaktyvus] [žiūrėta 2020-11-20]. Prieiga per internetą: <https://jatl.act.nato.int/>

10. Oll, A. Estijos karinio jūrų laivyno kūrimas ir britų eskadros veiksmai Estijos vandenyse 1918 m. lapkritį–gruodį. *Tarptautinė mokslinė konferencija „Jūrinės valstybės sargyboje. Lietuvos karinis laivynas istorijos sukuriuose“* [interaktyvus]. 2018 [žiūrėta 2020-12-21]. Prieiga per internetą: https://muziejus.lt/sites/jrmz/files/kita/teziu_leidinys_konferencija_jurines_valstybes_sargyboje.pdf

11. Viena gražiausių kariškų tradicijų – kodėl nuotakai kardu suduodama per užpakalį? [interaktyvus] 2019-03-18 [žiūrėta 2019-12-30]. Prieiga per internetą: http://m.technologijos.lt/cat/373/article/S-74269?utm_source=ms2

Įteikta 2022 m. kovo 18 d.

LITHUANIAN NAVY IN THE INTERWAR AND POST-1990 PERIODS: COMPARISON OF ITS PERSONNEL, ACTIVITIES AND TRADITIONS

Rima KRASAUSKIENĖ,

Lithuanian Navy, Klaipėda University, Institute of Baltic
Region History and Archaeology, Lithuanian Navy

The purpose of the article is to determine the quality and motivation for service of the interwar naval personnel. This is achieved through the analysis of the personnel preparation level, the scope of activities and traditions, supported by comparison with interwar navies of neighbouring nations: Estonia, Latvia and Poland, as well as contemporary Lithuanian Navy personnel. The main objectives of the research are outlined as follows:

1. to analyse the professional and military preparedness of personnel of the interwar navy, available training opportunities drawing a comparison with the neighbouring nations and the personnel of modern navies, and to evaluate the abilities of the military personnel to render resistance.

2. to research and compare the nuances of navy establishment and re-establishment, its activities, the daily life of naval personnel and service-related challenges, and reveal the threats the interwar fleet had been facing drawing a comparison with the contemporary realities.

3. to examine the symbols, insignia, and traditions of the interwar navy and their current continuity, as well as to determine their motivating potential.

The chronological boundaries of the study cover two periods: from 1918 (Declaration of Independence of Lithuania) until 1940 (Soviet occupation) and since 1992 (re-established navy) up to this day.

The first chapter consists of three subsections, which compare the professional competence of interwar naval personnel with their Estonian, Latvian and Polish counterparts, their professional development opportunities and the current preparation of navy personnel.

The second chapter consists of three subsections, focusing on the matters of Navy establishment and reestablishment, service routines and the comparison of threats and challenges with present realities.

The third chapter consists of two subsections and concentrates on the analysis of the genesis and change of maritime insignia and symbols, proving the necessity of continuity of maritime traditions inherited from the interwar Navy. The study resulted in the following conclusions:

The maritime dimension had been playing a fragmented role in Lithuanian interwar life, and the Navy was needed just as much as it could contribute to economic benefits and bolster statehood. Although illiterate persons did not serve on a warship due to the strict selection process, in 1935 Lithuania did not possess a specialist training centre for the established Navy. The officer corps of the Navy Ship 'Prezidentas Smetona' was well educated since they gained education and received internships abroad. Meanwhile, non-commissioned officers and sailors were trained according to the training programme developed by the ship's commanding officer A. Kaškelis, since there were no other training alternatives available. In Estonia, the Maritime School also operated for only a few years (1920–1923). However, the Seamanship Course was taught at the Military Academy, which expanded the opportunities for Estonians to train naval personnel, although the training of these specialists was very limited. Estonians sent their officers to study abroad, similar to Lithuanians and Latvians. In 1935 Latvia established a Military Training Center, which also trained specialists for the Navy. In Poland, the system of naval schools has been functioning since 1921, providing officer training up to this day. In comparison with neighbouring countries, the training of naval personnel in Lithuania was the weakest. It has to be observed that the competencies pursued by both the interwar and contemporary naval personnel are similar: leadership, technical competence, professionalism, good reputation,

loyalty, constant communication, a sense of heritage, responsibility, integrity, and perseverance. Moral authority and educated personality, both during the interwar period and now, place the interests of the state above the instincts of self-preservation.

The narrative prevailed in the interwar press highlighted the notion that the state needed to be supported in the economic field rather than in conflict planning, and military doctrine foresaw defence by retreating into the depths of the country rather than proceeding to the border. The establishment and restoration of the Navy were best served by the public figures. Government support was very limited, indicating that there was no clear maritime policy at the time, and a pacifistic attitude mostly prevailed. Neighbouring Estonia and Poland established their navies in 1918, Latvia in 1919, and Lithuania in 1935. The development of the navy is directly influenced by potential adversaries, which are developing and growing rapidly, on the economic development of the country, ambitions of the state and its military leadership. The interwar Navy was very weak compared with the number of warships and armaments possessed by the neighbours. The geopolitical situation has united the Baltic nations to carry out NATO collective defence tasks in the maritime domain. An efficient fleet must operate following the 'cost and effect' criterion. If the necessary equipment, armaments and personnel complement each other in order to compensate for the shortcomings, then the Navy can be considered balanced. Lithuanian Navy develops following this very principle

There was no awareness of cultural traditions in the interwar Navy as had been the case with the Dutch, Scandinavians, or British. Adoption of traditions is an approach allowing us to reach the spirit of the earlier existing Navy. It can be seen as a very useful and valuable experience in educating today's generation of sailors. A sense of unity is created by knowing and following traditions since, in the absence of traditions, we become just ordinary employees. Over five years of the interwar Navy existence, very few symbols and traditions had been established: navy ensign, march, officer sword, uniform details, a celebration of the Sea Festival, wreath laying honouring all who perished at sea, the 16th of February 16 parades, passing ceremony with military ships and civilian

vessels. New traditions and signs have been introduced: commanding officer's badge, Coats of Arms of the Navy and naval units, Navy Commander's and Master Chief Petty Officer's of the Navy official coins, naming of the naval ships after the Baltic tribes, cooperation with municipalities adopting the ships, typhoon signal to bid farewell to an outgoing ship's commanding officer, ship bell, Lithuanian Navy officers' breakfast. They are the factors that constantly motivate naval personnel, which uphold the cultural image and provide a sense of moral satisfaction in belonging to this occupation. Meanwhile, a positive image shaped within the society encourages to choose the career path of a navy sailor.